

OBSAH

Robbers, Gerhard: Vztah státu a církve v Evropě	77
Hrdina, Antonín Ignác: Manželství v současném českém i kanonickém právu	91
Němec, Damián: Papež jako patriarcha křesťanského Západu	105

PORTRÉTY

Georgiev, Jiří: Český šlechtic a rakouský ministr Bedřich Schönborn ..	120
--	-----

DOKUMENTY

Dokumenty na internetové stránce Společnosti pro církevní právo	142
---	-----

ANOTACE A RECENZE

Grocholewski, Z.: Studie kanonického manželského a procesního práva (I. Vadkerti)	152
Cuhra, J.: Katolická církev přelomu 80.let v diplomových pracích příslušníků StB, in: Securitas imperii – Sborník k problematice bezpečnostních služeb, sv. 5 (Š. Hůlka)	154
Právní revue, sv. 33/2000: Náboženství, morálka a právo (J. Georgiev)	156
Kejř, Jiří: Husův proces (S. Pšenička)	159
Přirůstky knihovny Společnosti pro církevní právo (thp)	161

INFORMACE

<i>Ze zahraničních časopisů</i>	164
---------------------------------------	-----

Dnes Vám představujeme:

The Centre for Law and Religion (S. Pšenička)	166
Konference Náboženská svoboda a státní ideologie (J. Georgiev)	167

KRONIKA

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo (tph)	169
Šestý ročník konference Církev a stát v Brně (M.Lamparter)	174
Vzpomínka na cestu do Velké Británie (Š. Hůlka)	176

CONTENTS

Robbers, Gerhard: The Relations between the State and Church in Europe	77
Hrdina, Ignác Antonín: A Marriage in Contemporary Czech and Canon Law	91
Němec, Damián: The Pope as a Patriarch of the Christian West	105
PORTRAITS	
Georgiev, Jiří: Bedřich Schönborn – A Bohemian Nobleman and Austrian Minister	120
DOCUMENTS	
The Documents of the Church Law Society's website	142
ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Grocholewski, Z.: The Studies in Canon Marriage and Procedural Law (I. Vadkerti)	152
Cuhra, J.: The Catholic Church at the Turn of the 80's in the Theses of the StB's Members, in: Securitas imperii – Collected Works on the Problematics of the Security Services, vol. 5 (Š. Hůlka)	154
Law Review, vol. 33/2000: Religion, Morality and Law (J. Georgiev)	156
Kejř, Jiří: The Hus' Trial (S. Pšenička)	159
The Accessions to the Library of the Church Law Society (thp)	161
INFORMATION	
<i>From Foreign Periodicals</i>	164
<i>We present you:</i>	
The Centre for Law and Religion (S. Pšenička)	166
The Conference "The Religious Freedom and the Ideology of the State" (J. Georgiev)	1667
CRONICLE	
The Short Messages (tph)	169
The Sixth Year of the Conference "The Church and State", Brno (M. Lamparter)	174

INHALT

Robbers, Gerhard: Die Beziehung Staat – Kirche in Europa	77
Hrdina, Ignác Antonín: Ehe im zeitgenössischen tschechischen und kanonischen Recht	91
Němec, Damián: Papst als Patriarch von christlichen Westen	105

PORTRÄTE

Georgiev, Jiří: Friedrich Schönborn – der böhmische Adelige und österreichische Minister	120
---	-----

DOKUMENTE

Übersicht der Dokumente an der Internetseite der Gesellschaft für Kirchenrecht	142
---	-----

ABSTRAKTA UND REZENSIONEN

Grochowski, Z: Studien aus dem kanonischen Ehe- und Verfahrensrecht (I. Vadkerti)	152
Cuhra, J.: Katholische Kirche an der Wende der 80er Jahre in den Diplomarbeiten der Mitglieder der Staatspolizei, in: Securitas imperii – Sammelchrift zur Problematik des Sicherheitsdienstes, Bd. 5 (Š. Hůlka)	154
Rechtsrevue, Bd. 33/2000: Religion, Moral und Recht (J. Georgiev)	156
Kejř, Jiří: Das Prozess mit Hus (S. Pšenička)	159
Neue Bücher in der Bibliothek der Gesellschaft für Kirchenrecht (thp)	161

INFORMATIONEN

<i>Aus den ausländischen Zeitschriften</i>	164
<i>Heute stellen wir Ihnen vor:</i>	
The Centre for Law and Religion (S.Pšenička)	166
Die Konferenz „Religionsfreiheit und Staatsideologie“ (J. Georgiev)	167

CHRONIK

Kurze Nachrichten (tph)	169
Sechster Jahrgang der Brünner Konferenz zum Thema „Kirche und Staat“ (M. Lamparter)	174

INDICE

Robbers, Gerhard: Il rapporto Stato – Chiesa in Europa	79
Hrdina, Ignác Antonín: Il matrimonio nel diritto attuale ceco e canonico	91
Němec, Damián: Il Papa come Patriarca dell' Occidente cristiano	105

RITTRATTI

Georgiev, Jiří: Decreto <i>Tametsi</i> del Concilio di Trento	120
---	-----

DOCUMENTI

Documenti della Società per il Diritto Canonico nel sito Internet	142
---	-----

ANNOTAZIONI E RECENSIONI

Grocholewski, Z.: Gli studi del diritto matrimoniale e processuale canonico (I. Vadkerti)	152
Cuhra, J.: La Chiesa Cattolica degli anni '80 nelle tesi dei membri della polizia segreta dello Stato StB, in: <i>Securitas imperii – Almanacco</i> concernente la problematica dei servizi segreti, vol. 5 (Š. Hůlka)	154
La rivista di Diritto: vol. 33/2000: Religione, morale et diritto (J. Georgiev) .	156
Kejř, J.: Il processo con Hus (S. Pšenička)	159
Accessioni nella biblioteca della Società di Diritto Canonico (thp)	161

INFORMAZIONI

<i>Dalle riviste estere</i>	164
-----------------------------------	-----

Oggi vi presentiamo:

The Centre for Law and Religion (S. Pšenička)	166
La conferenza Libertà religiosa e ideologia dello Stato (J. Georgiev)	167

CRONACA

Breve cronaca (tph)	169
Sesta annata della conferenza sul tema „Chiesa e Stato“ a Brno (M. Lamparter)	174

Vztah státu a církve v Evropě

Prof. Dr. Gerhard Robbers

Přednáška pronesená dne 15. 5. 2000 v rámci cyklu „Působení práva v církvi a ve společnosti“ pro Společnost pro církevní právo v čítárně dominikánského kláštera v Praze 1, Starém Městě, v Husově ul. 8.

V současnosti se bezprostředně dotýkají církvi v Evropské unii dvě události. Jednak je to návrh evropské Charty základních práv, jednak návrh směrnice proti diskriminaci.

Charta základních práv by měla být koncem tohoto roku slavnostně přijata Radou Evropské unie. Jak vyplývá z dosavadních úvah, bude charta zahrnovat obsáhlé prohlášení o lidských a občanských právech v Evropské unii. Nebude ovšem právně závazná, nýbrž bude mít jako slavnostní prohlášení symbolický účinek, který bude rozvíjet platné právo. Formulace by měly mít ale takovou podobu, aby se charta základních práv mohla stát v pozdější době prostřednictvím jednoduchého právního aktu součástí platného práva.

Článek 14 by měl zaručovat náboženskou svobodu. Návrh zní: „Každá osoba má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.“ Přitom se výslovně navazuje na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Tam je tato záruka formulována následovně: „Každá osoba má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu vyznávat své náboženství nebo přesvědčení sám nebo společně s ostatními, v soukromí nebo na veřejnosti, formou bohoslužeb, vyučování nebo prováděním zvyků a obřadů.“ (Čl. 9 – pozn. red.) Text návrhu Evropské charty základních práv tak oproti Evropské úmluvě obsahuje jen jakousi zkrácenou variantu. Především neobsahuje, že lze náboženskou svobodu vykonávat společně. Zde je jisté nebezpečí, že kolektivní náboženská svoboda ustoupí do pozadí. Již dosavadní judikatura Evropského soudu pro lidská práva je, pokud jde o kolektivní náboženskou svobodu, spíše zdrženlivá. Právo církvi a náboženských společností jako takových nárokovat si pro sebe náboženskou svobodu je tím nezřetelné. Dosavadní návrh Charty základních práv se vyznačuje další individualizací práv a oprostěním se od skupinových práv a institucionálních záruk. Tyto záruky ale patří k tradici lidských práv a představují důležitý faktor pro život náboženských společností. Jak katolická církev, tak protestantské církve upozorňovaly na toto nebezpečí v rámci konzultací ohledně charty základních práv.

Důležitý je i návrh článku 13, který je nadepsán „Rodinný život“. Jeho znění je:

1. Každá osoba má právo na respektování svého rodinného života.
2. Každá osoba má právo, podle zákonů členských států upravujících toto právo, uzavřít manželství a založit rodinu.
3. Právní, hospodářská a sociální ochrana rodiny se zaručuje.“

Ochrana rodiny je jistě velmi chvályhodná. Chybí zde ale dostatečná úprava ochrany manželství. Tato ochrana má doposud jen rozměr záruk individuálního práva na uzavření manželství. Instrukce manželství je tím zachycena jen zčásti. Právní, hospodářská a sociální ochrana se zaručuje jen rodině, a nikoli již manželství samému.

Bylo by dobré, aby byl v případě tak významného a základního dokumentu, jakým charta je, zřetelně zmíněn vztah k transcendentnu. Odpovídá dobré tradici mnoha členských států Evropské unie, že na předním místě ústav, např. v preambulích, stojí odvolání se na Boha. I základní práva potřebují vědomí konečnosti lidského života, vědomí, že tu je určitý přesah a že „zde a nyní“ ještě není pro člověka vším.

Článek 13 Smlouvy o Evropském společenství obsahuje ustanovení o zákazu diskriminace. Podle něj má Evropské společenství v rámci svých kompetencí bojovat proti diskriminaci z důvodů pohlaví, rasy, etnického původu, náboženství nebo přesvědčení, tělesného postižení, věku nebo sexuálního zaměření. Evropská Komise předložila návrh směrnice k aplikaci zásady rovného zacházení bez ohledu na rasu nebo etnický původ. Odpovídalo by v této diskusi vypracovat podobnou směrnici zabývající se náboženskou diskriminací. Přitom je důležité chránit právo církví na sebeurčení. V mnoha zemích Evropské unie provozují církve nemocnice, mateřské školy, domovy seniorů nebo jiná charitativní zařízení. Přitom je otázka náboženské příslušnosti důležitým tématem. Také v církevních školách hraje důležitou roli, jestli učitelé mohou být svým soukromým životem příkladem, který by odpovídal pravidlům náboženského společenství. Zde panuje shoda v tom smyslu, že církevní zařízení nefungují jako každý jiný podnik v rámci kategorií zaměstnavatel – zaměstnanec, nýbrž že představují společenství se zvláštním služebním poměrem. Tento služební poměr je závislý na předpokladech náboženské nauky. Musí být jasné, že jiná atmosféra panuje a je zprostředkována v církevní mateřské škole a jiná v mateřské škole zřízené automobilovým závodem Daimler Chrysler.

Existuje návrh Komise ohledně směrnice Rady na stanovení obecného rámce pro provádění zásady rovného zacházení v zaměstnání. Podle něj (čl. 4) mohou členské státy stanovit, že nerovné zacházení na základě skutečnosti, která má souvislost s důvody diskriminace uvedenými v článku 1, nepředstavuje diskriminaci, pokud je základním požadavkem nebo podmínkou pro výkon určitých povolání. Kromě toho mohou členské státy ve vztahu k soukromým nebo veřej-

ným organizacím působícím v oblasti náboženství a víry, které převážně a přímo sledují určité názorové směřování ohledně výchovy, poskytování informací a projevu názoru navenek, stanovit další výjimky ohledně dalších speciálních profesí, které v rámci těchto organizací slouží přímo a převážně tomuto účelu. Rozdílné zacházení tak není diskriminací, pokud je důvodem pro rozlišování souvislost vykonávané činnosti s náboženstvím a vírou a pokud tato souvislost představuje základní požadavek na výkon povolání.

Takto je zahrnuta celá řada náboženských požadavků v církevních pracovních vztazích. Znamená ovšem značné zúžení tím, že toto zohledňování je možné jen v rámci organizací, které jsou činné v oblasti výchovy, poskytování informací a projevu názoru navenek. Zahrnuty nejsou církevní nemocnice, domovy seniorů a dílny postižených. Poskytování stravy chudým, které je organizováno ve velkém rozsahu, by mohlo být dalekosáhle zbaveno svého náboženského charakteru, což by s sebou přinášelo zúžení pole pro náboženskou činnost.

Hospodářské sjednocování Evropské unie došlo velmi daleko. Politické sjednocování ji však předchází. Zůstává zde rozměr kulturní, sociální integrace a právě tak náboženského života. Evropská unie uznala za partnera náboženská společenství a církve pochopily význam evropské integrace. I ony samy jsou různým způsobem dotčeny právem Evropské unie. Pokud jde o politickou integraci, nebude úspěšná bez kulturní integrace. Evropa je odkázána na církev.

Evropě má církev co nabídnout. Představuje pro ni mírové uspořádání. Církev překračuje hranice a spojuje. Ještě stále je evropská politika orientována na hospodářství. Církev může být protiváhou této tendenci. Motto Jacquese Delorse „dát Evropě duši“ si církve předsevzaly jako svůj úkol. Pro proces rozšiřování o nové členské státy mají církve rozhodující funkci pro obě jednající strany.

Církev může a musí ukázat Evropské unii její hranice. Ovšem ne tak, jak to mnozí požadují, aby vytvářela ideové bariéry proti ortodoxně laděnému Východu. Evropa sahá dále, než kde je dominantní vliv latinsky orientované církve. Jinak by Řecko, kolébka demokracie, země Platona a Aristotela, nepatřilo k Evropě. Zároveň nesmíme znovu spouštět železnou oponu, posunutou jen o pár stovek kilometrů na východ.

Ukázat Evropské unii její hranice znamená směřování dovnitř. Evropa potřebuje hranice, aby mohla být uvnitř sama sebou. Církev může Evropě ukázat, že zde je něco více a jiného než jen hospodářská a politická existence. Evropská unie se nesmí prosadit jako absolutní životní řád. Musí respektovat dimenzi transcendentna a respektovat ji. Většina preambulí evropských ústav nebo jejich ústřední ustanovení uznávají tyto meze. Francie tak činí v podobě vlastního omezení se na laicistickou republiku v ústavě. Ale i tato laicistická republika zná závazný odkaz na nejvyšší bytost, Boha, v preambuli Prohlášení práv člověka

a občana z roku 1789, což je platné ústavní právo Francie dodnes. Německo se v preambuli základního zákona přihlašuje k vědomí odpovědnosti před Bohem. Irsko nebo Švýcarsko se dovolávají Bohu nepokrytě. Tato skutečnost nemůže být dnes chápána jako právníká rétorika směřující k prosazení nebo potlačení konkrétních náboženských směrů. Daleko spíše se zde jedná o jakousi evropskou ústavní tradici: uznání sféry transcendentna, uznání světsky orientovaného politického života za dočasný, uznání, že kromě státní existence tu jsou oblasti vyňaté ze zasahování státu. Evropa jako politický řád není absolutní. I proces evropského sjednocení musí brát tuto hranici v potaz. Církev může ukázat, že hospodářský řád nesmí být totalitární, moc trhu a zisk nejsou všechno. Tato výzva evropského sjednocování je určena církvím. To ale znamená, že se církve musí daleko více než doposud zajímat o strukturu, potřeby a účinky hospodářství. A přitom musí zůstat tím, čím byly odjakživa: záštitou těžce pracujících.

Různorodost systémů právní úpravy náboženského života je v Evropské unie velká. Zahrnuje systém státních církví stejně jako striktní oddělení státu a církve nebo třeba i velký počet systémů výslovné spolupráce. Tato různorodost spočívá v rozdílných historických zkušenostech a je udržována v souvislosti s rozdílnými sociálními, kulturními a náboženskými poměry. Právně dalekosáhlá odlika v katolickém Irsku je základem pro odlišnou atmosféru než francouzská odlika státu a církve v podobě *laïcité*. Řecký model pravoslavné státní církve je založen na jiných předpokladech než model luterské státní církve ve Finsku. V mnoha aspektech panuje shoda mezi kooperačními modely Belgie, Portugalska, Itálie, Lucemburska, Německa a Rakouska, ale v zhruba stejném množství aspektů se tyto systémy od sebe liší.

Evropská integrace s sebou nemusí nést sjednocení systémů právní úpravy náboženství v členských státech. To, co zde zakládá důvěru, je samotný příklad jednotlivých členských států. Co je dlouhá léta živoucí v rámci členského státu, může přetrvat na evropské úrovni. Centralistická Francie v sobě zahrnuje dva zcela odlišné systémy, odhlédneme-li od zvláštních poměrů jejích zámořských území.

Francie je laicistickou republikou, souhrnným vyjádřením náboženskopolitických konfliktů od dob počátku 19. století.

Primární právní obsah *laïcité* se plně rozvinul v zákoně o odluce z roku 1905, vyvrcholením francouzského kulturního boje. Zde nalézáme základní myšlenky *laïcité* platné až dodnes: svoboda svědomí, oddělení státu a církve, zákaz financování náboženských společností státem.

Představa geometricky přesného oddělení, sen to 19. století, se odkloňuje od odedávna pozitivního vnímání náboženských potřeb. *Laïcité* jako právní princip představuje neutralitu a toleranci v tom smyslu, že stát nečiní rozdíly mezi jednotlivými náboženskými postoji a neintervenuje do žádných náboženských institucí.

O francouzském modelu se často hovoří jako o vzoru pro vývoj na úrovni Evropské unie. Existují ovšem jen vágní představy. Jako např.: žádné financování náboženství státem. Právo upravující režim církevních budov odsouvá na okraj tento zákaz státního financování náboženství. Vlastníkem všech katolických církevních budov, které byly postaveny před rokem 1905, je stát, který odpovídá i za jejich zabezpečení. Tyto budovy jsou dány bezplatně k dispozici katolické církvi. Za péči o státní církevní budovy dostávají faráři jistou náhradu, a tím vlastně i dodatečný příjem přímo od státu.

Na stavbu nových kultových budov nesmí laicistický stát poskytovat žádné přímé podpory. Může ale ručit za půjčky náboženských společností a poskytovat věčné právo stavby za symbolický poplatek. Rozsáhlá je podpora kulturních zařízení mimo rámec kultovních prostor, jako např. společenské sály přičleněné ke kultovním místům. Toto rozlišování mezi kulturou a kultem umožnilo již roku 1921 značné veřejné subvence na stavbu pařížské mešity, nedávno pro katedrálu v Evry a mešitu v Rennes. Laicistická redukce náboženství na kultovní záležitosti otevírá nečekané možnosti státní podpory náboženství, které jsou důsledně využívány. Náboženství je přece důležitou potřebou člověka. Na plavecké a fotbalové stadióny stát poskytuje peníze, taktéž na divadla a koncerty, proč ne také na náboženské potřeby? Náboženství nesmí být v horší pozici než sport a hry.

Laïcité má mnoho tváří, a to i ve Francii jako v domněle opačném modelu než v Německu. V mnohém odlišná je situace ve třech departementech Alsaska-Lotrinska. Zde platí lokální právo, ovlivněné napoleonským konkordátem z roku 1801.

Státní prezident jmenuje biskupy ve Štrasburku a Métách. Katolická, luterská a reformovaná církev a židovská obec jsou uznanými náboženskými společenstvími a tvoří veřejnoprávní korporace, které jsou organizovány státními akty. Jejich duchovenstvo je placeno přímo státem, krucifix visí jak ve veřejných školách, tak v ostatních veřejných budovách.

Laïcité, která nastoupila cestu k pluralizaci náboženského života, sama sebe pluralizuje. Francie v sobě čítá sedm různých systémů právní úpravy náboženství. Bezprostřední financování katolického kléru departmentem v Guayaně, jmenování muslimského muftiho v Mayotte státem nám připomínají kolonialismus a kulturní misie.

Pestrost potřeb poznamenala též dnešní náboženské právní poměry ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. To může být dalším a posledním příkladem toho, jak mnoha způsoby lze řešit tolik problémových otázek. Ve Spojeném království je určující církví anglikánská církev jako církev státní - *Established Church of England*. Samostatná anglikánská církev ve Walesu je oproti tomu „*disestablished*“, ve Skotsku zase v podobě Episkopální skotské církve

nikdy nebyla státní církví. Přesto ale je kalvinistická Kirk of Scotland svého druhu ustanovenou církví (established church). Severní Irsko, pokud jde o anglikány, následuje irský model odstátněné církve. Tyto poměry jsou udržovány v národní tradici a regionální sebereflexi uvnitř Spojeného království.

Komplexní církevní poměry v Severním Irsku jsou podstatným faktorem v mírovém procesu a ukazují též výbušnost, která je skryta uvnitř náboženských otázek, ať už jsou předmětem dorozumění nebo neporozumění.

Úzké institucionální sepětí státu a církve v Anglii nebrání zárukám náboženské svobody ani zásadě neutrality vzhledem k obsahu náboženských nauk. Královna je ovšem světskou hlavou Church of England, v jádru tuto svou funkci vykonává podle usnesení parlamentu a premiéra. Královna je představitelkou anglikánské církve v Anglii, ale zároveň je prostou členkou reformované, kalvinistické církve ve Skotsku. Vládnoucí monarcha musí být anglikán a nesmí být sezdán s katolíkem, jmenuje biskupy a arcibiskupy anglikánské církve (Church of England).

Šestadvacet arcibiskupů a biskupů této církve jsou virilními členy Sněmovny lordů, a jsou tak zapojeni do zákonodárné činnosti Spojeného království.

Kdo zapomíná na církev, mívá se životem. Otázky náboženské jsou otázkami citlivými. Je-li jejich význam pro soužití lidí popírán, může to mít fatální důsledky. Bylo by zvrácené oktrojovat Britům francouzský model, Řekům irský, Francouzům německý nebo Finům španělský. Tyto souvislosti jsou příliš náchylné k emocím a historicky choulostivé. Přesto se mohou v dlouhodobém vývoji tyto systémy přibližovat. Země se státními církvemi mohou své spojení uvolňovat až po úplné odstátnění, jak tomu je od 1. ledna tohoto roku ve Švédsku. Původně výslovně odlukové systémy směřují k blahodárné spolupráci, jak je tomu již dávno ve Francii. Evropská unie činí dobře, když hledá své kulturní zakořenění pokojně a s respektem vůči regionálním odlišnostem, a nikoliv v podobě oktrojovaného novátorství, odříznutého od vytvořených struktur.

Téměř všechny státy Evropské unie upravují svůj vztah k církvi a náboženství na ústavněprávní úrovni. Bylo by porušením evropské právní tradice, kdyby tak důležitý právní řád, jakým je i ten v Evropské unii, chtěl natrvalo ignorovat církev. Šlo by patrně i o diskriminaci náboženských společností oproti ostatním fenoménům evropského veřejného života; tak např. politické strany jsou výslovně zmíněny ve smlouvě o ES, mnohokrát se poukazuje na sociální partnery – odbory a svazy živnostníků – a mnoho dalších společenských svazů je zohledněno v důležitých souvislostech.

Až do Amsterdamské smlouvy znaly smluvní prameny Evropské unie jen nejasné formulace vztahující se k náboženství a náboženským společnostem. Souvislosti byly vždy jen dílčí: odkaz na Evropskou úmluvu o lidských právech a garantování společných ústavních tradic členských států jako pramene komu-

nitárního práva. Záruky subsidiarity jsou plodem zvláště katolické sociální nauky a v současnosti jsou platné i pro vztah Evropské unie k náboženským společnostem. Ochrana národní identity členských států, demokracie a právního státu jako závazky vyplývající z komunitárního práva se týkají i církví. Ustanovení podobná základním právům, jako jsou ustanovení o volném pohybu osob, zavazují i je. Zvláštnosti hory Athos jsou zahrnuty v prohlášení, které je přílohou smlouvy o vstupu Řecka do EU. Právě tímto prohlášením jsou uznány zvláštnosti určitých náboženských poměrů.

Přesto je stále slyšet udivující tvrzení, že Evropská společenství nemají s církvemi co do činění. V otázkách náboženských nejsou prý pro ně kompetentní. Ale je to právě komunitární právo, které ukládá, aby hostie pro večeři Páně – jakožto potravina – měla na sobě datum spotřeby. V Anglii tak na nich bude stát: *best before*, nebo dokonce snad *best before 2nd of March*, a jistě ne každý je stále naladěn humorně.

Evropský parlament se zabýval rolí malých náboženských společností a předložil rozsáhlou zprávu, která byla předmětem mnoha diskusí. Evropský soudní dvůr se často dotkl náboženských souvislostí; rozhodoval o zabezpečení ve stáří premonstrátského kněze, o mléčných kvótách v klášterních podnicích, o tom, že evropské úřady musí brát v potaz náboženské povinnosti svých úředníků. Vykázání člena hnutí Bhagwan z Nizozemska prohlásil za nepřipustné. Ochranu nedělí a svátků ponechal v národní jurisdikci členských států, ovšem výslovně jen pro stávající stav integrace.

Právě tato judikatura ukazuje, že komunitární právo nepočítá odpovídajícím způsobem s potřebami a strukturami náboženského života. Výsledky rozhodování jsou v jednotlivých případech jistě správné, nebo alespoň v každém případě vykonatelné. Zůstávají zde ale nedostatky ohledně toho podstatného. Komunitární právní řád je - jak historicky, tak věcně rozuměno - funkčně strukturován na společný trh a účast na něm, zná pojmy zaměstnavatel a zaměstnanec, obchod a služby. Církev chápe tento řád jako jednoho z účastníků trhu nebo jako zaměstnavatele. Jeptiška se tak jeví jako zaměstnankyně svého řádu; premostrátský kněz a misionář, který je placen svou komunitou, je dle zařazení evropského práva samostatným podnikatelem.

Má to i teologickou dimenzi, když, jak se to nedávno stalo, Evropská komise vyjádřila názor, že zákaz vstupu žen do španělského kartuziánského kláštera s významnými uměleckými památkami porušuje zásadu rovného zacházení s mužem a ženou, neboť cenné kulturní bohatství, mezi nimi i Goyovy obrazy, kartuziánské „Auly Dei“ není přístupné ženám, zatímco muži si jej smějí prohlédnout. Ovšem stejně byla popřena příslušnost Evropské komise pro náboženské oblasti. Ne příliš odlišně by se dalo argumentovat i v případě hory Athos, kam ženy rovněž nemají přístup. Pokud se takovéto otázky stávají samozřejmým a legitim-

ním předmětem diskusí a hodnocení na půdě Evropského parlamentu, musejí být pro jejich zodpovězení zohledněny všechny důležité aspekty, náboženská svoboda, tradice a životní styly, které neodpovídají současnému duchu doby. Svoboda, jak říká Rosa Luxemburgová, je svobodou jinak smýšlející osoby.

Členské státy připojily k závěrečnému aktu k Amsterdamské smlouvě společné prohlášení o církvích a náboženských společnostech, Prohlášení č. 11. Podle něj uznává Unie statut, který mají církve, náboženské společnosti a hnutí v členských státech dle jejich právního řádu, a zavazuje se, že jej nebude nijak krátit. Stejným způsobem respektuje Unie statut společností, které se vyznačují určitým světovým názorem. Tímto prohlášením se církve dostaly poprvé do smluvních instrumentů Evropské unie. Náboženské a světonázorové společnosti jsou brány na zřetel. Prohlášení slibuje zachování dosavadních struktur ve vztahu církev - stát v rámci členských států, a tím i důležitý kus identity, federalismu a subsidiarity. Ve své orientaci na kulturu náboženství a úctě k církvím hledí do budoucna. Bylo by dobré, kdyby podobné záruky byly obsaženy nejen v prohlášení, ale aby byly začleněny do smlouvy v podobě samostatného článku nebo ve formě Protokolu o církvích.

Stojíme na samém začátku nové fáze a nové dimenze prohlubování evropské integrace, která sahá dále než jen k institucionálnímu vztahu k náboženským společnostem. Zahrnuje náboženství, vzdělání a kulturu, informace a mínění. V této integraci se budou Evropská unie, církve, země a regiony navzájem nově orientovat.

Církve nesmějí připustit, aby se na ně hledělo jako na drobné soukromé instituce, účastníky trhu, zbavené svých veřejných úkolů. Jsou průvodci, kritickými průvodci evropské integrace. Jsou jimi ovšem nikoli z důvodů křesťanských kořenů Evropy, které jsou nesporné, nepřehlédnutelné a nadále se projevující. Církve jsou veřejným fenoménem daleko spíše z důvodu jejich aktuálního významu a právě v té míře, v jaké jsou schopny tuto svou roli vlastními silami uvádět v život.

Evropa potřebuje právo zabývající se náboženstvím. Takovéto budoucí evropské náboženské právo musí dalekosáhle garantovat náboženskou svobodu a být vedeno následujícími základními principy: neutralita, tolerance, rovnost a regionálnost. Tyto principy lze nalézt *in nuce* i ve stávajících ustanoveních komunitárního práva o náboženských souvislostech.

Pro Evropskou unii neutralita znamená nejprve, že se neidentifikuje s jednou určitou náboženskou nebo světonázorovou naukou či institucí. Nesmí také potlačovat nějaké směry z náboženských nebo světonázorových důvodů. Tato neutralita zahrnuje zákaz být specificky ateistický nebo agnostický. I když některé členské státy znají státní církve, národní církve nebo dominantní náboženství s rysy státní církve, neexistují společné ústavněprávní zvyklosti členských

států (o těchto věcech). Pokaždé je vyzdvihováno jiné vyznání, katolické, luter-
ské, kalvínské nebo ortodoxní, a tradice členských států jsou různé. Je zřejmé, že
v rámci Evropské unie nepřichází v úvahu identifikace s některým z těchto vy-
znání.

Neutralita Evropské unie ovšem neznamena zaslepenost a netečnost vůči zá-
kladním hodnotám a přesvědčením evropského obyvatelstva. Evropská společ-
nost a její právo je přes všechny peripetie a narušení silně ovlivněno
křesťanstvím. Sama strukturální role práva pro společnost se nedá bez tohoto
pozadí ani z historického nebo současného hlediska přiměřeně vykládat. Cír-
kevní právo a kanonické právo ovlivňují hluboce naše dnešní právo. Prosazení
se rozumu v době scholastiky připravilo cestu osvícenství, a tím i základním
principům evropského právního společenství. Seznam významných skutečnos-
tí je dlouhý a neuzavřený. Idea stvoření člověka k obrazu Božímu je základem
ideje lidské důstojnosti. Rovnost lidí před Bohem je základem pro ustanovení
o rovnosti v ústavách. Charitativní angažování se církví je praktickým základ-
ním článkem sociálního státu. Chápání manželství a rodiny je základem pro neu-
stále sílící oblast evropského manželského a rodinného práva. Křesťanská idea
náboženské svobody - ve smyslu, že opravdová, křesťanská víra může vyrůst
jen ze svobodné vůle - neboli náboženský základ náboženské svobody - nalézá
svůj odraz v politickém uspořádání. Idea synodů v církvi je historickým jádrem
pro formování vůle v systémech parlamentárních. Hierarchie a úřad církve jsou
vzorem pro úřady a reprezentaci ve společných záležitostech Evropské unie.
Těžko myslet evropské politické uspořádání bez těchto základních souvislostí.

Žádný politický řád nemůže vybočit z hodnotových souvislostí, které ho před-
cházejí a spoluurčují. Nikdo se nemůže beztrestně vyvléci z vlastních dějin. Ne-
utralita se netýká hodnot, ale jednotlivých nauk. Poslední pravdy jsou ovšem
věcí církve, nikoli záležitostí světského politického řádu, a už vůbec ne Evrop-
ské unie.

Druhý základní význam principu neutrality lze spatřovat ve svobodě církve
a náboženských společností. Zde se jedná obvykle o citlivou oblast státního
vlivu na obsazování církevních úřadů nebo na církevní nauku. Nový náhled na
tyto oblasti se projevuje na úrovni komunitárního práva. Rozhodně však neztrá-
cí na důležitosti. Neboť velmi ovlivňuje nauku a úřady církve, když si zrovno-
právnění muže a ženy nebo zákaz náboženské diskriminace v evropském právu
nárokuje automaticky vnitrocírkevní platnost. Pokud by nebyl dodržován prin-
cip neutrality, mělo by to za následek vznik nového evropského státního nábo-
ženství.

Obdobně jako na úrovni členských států zavazuje Evropskou unii princip
tolerance k pozitivnímu postoji k náboženství. Pouhé negativní a indiferentní
tolerování existence, jistá negativní tolerance, by splývala již s příkazem neutra-

lity. Prává tolerance vyžaduje oproti tomu aktivní poskytnutí prostoru pro náboženský život. To zakazuje jednostranné orientování se na hospodářský aspekt komunitárního právního řádu. Proto tam, kde je to vzhledem ke stavu integrace možné a žádoucí, musí být brán ohled na náboženské přesvědčení, přesvědčení, které musí být odlišováno od hospodářských zájmů. To je konkretizováno v úpravě nedělí a svátků.

Rovnost jako strukturní princip evropského práva upravující náboženství znamená rovné zacházení s církvemi a náboženskými společnostmi. Toto rovné zacházení neznamena plnou identitu, pokud jde o právní postavení jednotlivých subjektů. To by bylo v posledku spíše nerovné zacházení, neboť by se odhlíželo od sociálních a ostatních faktických nerovností. Jednotlivé právní úpravy by se pak dotčených subjektů týkaly různým způsobem. Důležité právní pozice by musely být zcela opuštěny, obzvláště pokud jde o aktivní spolupůsobení. Rozhovor prezidenta Evropské komise se všemi náboženskými společnostmi bez diferenciacie podle velikosti a důležitosti by byl zcela nemožný. Takto chápané rovné zacházení by vedlo k naprostému vyčerpání rozhovorů, které by náboženství společensky marginalizovalo a ve výsledku působilo protinábožensky.

Rovnost znamená daleko spíše přiměřenost právnímu vnímání. Znamená odpovídající nestejně zacházení tam, kde přetrvávají legitimní nerovnosti, a stejné zacházení s legitimně rovným. Rovnost je tedy právní institut hluboce svázaný s hodnotami, není tedy hodnotou sama o sobě, ale až v závislosti na dalších hodnotách, které je zapotřebí si uvědomovat v demokratické společnosti.

Regionálnost je náboženskoprávní princip, který má pro Evropu fundamentální význam. To je vidět již z historické perspektivy, neboť vytváření dnešních, stávajících regionů a národních států je spojeno s vývojem náboženství. Tento fenomén má svůj význam v silném vlivu na mentalitu a emoce, identitu a perspektivu. Nastávající politické sjednocení Evropy nemusí zohledňovat náboženskohistorické a náboženskociologické odlišnosti členských států. Politické sjednocení představuje jednu z nejvýznamnějších šancí pro zachování toho, co je společné i odlišné. Evropa hledá novou podobu pro univerzalitu i partikularitu. Evropská politika musí v tomto napětí brát vážně i náboženství.

Evropská současnost, nejen minulost, je ve svých hodnotách ovlivněna křesťanstvím. Často proklínaná nebo oslavovaná sekularizace naráží na své hranice. Ve východní Evropě nabízí církev novou legitimitu a identitu po pádu komunismu. Jak v Německu, tak v Polsku se církev projevila jako sociální síla k překonání totalitních režimů. Církev byla přístřeším pro odpor proti nim. Odcizení se církvím ve velké části západní populace se postupně obrací v novou vlnu zájmu. Nejedná se přitom jen o *religio vagans*, religiozitu, odpovídající všeobecné, neurčité lidské potřebě, ale o rozpomenutí se na církev a křesťanství: spor o společné prohlášení k nauce o ospravedlnění, které bylo nedávno podepsáno katolickou

a luterskou církví, našel širokou odezvu ve velkých denících. Ve Frankfurter Allgemeine Zeitung byly jednou za dva, tři dny obsáhlé zprávy a reportáže o této problematice, stejně intenzívně informoval i Frankfurter Rundschau, Süddeutsche Zeitung a TAZ. V televizi a rozhlase se množí náboženská témata. Vystupování z církví ubývá. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu o krucifixech vzbudilo velký rozruch. Do preambule dolnosaské ústavy bylo nově zakomponováno odvolání se na Boha. Frankfurter Allgemeine Zeitung otiskuje v rubrice pro fejeton namísto románu na pokračování První knihu Mojžíšovu. I fejetonisté zaznamenali tento vývoj, který ovšem neznamena fejetonizaci náboženství potud, pokud je v politických částech novin naprosto vážně pojednáváno o teologických aspektech katolické nauky o odpustcích.

Můžeme říci, Evropská unie objevila náboženství.

(přeložil Mgr. Štěpán Hůlka)

Resumé

Autor líčí vztah státu a církve v Evropě z hlediska existence evropského práva, a to jak platného, tak budoucích právních úprav. Z nových dokumentů evropského práva se věnuje zejména navrhovaným článkům 13 a 14 Evropské charty základních práv (zaručujícím individuální náboženskou svobodu a rodinný život), návrhu ustanovení antidiskriminační směrnice Evropské komise (pokud jde o legitimní rozdílné zacházení vyplývající ze zvláštností náboženských institucí) a Prohlášení č. 11 k Amsterdamské smlouvě, kterým členské státy respektují národní status církví a světonázorových společností. Evropa v sobě zahrnuje různorodé právní úpravy náboženství. Tato různorodost se projevuje často i uvnitř jednoho státu, jak to dokazují příklady Francie (s dominantním modelem laicité) nebo Velká Británie. Přesto lze vyzdvihnout společné hlavní principy, které se uplatňují při hledání evropské právní úpravy náboženství: neutralita, tolerance, rovnost a regionálnost. Význam církve pro Evropu spočívá v poukazu na hodnotový základ a politický rámec jinak převážně hospodářské integrace a v poukazu na transcendentální rozměr života. Pro církve je důležité, aby se staly objektem právní úpravy ze strany evropského práva takovým způsobem, jenž by jim umožňoval vykonávat jejich poslání. Na druhé straně církve musejí projevovat odpovídajícím způsobem zájem o hospodářskou integraci a systém evropského práva.

Abstract

The Relations between the State and the Church in Europe

The author describes the relations between the State and Church according to European Law. He especially focuses on the proposals of the article 13 and 14 of the European Charter of Fundamental Rights (the religion freedom of an individual and the right to family life), the proposed establishment of the anti-discrimination directive of the European Commission (the legitimate different treatment given by the special cha-

racter of religious institutes) and the Declaration No. 11 to the Amsterdam Treaty in which the national status of churches and world-view societies was declared to be respected. There are different legal regulations of religion in Europe. In some cases, there are different legal regulations in the frame of one state, for example in France where the model of the laïcité dominates or in Great Britain. But there are some main principles which are to apply to the European legal regulation of religion: neutrality, tolerance, parity and regionality. The importance of churches for Europe is in drawing attention to the value ground and politic frame of the mainly economical integration and to the transcendental dimension of life. It's very important for churches to be regulated by that European law which allows them to do their mission. On the other hand, churches should show the interest in economical integration and European law.

Zusammenfassung

Die Beziehung Staat-Kirche in Europa

Verfasser schildert die Beziehung Staat-Kirche in dem Zusammenhang mit den Bestimmungen des gültigen, als auch des künftigen europäischen Rechts. Von den neuen Dokumenten des europäischen Rechts widmet sich der Verfasser besonders dem Entwurf von Artikeln 13 und 14 der europäischen Grundrechtscharta (die die individuelle Religionsfreiheit und Schutz des Familienlebens gewährleisten), dem Entwurf der Richtlinie der Kommission über die Antidiskriminierung (hinsichtlich der legitimen Ungleichbehandlung seitens der Religionsgemeinschaften) und der Erklärung Nr. 11 zum Vertrag von Amsterdam, demnach die Union den Status der Kirchen und Weltanschauungsgemeinschaften achtet, den sie in den Mitgliedstaaten nach deren Rechtsvorschriften genießen. Europa verbirgt in sich verschiedene religionsrechtliche Systeme, deren Auswirkungen sich oft auch im Rahmen eines Staates zeigen. Das beweisen die Beispiele von Frankreich (mit dem dominanten Model der Laizität) oder Großbritannien. Trotzdem kann man gemeinsame Grundprinzipien feststellen, die beim Versuch, das europäische Religionsrechtsregelung zu schaffen, offenbar geworden sind: Neutralität, Toleranz, Gleichheit und Regionalität. Die Bedeutung der Kirche für Europa beruht auf ihrem Hinweis auf die Grundwerte und den politischen Rahmen der überwiegend ökonomischen Integration, als auch auf die transzendente Dimension des Lebens. Für Kirche ist von großer Bedeutung, dass Gemeinschaftsrecht solche Regelung schafft, die der Kirche ermöglicht, ihre Mission zu folgen. Von anderer Seite sollen sich die Kirchen entsprechend für die wirtschaftliche Einigung und das System des europäischen Rechts interessieren.

Riassunto

Il rapporto Stato – Chiesa in Europa

L'autore espone il rapporto Stato – Chiesa in Europa dal punto di vista dell'esistenza del Diritto Europeo, così di quello attualmente valido, come di quello delle regolamentazioni giuridiche future. Per quanto riguarda i nuovi documenti del Diritto Europeo, si

dedica soprattutto agli articoli proposti n. 13 e 14 della Carta Europea dei Diritti dell'Uomo che garantiscono la libertà individuale religiosa e la vita familiare, e al progetto di una direttiva antidiscriminativa della Commissione Europea, riguardante un trattamento differenziato derivante dagli specifici delle istituzioni religiose e la Dichiarazione n. 11 apposta al Contratto di Amsterdam con la quale gli Stati – membri rispettano lo statuto nazionale delle Chiese e delle società ideologiche. L'Europa racchiude in sé varie regolamentazioni giuridiche della religione. Questa varietà si rende visibile spesso anche all'interno di un solo Stato, come dimostrano gli esempi della Francia (con un modello predominante della laicità) oppure della Gran Bretagna. Tuttavia ci si possono astrarre i principi fondamentali comuni che si fanno valere cercando una regolamentazione europea della religione: neutralità, tolleranza, eguaglianza e regionalismo. L'importanza della Chiesa per l'Europa consiste nell'invio al fondamento dei valori e alla cornice politica di un'integrazione piuttosto economica e nell'invio alla dimensione trascendentale della vita. Per le Chiese è importante di diventare un oggetto del regolamento giuridico da parte del Diritto Europeo nel modo che renda possibile di svolgere la loro missione. Dall'altra parte le Chiese devono dimostrare un interesse adeguato per l'integrazione economica e per il sistema di Diritto Europeo.

O autorovi

Prof. Dr. Gerhard Robbers se narodil v roce 1950. Je profesorem veřejného práva na univerzitě v Trevíru, ředitelem Institutu evropského ústavního práva a Institutu právní politiky. Je soudcem vrchního správního soudu Porýní-Falcka. Z jeho četných publikací, zabývajících se ústavním a správním právem, právem Evropské unie, církevním a konfesním právem a právní filozofií, vybíráme: Einführung in das Deutsche Recht (2. vydání 1998, anglicky 1998), Staat und Kirche in der Europäischen Union (1995–1997, německy, anglicky, francouzsky, italsky a španělsky). Profesor Robbers je editorem řady Einführungen in die Rechtsordnungen der europäischen Staaten a spolueditorem Archiv des öffentlichen Rechts.

Prof. Dr. Gerhard Robbers, born 1950, Professor for Public Law at the University of Trier, Germany. Director of the Institute for European Constitutional Law and the Institute for Legal Policy. Judge at the Administrative Court of Appeals Rhenania Palatina. Selection of publications: An Introduction to German Law, 1998 (also in German: 2nd ed. 1998); State and Church in the European Union, 1997 (also in German, French, Italian and Spanish). Editor of the series "The Legal Systems of the European States". Co-editor of "Archiv des öffentlichen Rechts". Further publications in public law, civil ecclesiastical law, legal philosophy, constitutional history, European Union law.

Prof. Dr. Gerhard Robbers, geb. 17. November 1950 in Bonn. Studium der Rechtswissenschaften in Freiburg. 1979 Promotion Dr. iur., 1982–1984 wissenschaftlicher Mitarbeiter beim Bundesverfassungsgericht, 1986 Habilitation für Öffentliches Recht, Kirchenrecht und Rechtsphilosophie. 1988–89 Professor für Öffentliches Recht an der Universität Heidelberg, seit 1989 an der Universität Trier. Richter im Nebenamt am Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz. Leiter des Instituts für Europäisches Verfassungsrecht und des Instituts für Rechtspolitik. Buchveröffentlichungen: Einführung in das deutsche Recht, 2. Aufl. 1998 (englisch: An Introduction to German Law, 1998); Verfassungsprozessuale Probleme in der öffentlich-rechtlichen Arbeit, 1996; Staat und Kirche in der Europäischen Union, 1995-97 (in den Sprachen deutsch, englisch, französisch, italienisch, spanisch); Europäisches Datenschutzrecht und die Kirchen, 1994; Sicherheit als Menschenrecht, 1987; Hermann Heller: Staat und Kultur, 1983; Gerechtigkeit als Rechtsprinzip, 1980; Schätze in Trier, 1996. Aufsätze, Kommentierungen und Lexikonartikel auf den Gebieten des Staats- und Verwaltungsrechts, des Europarechts, des Kirchen- und Staatskirchenrechts, der Rechtsphilosophie und der Verfassungsgeschichte. Herausgeber der Reihe Einführungen in die Rechtsordnungen der europäischen Staaten. Mitherausgeber des Archivs des öffentlichen Rechts.

Prof. Dr. Gerhard Robbers, nato nel 1950, è il professore del Diritto pubblico all'università di Trier, il direttore dell'Istituto del diritto costituzionale europeo e dell'Istituto della politica giuridica. E giudice della corte amministrativa superiore della Rheinland-Pfalz. Dalle sue numerosissime pubblicazioni sul diritto costituzionale, amministrativo, europeo, canonico ed ecclesiastico e della filosofia giuridica, accenniamo: Introduzione al diritto tedesco (in inglese e in tedesco), Lo Stato e la Chiesa nell'Unione Europea (versioni in: tedesco, inglese, francese, italiano e spagnolo). Il prof. Robbers è l'autore di una collana Sistemi giuridici degli Stati europei e il coeditore dell'Archiv des öffentlichen Rechts.

Manželství v současném českém i kanonickém právu

JUDr. Ignác Antonín Hrdina, O.Praem.

Úvodem

Manželství patří mezi instituce, jež jsou pro svou mimořádnou důležitost předmětem zájmu jak státu, tak církve (v terminologii konkordátního práva jde o tzv. „*causae mixti fori*“). Po dlouhá staletí upravovalo oblast manželských vztahů pouze právo katolické církve, tedy právo kanonické. Teprve od období státních absolutismů se objevuje paralelní regulace manželství prostřednictvím státního zákonodárství, které ovšem hojně čerpalo (a ani nemohlo nečerpat) z práva kanonického. Bez jakékoli nadsázky lze mluvit o recepci kanonického práva sekulárním právem manželským, a to jak pokud jde o formu uzavírání manželství, tak pokud jde o stanovení manželských překážek a požadavků kladených zákonodárcem na kvalitu manželského souhlasu. Novum sekularizované manželskoprávní legislativy představuje zejména možnost zrušení manželské smlouvy rozvodem (resp. rozlukou), třebaže někdy bývala – alespoň u katolických křesťanů – nerozlučitelnost manželství respektována i ze strany státu.¹

V důsledku tzv. recepční normy² byl při vzniku Československé republiky recipován i právní řád rakousko-uherské monarchie včetně práva manželského a rodinného, jež bylo obsaženo zejména v Obecném zákoníku občanském z roku 1811. Tato právní úprava, doplněná a pozměněná prvorepublikovou legislativou, platila v tehdejší ČSR až do 1. 1. 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, zpracovaný v rámci tzv. právníkové dvouletky.

V souvislosti s rozsáhlou rekodifikací československého práva, probíhající u nás od počátku šedesátých let,³ byl zákon o právu rodinném nahrazen záko-

¹ Tak např. i v rakouském Obecném zákoníku občanském (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) z r. 1811. Teprve tzv. „manželská novela“ ABGB, nazývaná výstižně též „rozlukovým zákonem“, umožnila rozlukou (v dnešní terminologii rozvod) manželství z důvodů v zákoně taxativně stanovených (viz § 13 zák. č. 320 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství z 22. 5. 1919).

² Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zřízení samostatného státu československého z 28. října 1918.

³ V té době byly přijaty vesměs dodnes platné (třebaže novelizované) kodexy: občanský zákoník, občanský soudní řád, trestní zákon, trestní řád, zákoník práce, hospodářský zákoník (dnes nahrazený obchodním zákoníkem) a další.

nem o rodině č. 94/1963 Sb., účinným od l. 4. 1964. Tento zákon, po jediné nepřímé zásadní novelizaci z r. 1982,⁴ platil i v době po listopadu 1989 a v roce 1992 byl dílčím způsobem novelizován,⁵ zvl. pokud šlo o (znovu)zavedení církevní formy uzavírání manželství, rovnocenné s formou občanskou. Díky tzv. druhé recepční normě⁶ přežil zákon o rodině i rozpad ČSFR a odolal i v roce 1995 ohlašované rekodifikaci občanského zákoníku, do nějž měly být inkorporovány i rodinněprávní normy. Tento legislativní podnik skončil fiaskem, a proto Parlament České republiky přikročil v roce 1998 alespoň k rozsáhlé novelizaci zákona o rodině, nazývané též „velkou manželskou novelou“.⁷

Zákon o rodině (dále jen „zákon“) je rozdělen na čtyři části: první pojednává o manželství, druhá o vztazích mezi rodiči a dětmi, třetí o výživném a čtvrtá část obsahuje závěrečná ustanovení. V dalším textu se budu zabývat pouze částí první, tj. právními normami upravujícími manželství, přičemž pro srovnání bude alespoň v hrubých rysech zmíněna úprava kanonickoprávní. Nadpisy odstavců v tomto článku přitom sledují systematiku první části zákona.

I. Vznik manželství

Před vlastní právní úpravu uzavírání manželství předesílá zákonodárce legální definici manželství a deklaruje jeho hlavní účel. Manželství je tedy trvalým společenstvím muže a ženy založeným zákonem stanoveným způsobem, přičemž jeho hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Jde o novum velké manželské novely z loňského roku, která touto (faktickou) preambulí nahradila do té doby platné, avšak co do výpovědní hodnoty slabé tzv. základní zásady zákona.⁸ V této souvislosti je zajímavé porovnat, jak začíná kanonická manželskoprávní úprava v platném Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. z roku 1983 (dále jen „kodex“): manželská smlouva (foedus) je definována jako svazek,

⁴ Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině.

⁵ Zákon č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb. Další dílčí změnu přinesl jen nález Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. ve věci návrhu na zrušení § 46 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. etc.

⁶ Ústavní zákon ČNR č. 4/1993 o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní republiky z 15. 12. 1992.

⁷ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. Úplné znění zákona o rodině bylo vyhlášeno pod č. 210/1998 Sb.

⁸ Tak např. v těchto „zásadách“ nebylo manželství vůbec vymezeno; pouze v čl. I se konstatovalo, že „manželství v naší společnosti spočívá na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou“.

jímž muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství (*consortium*) celého života, přičemž tento svazek je svou přirozenou povahou zaměřen na dobro manželů a na zplození a výchovu dětí (kán. 1055 § 1).

Pokud jde o vlastní právní úpravu uzavírání manželství, zákon se zde co do formy (a to už od své novely z roku 1992) vrátil ke stavu v roce 1919, kdy tzv. rozlukový zákon postavil na roveň sňatek občanský a sňatek církevní. Jak je všeobecně známo, od účinnosti zákona o právu rodinném (od roku 1950) až do novely zákona o rodině v roce 1992 platila obligatorní civilní forma uzavírání manželství, přičemž následně tolerované náboženské sňatkové obřady byly právně bezvýznamné. Věřící snoubenci (zvl. z řad katolíků, ale i nesjednocených východních křesťanů a příslušníků církve československé, starokatolické a snad i dalších) byli tedy nuceni k dvojímu sňatku: civilnímu a následně církevnímu.⁹ Za sezdání nupturientů, kteří ještě neabsolvovali sňatek na národním výboru, mohl být duchovní potrestán až jednoročním trestem odnětí svobody.¹⁰

Dnes si tedy mohou snoubenci (opět) zvolit, zda uzavřou manželství před obecním úřadem pověřeným vést matriky (tzv. občanský sňatek) nebo před příslušným orgánem registrované církve či náboženské společnosti (tzv. církevní sňatek). Novinkou manželské novely z roku 1998 je zavedení povinného tzv. předšňatkového řízení na matričním úřadu, jež musí absolvovat snoubenci hodlající uzavřít církevní sňatek. Výsledkem tohoto řízení (spočívajícího v předložení stanovených dokladů a učinění předepsaných prohlášení) je vydání osvědčení o tom, že snoubenci jsou právně způsobilí k uzavření manželství. Bez tohoto osvědčení, v době sňatku ne staršího tří měsíců, by církevní manželství bylo z hlediska českého právního řádu neplatným.¹¹ Zákon umožňuje také tzv. konzulární sňatky (tj. manželství českých občanů uzavřená v cizině před zastupitelským úřadem České republiky) a manželství uzavřená prostřednictvím zástupce na základě plné moci. Speciální normy zákona pak usnadňují uzavření manželství v přímém ohrožení života některého ze snoubenců.

Jestliže prohlášení o uzavření manželství činí snoubenci veřejně slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků před starostou (primátorem) nebo pověřeným členem obecního či městského zastupitelstva matričního úřadu, v jehož obvodu má jeden z nich trvalý pobyt, pak nejde o nic jiného než o sekularizova-

⁹ K podrobnostem srv. např. můj článek „Kanonické uzavření manželství v českém právním řádu“, in: *Právník, teoretický časopis pro otázky státu a práva* č. 5/96, str. 417–424.

¹⁰ Viz § 207 zákona č. 86/1950 Sb. a § 211 zákona č. 140/1961 Sb. (trestní zákony). Tyto skutkové podstaty tzv. porušování zákona o rodině byly vypuštěny až po listopadových událostech v roce 1989 novelou trestního zákona č. 159/1989 Sb.

¹¹ Viz I. A. Hrdina, *Církevní sňatek po novele zákona o rodině*, in: *Právník, teoretický časopis pro otázky státu a práva* č. 3/99, str. 261–266.

nou tzv. tridentskou formu uzavření manželství,¹² která je v katolické církvi dodnes platná. Tak podle kodexu se manželství zásadně uzavírá před oddávajícím místním ordinářem nebo farářem a před dvěma svědky, a to ve farnosti, v níž má jeden ze snoubenců trvalé nebo přechodné bydliště (kán. 1108 § 1 a 1115). Tedy: manželský souhlas vyjádřený veřejně před úředním svědkem a dvěma dalšími svědky. Také kanonické zákonodárství umožňuje uzavření manželství prostřednictvím zástupce (na rozdíl od zákona o rodině zde mohou být zastoupeny obě strany) a zohledňuje případy „krajní nouze“, kdy jeden ze snoubenců je v nebezpečí smrti a není dosažitelný příslušný duchovní anebo kdy po dobu alespoň jednoho měsíce není možno obrátit se na kompetentního oddávajícího, popř. by to bylo možné jen se závažnými nesnázemi (tak zejména v misijních územích, kde je kněz obtížně dostupný): v těchto případech lze platně a dovoleně uzavřít sňatek pouze před dvěma svědky.

II. Neplatnost a neexistence manželství

Manželství je občanskou společností i církví považováno za svazek natolik důležitý, že právní předpisy stanoví také (negativní formou) určité překážky, které se nějakým způsobem vztahují k osobám snoubenců a které – nakolik trvají – působí neplatnost manželství, pokud by navzdory takové překážce bylo uzavřeno. Tím není nijak dotčeno přirozené právo na uzavření manželství; spíše je toto právo normativně chráněno před eventuelním zneužitím.

Zákon rozlišuje případy, kdy manželství sice (v jakési podobě) vznikne, ale pro nějakou vadu je od počátku (ex tunc) neplatné, od případů, kdy je sice učiněn jakýsi pokus o uzavření manželství, ale vada, která je zde na překážku, je tak závažná, že manželství vůbec nevznikne – ani jako neplatné.

První okruh zahrnuje tzv. neplatnost (nulitu) manželství. Podle zákona jde o pět případů, kdy manželství by bylo uzavíráno:

1. se ženatým mužem nebo vdanou ženou, tj. v rozporu s principem monogamie;
2. mezi předky a potomky (tj. v linii přímé) nebo mezi sourozenci (tj. ve druhém stupni linie kolaterální), což platí nejen pro příbuzenství pokrevní, nýbrž i pro vztahy založené osvojením, dokud toto osvojení trvá (jde o tzv. legální příbuzenství);
3. nezletilým starším šestnácti let, leda by mu soud z důležitých důvodů uzavření manželství povolil;

¹² Veřejná forma uzavírání manželství před vlastním ordinářem nebo farářem a dvěma či třemi svědky byla k platnosti manželství stanovena dekretem tridentského sněmu o reformě manželství z r. 1563; o podrobnostech se zmiňují ve stati Tridentský dekret „Tametsi“, in: Revue církevního práva č. 3/98, str. 233–237.

4. osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, osobou ve své způsobilosti k právním úkonům omezenou a konečně osobou, která je stížena takovou psychickou poruchou, jež by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům;

5. v důsledku bezprávné výhrůžky anebo omylu týkajícího se buď totožnosti jednoho ze snoubenců (tzv. error in persona) nebo povahy právního úkonu uzavírání manželství (tzv. error in negotio).¹³

Neplatnost takových manželství prohlašuje soud – v některých případech i bez návrhu, v jiných případech jen na návrh jednoho z manželů. Dokud se tak nestane, pohlíží se na ně jako na platná, avšak po pravomocném prohlášení nulity se na taková manželství hledí jako na neuzavřená. Pokud však odpadne překážka, která uzavření manželství bránila (je-li to z povahy věci vůbec možné), pak soud neplatnost takového manželství nevysloví a toto manželství se stává platným, tj. automaticky (ipso facto) konvaliduje.

Druhý okruh zahrnuje případy, kdy manželství je uzavíráno pouze zdánlivě; mluví se proto o zdánlivém či putativním manželství (užívá se též pojmu „non matrimonium“). Jde o případy, kdy manželství by mělo být uzavíráno:

1. pod vynucením manželského souhlasu muže či ženy za pomoci fyzického násilí (*vis physica* či *absoluta*);¹⁴

2. nezletilým mladším šestnácti let;

3. bez dodržení základních podmínek stanovených v zákoně, tj.

- pokud by vůbec absentovalo souhlasné prohlášení o vstupu do manželství;
- pokud by manželství mělo být uzavíráno mezi osobami téhož pohlaví;
- pokud by manželství bylo uzavíráno před jiným než kompetentním orgánem (municipálním či církevním);
- pokud by snoubenci (v případě církevního sňatku) neměli platné osvědčení matričního úřadu o způsobilosti k uzavření manželství, jež se předkládá oddávajícímu;
- pokud by (v případě manželství uzavíraného prostřednictvím zástupce) v plné moci nebyl označen druhý snoubenec, s nímž má být manželství uzavřeno.

¹³ Jde o tzv. vady manželského konsenzu, dobře známé z kanonickoprávní manželské úpravy. V socialistické společnosti nebylo manželství považováno za smlouvu, resp. za vztah vzniklý na základě smlouvy (viz např. Z. Češka a kol., Československé rodinné právo, Praha 1985, str. 27); proto též „socialistický“ zákon o rodině dost dobře nemohl právně určovat vady projevu vůle, typického pro synallagmatické právní vztahy (smlouvy). Teprve velká manželská novela se mlčky k smluvnímu pojetí manželství vrátila.

¹⁴ Viz předchozí poznámku.

Neexistentní manželství (na rozdíl od „pouze“ neplatného) nevyvolává žádné právní následky; i zde však soud může z důvodu právní jistoty deklaratorním rozsudkem vyslovit, že zde manželství není. A protože takové manželství vůbec nevzniklo (ani jako neplatné), nemůže rovněž konvalidovat; v případě odpadnutí překážky (trvá-li vůle k manželství) by muselo být uzavřeno nově.

Kanonické právo nerozlišuje neplatnost a neexistenci manželství; zná pouze neplatnost (nulitu) manželství, a to z následujících důvodů (systematicky lépe uspořádaných než v zákonu o rodině):

1. Pro absenci nebo kvalifikovanou vadu kanonické (tridentské) formy; jde o jeden z nejčastějších případů kanonické neplatnosti manželství, v nichž alespoň jedna strana je katolická, jestliže toto manželství bylo uzavřeno pouze občanskou formou.

2. Pro existenci některé z tzv. manželských překážek (*impedimentum*).¹⁵ Kodex jich vypočítává dvanáct. Některé z nich jsou obdobné těm, které obsahuje i zákon o rodině (příbuzenství, věk, vázanost trvajícím manželským svazkem), některé jsou specifické pro kanonické právo (*impotentia coeundi*, přijatá svátost svěcení, složení doživotního veřejného slibu čistoty v řeholní společnosti, švagrovství v přímé linii atd.); nejfrekventovanější manželskou překážkou (dispenzovatelnou) je tzv. různost náboženství (*disparitas cultus*), tj. případ, kdy jedna strana je katolická a druhá nepokřtěná. Některé překážky jsou dispenzovatelné, pokud pramení z práva ryze církevního (např. švagrovství), jiné dispenzovatelné nejsou, nakolik je jejich zdrojem právo božské (např. příbuzenství v přímé linii). Dispenzační pravomoc je zásadně rozdělena mezi Apoštolský stolec a místního ordináře.

Je-li manželství neplatné pro existenci manželské překážky, po jejím případném odpadnutí či dispenzování manželství automaticky nekonvaliduje (tj. nestává se *ipso facto* platným, jako je tomu v českém rodinném právu), nýbrž zásadně je třeba obnovy manželského souhlasu (jde o tzv. prostou konvalidaci). Spíše ve výjimečných případech a za podmínky faktického trvání manželského souhlasu lze manželství takto zplatnit administrativní cestou, tj. reskriptem Apoštolského stolce nebo diecézního biskupa s účinky *ex tunc* (jde o tzv. *sanaci* manželství). Je evidentní, že snoubenci, kteří hodlají uzavřít (katolický) církevní sňatek, musí vyhovět oběma právním řádům, tj. jak českému, tak kanonickému; jinak řečeno: musí být prosti překážek, které stanoví jak zákon o rodině, tak kodex kanonického práva.

3. Pro právně relevantní vadu manželského souhlasu (*konsenzu*). Může jít o případy, kdy manželství je uzavíráno:

¹⁵ V zákonu o rodině před novelou z r. 1998 byly analogické manželské překážky, obsažené v §§ 11 až 15, označovány ne zcela přesně jako „okolnosti vylučující uzavření manželství“.

- osobami, které buď nemají dostatečné užívání rozumu nebo trpí závažnou poruchou soudnosti co do podstatných manželských práv a povinností nebo z psychických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti;

- v omylu co do osoby (*error in persona*) nebo – daleko častěji – co do závažné vlastnosti druhého z manželů (*error in qualitate personae*),¹⁶ popř. v kvalifikovaném omylu co do jednoty, nerozlučitelnosti nebo svátostné důstojnosti manželství;

- předstíraně, tj. když jeden ze snoubenců (popř. oba) simuluje buď uzavření manželství jako takového (kdy tedy předstíraným aktem sňatku sleduje jiný cíl, např. majetkový prospěch), nebo když simuluje souhlas s některým podstatným prvkem manželství nebo s některou jeho podstatnou vlastností (monogamií a nerozlučitelností);

- s podmínkou do budoucna (tj. s pravou podmínkou, *conditio de futuro*):

- pod vlivem násilí nebo vážného (tzv. kanonického) strachu; patří sem i případy (dnes ovšem stále řidší), kdy úcta k rodičům dítěti nedovoluje uzavření manželství s jinou osobou než s tou, kterou mu rodiče vybrali, ačkoli by s ní jinak manželství neuzavřel (jde o tzv. *metus reverentialis*).

Jak je zřejmé, kanonické právo, neznajíc rozvod manželství, klade na snoubence a na kvalitu jejich manželského souhlasu zákonitě vyšší požadavky než právo světské. I tak se ovšem vyskytují případy, kdy církevní manželství je uzavřeno neplatně; dokud však tuto neplatnost nevysloví rozsudek církevního soudu,¹⁷ je takové manželství považováno za platné, protože se těší tzv. přízni práva (*favor iuris*, *presumpce platnosti*).

Za domnělé (putativní) manželství se v kanonickém právu považuje takové objektivně neplatné manželství, které bylo uzavíráno v dobré víře alespoň u jednoho z partnerů, a to až do doby, kdy se obě strany s jistotou dovědí o jeho neplatnosti.

III. Vztahy mezi manžely

Zákon vychází z dnes obecně uznávaného principu rovnosti mezi manžely (alespoň v oblasti kontinentální a angloamerické právní kultury). Podle § 18 zá-

---

¹⁶ Je-li takový omyl úmyslně vyvolán druhou stranou za účelem dosažení manželského souhlasu, jde o podvod (*dolus*).

¹⁷ O činnosti církevních soudů podrobněji pojednávám v článku „Církevní soudy – k čemu dnes?“, in: *Právník*, teoretický časopis pro otázky státu a práva č. 4/99, str. 342–352. Článek otištěn též v měsíčníku *Cyrlometodějské ligy pro kulturu a život z víry „Nový život“*, vyd. Křesťanská akademie v Římě, č. 4/99 a 5/99.

kona mají muž a žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti: jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Jde o typické tzv. imperfektní normy, které sice ve své dispozici stanoví povinnost, ale neobsahují sankci za její neplnění.

Další ustanovení zákona pojednávají o společném uspokojování potřeb rodiny, o zákonném zastupování mezi manžely a o solidární závaznosti manželů.

Obdobně mluví i kodex kanonického práva: každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života. Rodiče mají nejzávažnější povinnost a prvotní právo starat se ze všech sil o výchovu dětí, jak fyzickou, společenskou a kulturní, tak mravní a náboženskou (kán. 1135n.); manželé jsou povinni a oprávněni zachovávat manželské soužití, pokud je neomlouvá zákonný důvod (kán. 1151).

Toto manželské soužití však někdy není možné (nebo by bylo velmi obtížné) pro odsouzeníhodné jednání jednoho z manželů (cizoložství, týrání druhého manžela nebo dětí atd.). V takovém případě může místní ordinář svým dekretem povolit oddělené bydlení manželů; v dikci starého kodexu z roku 1917 šlo o tzv. odloučení od lože, stolu a bydlení. V tomto případě však manželský svazek nezaniká, nýbrž se pouze určitým způsobem uvolňuje – zpravidla do doby, dokud trvá důvod odluky. Týž právní institut znal i rakouský Obecný zákoník občanský, u nás platný do roku 1950; v něm se však toto „odloučení od stolu a lože“ nazývalo rozvodem, zatímco rozvod v dnešní terminologii (tj. zrušení manželského svazku) byl nazýván rozlukou. Teprve zákon o právu rodinném, účinný od 1. 1. 1950, toto odloučení odstranil. Stejně tomu bylo i v jiných zemích bývalého tzv. východního bloku. Dnes se o (znovu)zavedení institutu manželské odluky (separace) jedná z podnětu křesťanských poslanců v polském Sejmu.

IV. Zánik manželství smrtí, prohlášením manžela za mrtvého

Jakkoli to zní paradoxně, smrt jednoho z manželů (popř. obou současně) je „ideálním“ způsobem zániku manželství, který s konečnou platností dotvrzuje, že manželství bylo skutečně trvalým společenstvím muže a ženy, jak to předpokládá § 1 odst. 1 zákona. V některých případech však smrt manžela nelze prokázat předepsaným způsobem, tj. vydáním úmrtního listu, třebaže jeho smrt je bezpečně prokázána jinak. V takových případech soud na návrh prohlásí manžela za mrtvého a manželství zaniká dnem, kdy takové rozhodnutí nabude právní moci. Pokud by však vyšlo najevo, že manžel navzdory rozhodnutí soudu žije, soud by své rozhodnutí revokoval a právní status onoho manžela by „obživl“ ex tunc, tj. jako by k prohlášení za mrtvého nedošlo. Pokud však „pozůstalý“ man-

žel, který se prohlášením svého partnera za mrtvého stává „právně volným“, uzavře nové manželství, původní manželství se neobnoví, ani kdyby se objevil první manžel.

Institut prohlášení za mrtvého zná přirozeně i kanonické právo. Z procesního hlediska je rozdíl pouze v charakteru řízení: zde nerozhoduje soud v řízení soudním, nýbrž ordinář v řízení správním. Závažný rozdíl, který pramení z principu nerozlučitelnosti manželství, je však v hmotněprávní úpravě: rozhodnutí o prohlášení za mrtvého (tak jako ostatně žádné rozhodnutí o osobním stavu křesťana) se nikdy nestává pravomocným. Proto „obživne-li“ manžel prohlášený mylně za mrtvého, obživne i jeho původní manželství, a to i kdyby mezitím druhý z manželů uzavřel další manželství; takové druhé manželství by bylo považováno za neplatné (putativní). V kanonickém právu je tedy pro zánik manželství v tomto případě konstitutivní právní skutečností smrt manžela (jakkoliv pouze předpokládaná), zatímco správní akt ordináře tuto skutečnost pouze deklaruje.

V. Rozvod

„I když naše rodinné právo chápe manželství jako celoživotní společenství muže a ženy, netrvá bezpodmínečně na jeho zachování tam, kde manželství nemůže už plnit svou společenskou funkci. Vycházejíc ze zásady rozlučitelnosti manželství umožňuje za podmínek stanovených zákonem zrušení manželství rozvodem. Zákon o rodině předpokládá rozvod manželství jen na základě soudního rozhodnutí. Právní úprava rozvodu manželství je budována na principu objektivního rozvratu manželství, jehož existenci zjišťuje vždy soud. Jiné rozvodové důvody náš právní řád nezná.“¹⁸

Rozsudku o rozvodu manželství musí od loňské novely zákona předcházet rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Pokud by to bylo v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody, nemůže být manželství rozvedeno vůbec. Manželství rovněž nelze rozvést, nesouhlasí-li s rozvodem manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma, jestliže mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, leda by spolu manželé již nežili po dobu delší tří let.

Naproti tomu značný krok k liberalizaci rozvodové praxe představuje nový § 24a, který stanoví nevyvratitelnou právní domněnku, že manželství je ireverzibilně rozvráceno, jestliže trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se připojí i druhý manžel. V takovém případě,

¹⁸ D. Hrušáková a kol., Rodinné právo, Brno 1995, str. 52.

dohodnou-li si manželé písemně „modus vivendi“ pro dobu po rozvodu (vypřádání majetku, otázky bydlení a výživného) a je-li pravomocně schválena dohoda o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, soud vůbec nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede. Tato nová právní úprava se nebezpečně blíží švédské koncepci příznávající manželům právo na rozvod. Faktická dohoda manželů o rozvodu je zde sice oděna do taláru soudního rozhodnutí, soud však nemá na vybranou: jsou-li splněny shora uvedené podmínky, musí manželství rozvést.

Kanonické zákonodárství vychází z opačného principu, a sice ze zásadní nerozlučitelnosti manželství; a je-li uzavřeno platné manželství mezi pokřtěnými (i nekatolíky!),¹⁹ tedy manželství svátostné, stává se tato nerozlučitelnost absolutní: „Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje!“ (Mt 19, 6). Jedinou výjimku potvrzující pravidlo, že svátostné manželství není žádnou lidskou mocí rozlučitelné (srv. kán. 1141 kodexu), představuje případ, kdy takové manželství nebylo dokonáno (konzumováno) manželským stykem, kdy se tedy ti dva ještě nestali „jedním tělem“ (srv. Mt 19,5; Gen 2,24): takové manželství může podle práva katolické církve na žádost obou manželů nebo i jen jednoho z nich rozloučit papež.

Církev má zájem na tom, aby pokud možno každé manželství, i nesvátostné (tj. takové, kde alespoň jedna strana není pokřtěna), bylo svazkem stabilním a celoživotním. Nicméně v určitých závažných případech, v nichž by se uzavřením nového manželství mohla posílit víra křesťanské strany, dává církev přednost této víře před formálním trváním ztroskotaného nesvátostného manželství a umožňuje křesťanské straně uzavření nového svazku. Jde o dva případy označované jako privilegia podle jmen apoštolů Petra a Pavla. Protože i málokomu z věřících jsou tato privilegia známa, zastavme se u nich podrobněji:

Nejprve jde o tzv. pavlovské privilegium (privilegium Paulinum), týkající se případů tzv. přirozeného manželství, uzavřeného mezi dvěma nepokřtěnými, kdy jedna strana následně přijala křest a druhá strana od ní odešla. Právní úprava zde vychází z I. listu apoštola Pavla Korint'ánům (7, 12–15) – odtud pavlovské privilegium (též privilegium „ve prospěch víry“). K platnosti uzavření nového manželství se vyžaduje, aby nepokřtěná strana byla zásadně úředním způsobem (tj. jménem místního ordináře) interpelována, zda i ona nechce přijmout křest anebo alespoň s pokřtěnou stranou pokojně spolužít „bez urážení Stvořitele“. V případě negativní odpovědi na tento úřední dotaz je pokřtěná strana oprávněna uzavřít nový sňatek, a to zásadně s katolíkem. K novému sňatku se v praxi vyžaduje, aby toto oprávnění bylo úředně konstatováno ordinářem (běžně se užívá výrazu „dovolení k využití pavlovského privilegia“). Nicméně původní

¹⁹ A to i jen občanskou formou, pokud ta která církev nevyžaduje k platnosti manželství církevní sňatek; k tomu blíže viz F. Polášek, *Církevní manželství podle kanonického práva*, Praha 1990, str. 29.

přirozené (naturální) manželství nezaniká v důsledku tohoto přivolení (jež má spíše charakter osvědčení), nýbrž uzavřením nového manželství, tedy ipso facto.

Dalším privilegiem ve prospěch víry je tzv. privilegium Petrinum, podle něhož papež jakožto nositel nejvyšší moci v katolické církvi a nástupce apoštola Petra (odtud název) může ze závažných důvodů a na žádost jednoho z manželů rozvázat každé nesvátostné manželství, tj. jak manželství nepokřtěných (nelze-li užít pavlovského privilegia), tak tzv. polokřesťanská manželství (kde pokřtěná je jen jedna strana, zatímco druhá je prokazatelně nepokřtěná), a to i manželství katolíka s nepokřtěným uzavřená kanonicky s dispencí ordináře; v takovém případě papežské rozhodnutí jako by „lámalo“ biskupskou dispencí. Na rozdíl od pavlovského privilegia zde nedochází k zániku původního manželství uzavřením manželství nového, nýbrž na základě udělené papežské milosti. Platnou právní úpravu používání tohoto privilegia nenalezneme v kodexu, nýbrž v dosud platné instrukci kongregace pro nauku víry z roku 1973, která podrobně stanoví hmotně-právní podmínky i procesní postup při rozvázání manželství ve prospěch víry; podmínkou mj. je, že pro úplný a nenapravitelný rozvrat manželství nelze obnovit manželský život a že ztroskotání manželství nezavinil ani žadatel ani třetí strana, s níž má být nové manželství uzavřeno.

VI. Závěrem

Je smutnou skutečností, že rodina a manželství procházejí na sklonku druhého křesťanského tisíciletí (alespoň u nás v Čechách) vůbec nejhlubší krizí od doby, kdy naše země přijetím křesťanství „vstoupila do Evropy“ a kdy její místo v civilizované Evropě bylo trvale garantováno zřízením samostatné církevní správy, pražského biskupství v roce 973. Již druhý pražský biskup, svatý Vojtěch, se mimo jiné pro „nepořádná manželství“ svých krajanů „rozmrzl a opustiv nás, své ovečky, raději šel učit cizí národy“.²⁰ A tak, když Čechové pod vedením knížete Břetislava roku 1039 chtěli (poněkud svévolně) vyzdvihnout tělesné pozůstatky tohoto světce a přenést je do Čech, museli nejprve před jeho tumbou přísahat, že budou dodržovat Boží přikázání: „... Toto ať jest hlavní mé a první přikázání, aby vaše manželství, jež jste doposud měli jako s lehkými ženami a po způsobu hloupých hovad, od té chvíle byla podle církevních ustanovení zákonná, soukromá a nerozlučná, a to tak, aby muž žil maje dosti na jedné ženě a žena majíc dosti na jednom muži...“²¹ – tak to zachytila jedna z nejstarších českých

²⁰ Kosmova Kronika česká, Praha 1972, str. 82.

²¹ Ibid. str. 80.

právních památek, tzv. Dekreta Břetislavova. Posud'me sami, jak v tomto punktu plníme hnězdenskou přísahu svých předků.

Asi nikomu z nejvyšších představitelů veřejného života neleží dnes na srdci dobro rodin tak, jako nynějšímu papeži Janu Pavlu II. A tak závěrem nechme k sobě promlouvat slova z úvodu k jeho apoštolské adhortaci z roku 1981 o úkolech křesťanské rodiny v současném světě: „Církev, osvícená vírou, zná velkou cenu manželství a rodiny, celou jejich pravdu a hluboký význam. Proto cítí znovu a znovu naléhavost hlásat evangelium, «radostnou zvěst», všem bez rozdílu, zvláště pak těm, kdo jsou povoláni k manželství a připravují se na ně, i všem manželům a rodičům na celém světě. Je hluboce přesvědčena, že jenom přijetí evangelia umožňuje plné uskutečnění všech nadějí, které právem vkládá člověk do manželství a do rodiny... V přítomném dějinném okamžiku, kdy je rodina cílem útoku četných sil, které se snaží ji rozbít nebo alespoň zdeformovat, je si církev dobře vědoma, že blaho společnosti i její vlastní je úzce spjato s příznivou rodinnou situací. Tím silněji a naléhavěji pocítuje své poslání hlásat všem, jaký má Bůh plán s manželstvím a s rodinou, aby jim zajistila plnou životnost a lidský i křesťanský rozvoj, a tak přispěla k obnově společnosti a Božího lidu.“²²

Resumé

Na pozadí systematiky první části zákona o rodině, rozsáhle novelizovaného v roce 1998, autor jednak seznamuje se základní hmotněprávní úpravou manželství v České republice, jednak poukazuje na zásadní rozdíly mezi kanonickým a českým manželským právem. V první kapitole se zabývá podmínkami pro vznik platného manželství, v druhé kapitole pojednává o důvodech neplatnosti manželství, v třetí kapitole popisuje právem upravené vztahy mezi manžely, ve čtvrté kapitole zmiňuje zánik manželství v důsledku prohlášení manžela za mrtvého a konečně v páté kapitole srovnává rozvod podle rodinného práva se způsoby rozloučení manželského svazku podle práva kanonického.

Abstract

A Marriage in Contemporary Czech and Canon Law

The author presents Czech marriage law on the background of the systematization in the first part of the Family Act as well as he points to the essential difference between canon and Czech marriage law. He focuses on the conditions of validity of a marriage in the first chapter. He discusses the reasons of invalidity of a marriage in the second chapter. He describes the relations between spouses regulated by law in the third

²² *Familiaris consortio*, apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, čl. 3, český překlad vyd. ZVON, Praha 1996, str. 8n.

chapter. He mentions the dissolution of a marriage because of presumed death in the fourth chapter. Finally, he compares the divorce according to Czech family law with the modes of the dissolution of a marriage according to canon law in the fifth chapter.

Zusammenfassung

Ehe im zeitgenössischen tschechischen und kanonischen Recht

Von dem Hintergrund der Systematik des im Jahre 1998 umfangreich novellierten Ehegesetzes ausgehend, macht der Autor die Leser mit der grundlegenden materiellen rechtlichen Regelung der Ehe bekannt und weist auf die wesentlichen Unterschiede zwischen dem kanonischen Eherecht und dem tschechischen Eherecht. In dem ersten Kapitel befasst sich der Autor mit den Voraussetzungen der gültigen Eheschließung, in dem zweiten Kapitel behandelt er die Ehenichtigkeitsgründen, in dem dritten beschreibt er die rechtlich geregelten Beziehungen zwischen der Eheleute, im vierten Kapitel erwähnt die Eheauflösung im Folge der Todeserklärung des Ehepartners und im letzten Kapitel vergleicht er die Ehescheidung gemäß dem Familienrecht mit den Arten der Auflösung gemäß dem kanonischen Recht.

Riassunto

Il matrimonio nel diritto attuale ceco e canonico

Sullo sfondo della sistematica della prima parte della Legge sulla famiglia, radicalmente modificata nel 1998, l'autore rende noti i fondamenti del diritto sostanziale matrimoniale nella Repubblica Ceca, nonché dimostra le differenze fondamentali tra il Diritto Canonico e il diritto matrimoniale ceco. Nel primo capitolo si occupa delle condizioni poste per un matrimonio valido, nel secondo tratta i motivi dell'invalidità del matrimonio, nel terzo descrive i rapporti tra i coniugi regolamentati dal diritto nel quarto accenna all'estinzione del matrimonio in conseguenza della dichiarazione di morte di un coniuge e, infine, nel quinto capitolo paragona il divorzio secondo il diritto di famiglia con i modi di scioglimento del vincolo matrimoniale secondo il Diritto Canonico.

O autorovi

JUDr. Ignác Antonín Hrdina, OPraem; nar. 6. 3. 1953. V roce 1970 byl tajně přijat do strahovské kanonie řádu premonstrátů; v letech 1972–1975 studoval teologii na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. V roce 1977 byl v Krakově vysvěcen na kněze. V letech 1982–1987 vystudoval práva na Právnické fakultě UK v Praze, kde v roce 1988 získal titul doktora práv. Od roku 1990 působí jako farář v Praze na Strahově. V roce 1991 byl jmenován provizorem strahovského kláštera. Od roku 1995 přednášel civilní právo na teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, od

roku 1996 je odborným asistentem kanonického práva na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni.

JUDr. Ignác Antonín Hrdina, OPraem, was born in 1953. In 1970 he joined the Premonstratensian Order of the Strahov Abbey. In 1972–1975 he was studying theology at the Cyril-Methodius Faculty of Theology in Litoměřice. In 1977 he was ordained in Krakow. In 1982–1987 he was studying law at the Faculty of Law of Charles University in Prague. In 1988 he was given the degree of Doctor of Law. Since 1990 he has worked as a parson in Strahov, Prague. In 1991 he was appointed as the provisor of the Strahov abbey. From 1995 he gave lectures on civil law at the Faculty of Theology of the South Bohemian University in České Budějovice. Since 1996 he has been an assistant-professor of canon law at the Faculty of Law of the West Bohemian university in Plzeň.

JUDr. Ignác Antonín Hrdina, OPraem; geb. 6. 3. 1953. 1970 geheim in die Kanonie des Prämonstratenserordens in Prag-Strahov aufgenommen. In den Jahren 1972–1975 studierte er die Theologie an der Cyrillomethodischen theologischen Fakultät in Litoměřice. 1977 Priesterweihe in Krakau. In den Jahren 1982–1987 absolvierte er die Juristische Fakultät in Prag. 1988 Verteilung des Doktorats. Seit 1990 wirkt er als Pfarrer in Prag-Strahov. 1991 wurde er zum Provvisor des Klosters Strahov genannt. Ab 1995 gab er die Vorlesungen des Zivilrechts an der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis, seit 1996 unterrichtet er kanonisches Recht an der Juristischen Fakultät der Westböhmischen Universität in Pilsen.

JUDr. Ignác Antonín Hrdina, OPraem; nato il 6. 3. 1953. Nell'anno 1970 è stato assunto clandestinamente nella canonica premonstratense, negli anni 1972–1975 ha studiato teologia nella Facoltà Teologica dei SS. Cirillo e Metodio a Litoměřice. Nel 1977 è stato ordinato sacerdote a Cracovia. Negli anni 1982–1987 ha studiato diritto nella Facoltà Teologica dell'Università di Carlo dove ha conseguito il titolo di dottore di diritto nel 1988. Dal 1990 svolge la funzione di parroco a Praga-Strahov. Nel 1991 è stato nominato provvisore del monastero di Strahov. Dal 1995 teneva le lezioni su Diritto Civile nella Facoltà Teologica della Boemia meridionale a České Budějovice, dal 1996 espleta l'incarico dell'assistente di Diritto Canonico nella Facoltà di Giurisprudenza dell'Università della Boemia dell'Ovest a Pilsen.

Papež jako patriarcha křesťanského Západu

ThLic. Damián Němec, OP

Úvod

V rámci diskuse o řízení katolické církve dal sám papež Jan Pavel II. ve své encyklice o ekumenismu *Ut unum sint* v čl. 95–96 podnět k hledání vhodné podoby výkonu papežského primátu.¹ Je to velmi nesnadná otázka, protože její řešení vyžaduje značnou znalost povahy církve a církevní služby.

Při hledání odpovědi často zjišťujeme, jak jsme poznačení (až omezeni ve svém rozhledu) zkušenostmi z převládajícího a případně také nám vlastního způsobu života a řízení společenství církve, což v České republice znamená zkušenost se západní, latinskou podobou katolické církve. Je proto třeba použít také zkušeností jiných společenství téže církve i jiných křesťanů. Jako nejbližší – a přitom nesmírně inspirativní – nám, lidem vyrostlým v tradici západní, latinské katolické církve, může být zkušenost východních katolických církví. Zde pro nás může být až překvapující hledání odpovědi na otázku, co papež ze samotné povahy primátu musí vykonávat sám a co mu přísluší nikoli nutně jako papeži, ale jako patriarchovi křesťanského Západu.

Jako východisko nám může nejlépe posloužit poznání praxe těch východních katolických církví, které mají patriarchální zřízení. Protože chceme podat pouze základní informaci, omezíme se na nejdůležitější fakta. Budeme přitom vycházet především z Kodexu kánonů východních katolických církví (*Codex canonum Ecclesiarum orientalium* – CCEO),² a proto se nemůžeme na začátku vyhnout krátkému objasnění výrazů, které jsou ve východních katolických církvích používány. Nejvíce prostoru bude pak věnováno samotnému pojmu patriarchátu a patriarchy. Přitom si všimneme hlavních úkolů a práv patriarchy a dalších orgánů patriarchátu. Pro svou rozsáhlost pojednáme zvlášť komparativním způsobem o mnohdy nesmírně citlivé otázce ustanovování biskupů jak v latinské katolické církvi, tak ve východních patriarchátech.

¹ IOANNES PAULUS II. *Litterae encyclicae Ut unum sint de Œcumenico officio de die 25 Maii 1995*. In AAS LXXXVII (1995), s. 921–982; čl. 95–96, s. 977–978; český překlad: JAN PAVEL II. *Encyklika o ekumenickém úsilí Ut unum sint ze dne 25. května 1995. Ut unum sint. O ekumenickém úsilí*. Praha : Zvon, 1995. 84 s. ISBN 80-7113-140-7; čl. 95–96, s. 72–74.

² *Codex canonum Ecclesiarum orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (die XVIII Octobris anno MCMXC). Typis Polyglotis Vaticanis, MDCCCLXXX. 382 s.

Jako doplnění a zároveň podnět pro další hledání je třeba shrnout, jaké poslání tedy nutně a nezcizitelně zbývá papeži jako nositeli primátu. V závěru budou nadhozeny některé otázky, které pohled na patriarchální zřízení a jeho eventuální využití na Západě vyvolává, a to především v oblasti řízení katolické církve a v oblasti ekumenismu, konkrétně jako jedné z možných podob života církve po jejím sjednocení.

1. Objasnění některých výrazů používaných ve východních katolických církvích

Zde bude ve srovnání s věcnými ekvivalenty ze západní katolické církve ukázán význam některých základních pojmů pro chápání řízení východních katolických církví:

<i>eparchie</i>	diecéze
<i>eparchiální biskup (eparcha)</i>	diecézní biskup
<i>exarchát</i>	apoštolská administratura (trvale zřízená – <i>stabiliter erecta</i>)
<i>exarcha</i>	apoštolský administrátor (řídí exarchát, obvykle biskup)
<i>církevní provincie</i>	církevní provincie – několik sousedních diecézí spojených do jednoho celku, v České republice existují 2 provincie: moravská (se sídlem v Olomouci) a česká (se sídlem v Praze)
<i>metropolita</i>	arcibiskup – metropolita – diecézní biskup stojící v čele provincie
<i>autonomní církev</i>	samostatná struktura podléhající přímo papeži (ve východních církvích patriarcháty, větší metropole, metropole, eparchie, někdy i exarcháty – tak je to v České republice)
<i>ritus (obřad)</i>	liturgické, teologické, duchovní a disciplinární dědictví vytvořené kulturou a historií různých národů, které specifickým způsobem vyjadřuje způsob života z víry jednotlivých autonomních církví
<i>synod biskupů patriarchátu</i>	nejvyšší kolegiální orgán patriarchátu

2. Patriarcháty všeobecně a především východní patriarcháty

Patriarchátem se rozumí autonomní církev jednoho ritu s maximální mírou autonomie. Věřící jednoho patriarchátu náleží pouze k jedinému ritu, ale pro týž

ritus je možné zříditi více patriarchátů, a to především proto, že obřad není charakterizován pouze liturgií (která je mnohdy shodná či velmi podobná), ale i dalšími akcenty, v nichž může být již citelná odlišnost, aniž by tato odlišnost s sebou nesla nutnost rozlišování více ritů; pro velmi rozšířený ritus je také mnohdy nesnadné řízení pouze na úrovni jednoho patriarchátu.

Užití titulu patriarcha však není zcela jednotné; proto je možno rozlišovat tzv. „menší patriarcháty“, tedy patriarcháty mající charakter čestného titulu – nyní zvané též titulární patriarcháty – a tzv. „větší patriarcháty“, tj. skutečné patriarcháty spojené s jurisdikční autonomií, jak o ní byla řeč v předchozím odstavci. Do první skupiny titulárních patriarchátů patří všechny západní neboli latinské patriarcháty s výjimkou Říma, tedy Benátky, Západní Indie, Východní Indie, Lisabon a Jeruzalém;³ o nich jednoznačně stanoví Kodex kanonického práva (*Codex iuris canonici* – CIC) v kán. 438, že tento titul s sebou nenese jakoukoli další jurisdikci (obdobně jako titul primase).⁴ Do druhé skupiny patří jediný skutečný jurisdikční latinský patriarchát – patriarchát západní se sídlem v Římě, a proto je římský biskup (papež) zároveň jediným jurisdikčním patriarchou Západu – titul *Patriarcha dell'Occidente* je jedním z jeho oficiálních titulů.⁵ Všechny ostatní „jurisdikční patriarcháty“ jsou zřízeny pro východní rity, proto se nazývají východní patriarcháty; o nich bude nadále řeč.

V čele patriarchátu stojí biskup s titulem patriarcha (CCEO kán. 56),⁶ kolegiálním orgánem je synod biskupů patriarchátu. Více bude možné poznat specifické postavení patriarchátu na základě bližší specifikace postavení synodu biskupů patriarchátu a patriarchy samotného.

Každý patriarchát má *vymezené území*, přičemž prvotním kritériem je existence (východního) ritu na daném území, druhým je legitimně uznaná pravomoc patriarchy zřizovat na tomto území církevní provincie, eparchie a exarcháty. Protože

³ Srov. *Annuario Pontificio per l'anno 1993*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1993. 112* + 2356 s.; s. 3–8 (La gerarchia cattolica – Patriarchati) a s. 1706–1707 (Note storiche – Patriarchati); PEJŠKA, JOSEF. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek druhý – Hierarchický řád církevní. Obořiště u Dobříše : Theologický ústav CSsR., 1937. 253 s.; č. 209–210, s. 150–151.

⁴ *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (die 25 Ianuarii anno 1983). In AAS LXXV (1983) pars II, s. I–320, correctiones: *Appendix de die 22 Septembris 1983*. s. 321–324. Český překlad: *Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*. Praha: Zvon, 1994. 816 s. ISBN 80-7113-082-6; srov. též CHIAPPETTA, LUIGI. *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*. Seconda edizione accresciuta e aggiornata. Vol. I – Libri I–II. Roma: Edizioni Dehoniane, 1996. 888 s.; č. 2103, s. 564.

⁵ Srov. *Annuario Pontificio per l'anno 1993*. s. 27* (Sommo Pontefice) a s. 1 (La gerarchia cattolica - Roma).

⁶ Nadále bude v textu citován především CCEO, a to pouhým odkazem na příslušný kánon; pokud bude citován CIC, bude to vždy vyznačeno uvedením zkratky CIC.

se často jedná o obyčejové, nepsané právo, mohou tu vznikat pochybnosti. Situaci prozkoumá a řešení navrhuje synod biskupů patriarchátu, návrh je předložen papeži k rozhodnutí (kán. 146).

Je proto třeba mít na mysli, že týž ritus může existovat v hranicích patriarchátu i mimo ně; rovněž tak na stejném území může být současně více ritů a autonomních církví, tedy i více patriarchátů. To nebrání katolicitě chápané jako jednota v historií vytvořené různosti ritů.

3. Synod biskupů (východního) patriarchátu

Pro celé řízení katolické církve je charakteristická jedinečná kombinace demokratického a monarchického prvku v řízení; monarchický prvek v patriarchátu reprezentuje patriarcha, demokratický prvek reprezentuje synod biskupů patriarchální církve.

Na území patriarchátu je více církevních provincií i eparchií, tedy i více eparchiálních biskupů. Všichni tito biskupové (v činné službě), případně i titulární biskupové (koadjutoři a pomocní biskupové) a eparchiální biskupové téhož ritu mimo území patriarchátu ve shodě s ustanoveními partikulárního práva tvoří dohromady kolegiální orgán s názvem synod biskupů patriarchátu (kán. 102).

Synod svolává a předsedá mu patriarcha (kán. 103). Synod je svoláván jednak tehdy, kdy je třeba rozhodnout záležitost v jeho výlučné kompetenci, jednak na popud patriarchy se souhlasem permanentního synodu (viz níže 4.C *Patriarchální kurie*) a jednak tehdy, kdy o to požádá alespoň třetina jeho členů. Pokud to stanoví partikulární právo, může se konat pravidelně v určených periodách (kán. 106).

Na rozdíl od ekumenického koncilu, kde je papež jako nástupce apoštola sv. Petra stále nejdůležitější osobou a suverénem (kán. 49–54), je v některých záležitostech synod biskupů patriarchátu nadřazen patriarchovi. Jedná se především o oblast tvorby partikulárního práva, kde pouze synod je oprávněn k legislativě pro celý patriarchát, patriarcha je však tím, kdo partikulární zákony a další závazná rozhodnutí synodu promulguje (kán. 110); patriarcha sám smí pouze vynášet obecné dekrety na aplikaci partikulárních zákonů, je jimi tedy vázán (kán. 82). Pouze synod je výslovně oprávněn v oblasti manželského práva po konzultacích s Apoštolským stolcem stanovit nové manželské překážky (kán. 792) – v západní církvi má toto právo pouze papež sám (CIC kán. 1075 § 2). Patriarcha smí synod přemístit, prodloužit, pozastavit (suspendovat) či rozpustit jen se souhlasem většiny členů synodu (kán. 108) – v případě ekumenického koncilu má toto právo papež sám (kán. 51).

Lze tedy říci, že synod biskupů patriarchátu je jakýsi „biskupský parlament patriarchátu“ nadřazený patriarchovi, a zatímco papež na základě svého primátu má nezcizitelné výlučné postavení mezi ostatními biskupy, patriarcha je tu spíše první mezi sobě rovnými (*prior inter pares*).

4. Východní patriarcha

4.A Způsob ustanovení

Patriarcha je volen synodem biskupů patriarchátu. Zvolen může být buď biskup, nebo alespoň ten, kdo splňuje požadavky na biskupa (viz níže 5.B *Ustanovování biskupů ve východních patriarchátech*). Volba má začít do jednoho měsíce po uprázdnění patriarchálního stolce (kán. 63–65); uprázdnění nastává úmrtím patriarchy nebo jeho rezignací přijatou synodem biskupů patriarchátu po konzultaci s papežem nebo přijatou papežem, pokud se patriarcha obrátí sám přímo na papeže (kán. 126). Pokud do 15 dní po zahájení volby není dvoutřetinovou většinou hlasů v prvních alespoň třech skrutiniích či absolutní většinou v posledním skrutiniu zvolen patriarcha, právo ustanovit ho přechází na papeže (kán. 72).

Pokud je zvolený již vysvěceným biskupem či alespoň proklamovaným (vyhlášeným) biskupem (po jeho volbě či jmenování – viz níže 5.B *Ustanovování biskupů ve východních patriarchátech*), je mu jmenování oznámeno; pokud je zvolen jiný kněz, je mu oznámeno zvolení až poté, co je vše připraveno k jeho proklamaci (kán. 73). Zvolený má lhůtu dvou dní užitečných (*tempus utile*) na přijetí volby; pokud tak neučiní, ztrácí veškerá práva plynoucí z volby (kán. 74) a je možno přikročit k nové volbě, a to až do vyčerpání limitu 15 dní od zahájení první volby.

Pokud zvolený přijal a je již vysvěceným biskupem (což je v současné době prakticky vždy), nastane po složení vyznání víry a přísahy věrnosti při vykonávání úřadu proklamace zvoleného patriarchy a jeho intronizace; pokud je pouze knězem, je po proklamaci nejprve vysvěcen na biskupa a pak intronizován. O intronizaci nového patriarchy jsou co nejdříve uvědoměni ostatní patriarchové. Nový patriarcha si po intronizaci co nejdříve vlastnoručně psaným listem vyžádá od papeže vyjádření „církevního společenství“ – *ecclesiasticæ communitatis* (kán. 76). Ačkoli již od intronizace vykonává svůj úřad, teprve po papežském vyjádření církevního společenství smí svolat synod biskupů patriarchátu a světit biskupy (kán. 77).

4.B Práva a povinnosti patriarchy

Patriarcha je vždy zároveň *eparchiálním biskupem* určité eparchie – pevně stanoveného sídla patriarchátu. O této moci však nebudeme hovořit, protože to přesahuje naše téma.

Naším tématem je *postavení patriarchy vůči dalším biskupům a ostatním věřícím patriarchátu*. Zde je třeba nejprve připomenout, že tato moc patriarchy je tak vázána na jeho osobu, že patriarcha nesmí ustanovit svého trvalého zástupce, na nějž by svou moc plně přenesl, ani nesmí svou moc obecným způsobem na někoho delegovat (kán. 78).

Patriarcha je především *statutárním zástupcem* patriarchátu jako právnické osoby (kán. 79). Dále je mu svěřen *úkol autentického učitele ve věcech víry a mravů* ve shodě s církevním magisteriem a *řízení liturgie v patriarchátu*; za tímto účelem může vydávat encykliky týkající se záležitostí patriarchátu a vlastního ritu (kán. 82) i po prozkoumání Apoštolským stolcem vydávat se souhlasem synodu biskupů patriarchátu liturgické knihy pro vlastní ritus a schvalovat jejich překlady (kán. 657). Má též oprávnění po souhlasu synodu biskupů patriarchátu a po konzultaci s Apoštolským stolcem zřizovat katolické univerzity i církevní univerzity a fakulty a schvalovat jejich statuta (kán. 642, 649). V oblasti manželského práva je zmocněn nejen dát singulární zákaz uzavřít manželství, ale též opatřit jej zneplatňující klauzulí (kán. 794), což je v západní církvi vyhrazeno pouze papeži (CIC kán. 1077 § 2). Patriarchovi také náleží mnohá oprávnění v oblasti ustanovování a svěcení biskupů; pro jejich rozsáhlost a komplexnost je uvedeme zvlášť v bodě 5.B *Ustanovování biskupů ve východních patriarchátech* souhrnným způsobem.

V oblasti moci zákonodárné je výlučným zákonodárcem synod biskupů patriarchátu, takže patriarcha je oprávněn pouze vydávat obecné dekrety na aplikaci partikulárních zákonů (kán. 82).

V oblasti moci soudní zřizuje patriarcha řádný soudní tribunál patriarchátu, který je apelačním soudem: po tribunálu eparchiálním a metropolitním třetí soudní instancí, pro eparchie nespádající do církevní provincie druhou instancí (kán. 114, 1063).⁷ Mimořádným tribunálem s přesně vymezenou pravomocí ve sporných věcech biskupů je synod biskupů patriarchátu, který pro tento úkol zvolí na 5 let 3 biskupy (kán. 1062). Trestní záležitosti biskupů a veškeré soudní záležitosti patriarchy jsou ve výlučné kompetenci papeže (kán. 1060).

Nejvíce jsou rozpracována oprávnění patriarchy *v oblasti moci výkonné*. Vykonává práva metropolitů vůči těm eparchiím a exarchátům patriarchátu, které nespádají do některé církevní provincie, vykonává práva metropolitů v dočasně uprázdněných církevních provinciích (*sede metropolitana vacante*) a v obsazených církevních provinciích nahrazuje nedostatky ze strany metropolitů (kán. 80). V těch místech a územích patriarchátu, která nejsou součástí eparchie či exarchátu, vykonává též práva a povinnosti eparchy.

V oblasti struktury patriarchátu má právo se souhlasem synodu biskupů patriarchátu a po konzultaci s Apoštolským stolcem zřizovat, dělit, spojovat, měnit a rušit eparchie a církevní provincie a měnit jejich kanonické postavení či změnit sídlo patriarchátu; pro zřizování, měnění a rušení exarchátu postačuje souhlas permanentního synodu (srov. 4.C *Patriarchální kurie*). Realizaci těchto změn

⁷ V případě, že eparchie, kterou patriarcha spravuje, je zároveň metropolí, t.j. sídlem církevní provincie, budou v témž místě tři tribunály: eparchiální jako tribunál 1. stupně, metropolitní jako tribunál 2. stupně a patriarchální jako tribunál 3. stupně.

musí co nejdříve oznámit Apoštolskému stolci (kán. 85). Je také oprávněn po konzultaci s eparchy a se souhlasem permanentního synodu dát exempci určitým místům či právnickým osobám (vyjma právníké osoby podřízené řeholním institutům) a podřídít je přímo sobě (kán. 90).

Ve věcech pastoračních má úkol podporovat koordinaci mezi biskupy navzájem i mezi biskupy a ostatními věřícími v patriarchátu (kán. 84) a pečovat o jednotlivé biskupy i o klérus, v případě nedostatků má nejprve upozornit příslušného představeného, pokud ten nezjedná nápravu, může to učinit patriarcha sám (kán. 89). Proto má právo v patriarchátu konat kanonické vizitace (kán. 83). Rovněž z důvodů pastoračních má povinnost spolupracovat s ostatními patriarchy na území svého patriarchátu (kán. 99).

Se souhlasem synodu biskupů patriarchátu a na základě svolení Apoštolského stolce a dle jeho pokynů je oprávněn uzavírat smlouvy s občanskými autoritami; tyto smlouvy ale nabývají platnosti až po následném schválení Apoštolským stolicem (kán. 98) – v západní církvi je k tomu oprávněn pouze Apoštolský stolec (srov. CIC kán. 365). Má též právo rezervovat si řešení záležitostí dotýkajících se vztahů s občanskou autoritou, pokud se dotýkají zároveň více eparchií; stanoví způsob řešení však musí až po konzultaci s dotčenými eparchy a po souhlasu permanentního synodu – v případě velmi urgentním lze souhlas permanentního synodu nahradit souhlasem biskupů patriarchální kurie (kuriálních biskupů) nebo (pokud nejsou) souhlasem dvou eparchů starších biskupským svěcením (kán. 100).

Ve věci správy patriarchátu udržuje spojení s papežem, posílá mu podle speciálních norem pravidelné zprávy a pravidelně koná návštěvu *ad limina Apostolorum*; v tom všem se podřizuje papežskému primátu (kán. 92).

4.C Patriarchální kurie

Patriarcha má mít patriarchální kurii odlišnou od eparchiální kurie. Patriarchální kurii tvoří permanentní synod, biskupové patriarchální kurie, tribunál patriarchátu, ekonom patriarchátu, kancléř a liturgická komise; fakultativně mohou být zřízeny další komise. Členové patriarchální kurie mají být odlišní od členů eparchiální kurie (kán. 114).

Permanentní synod je jakousi stálou užší radou synodu biskupů patriarchátu. Tvoří jej patriarcha a 4 biskupové ustanovení na dobu 5 let: 3 z nich jsou zvoleni synodem (alespoň 2 z nich musí být eparchy), jeden je jmenován patriarchou. Kromě nich jsou ustanovení shodným způsobem 4 náhradníci (kán. 115). Kompetence permanentního synodu přesně určuje kodex. Pokud zasedá synod biskupů patriarchátu, má permanentní synod přednostní právo na projednávání záležitostí spadajících do jeho kompetence na základě principu subsidiarity, pouze se souhlasem permanentního synodu může záležitost projednat synod biskupů patriarchátu (kán. 119). Permanentní synod se má scházet pravidelně alespoň

dvakrát ročně, kromě toho vždy, je-li potřeba projednat záležitost spadající do jeho kompetence, a tehdy, pokud i v jiných záležitostech shledá patriarcha za vhodné projednání v permanentním synodu (kán. 120). Nelze-li podle názoru synodu biskupů patriarchátu permanentní synod zřídit, je třeba o tom uvědomit Apoštolský stolec; pak jsou na synodu biskupů patriarchátu zvoleni dva biskupové (z nich jeden musí být eparchou), kteří spolu s patriarchou nahrazují funkci permanentního synodu (kán. 121).

Patriarcha může náležitým způsobem ustanovit titulární biskupy určené pro práci v patriarchální kurii – *biskupy patriarchální kurie*. Jejich oprávnění upravuje pouze výjimečně kodex, má být precizováno statutem patriarchální kurie.

Poslání *tribunálu patriarchátu* bylo popsáno v bodě 4.B *Práva a povinnosti patriarchy*.

Správa majetku patriarchátu je svěřena *ekonomu patriarchátu*, který má být odlišný od ekonoma patriarchovy eparchie. Ekonom nesmí být spřízněn či sešvagřen s patriarchou do 4. stupně boční linie včetně; rozhodující je profesionální znalost, nemusí – a spíše neměl by – být klerikem (kán. 122).

Kancléř patriarchální kurie je kněz či jáhen, který má na starosti spisovnu a archiv, mohou mu být dáni adjunkti a notáři (kán. 123).

Liturgická komise patriarchátu má na starosti především přípravu liturgických knih a jejich překladů; má mít vlastní statut schválený patriarchou (kán. 124).

Pro sustentaci patriarchální kurie má sloužit výnos majetku patriarchátu; pokud nestačí, má patriarcha právo předepsat sobě podřízeným eparchiím kontribuce (kán. 125).

5. Ustanovování biskupů

5.A Ustanovování biskupů v západním patriarchátu

Obecné podmínky pro to, aby se někdo mohl stát biskupem, stanoví CIC kán. 378: integrita víry a mravů, ostatní potřebné vlohy, věk 35 let, alespoň 5 let kněžské služby, doktorát, licenciát nebo alespoň hlubší znalost některé teologické disciplíny.

O způsobu ustanovování biskupů pojednává samotný CIC relativně zevrubně v kán. 377: v § 1 je stanoveno, že papež obvykle jmenuje biskupy sám, příp. potvrzuje zvolené biskupy (to je však pouze v malé menšině diecézí); v § 2 se hovoří o povinnosti sestavovat seznam vhodných kandidátů na úrovni církevní provincie či biskupské konference každé alespoň tři roky, aniž by tím bylo dotčeno právo jednotlivých biskupů nezávisle na tomto seznamu zasílat Apoštolskému stolci jména svých kandidátů; v § 3 je stručně popsána procedura, jíž má papežský vyslanec zjistit náležité informace o kandidátech (názory metropolitů a diecézních biskupů, předsedy biskupské konference a dalších vhodných osob); v § 4 je právo na předložení tří kandidátů pro případ ustanovení pomocného

biskupa dáno diecéznímu biskupovi (vždyť s ním mají spolupracovat) a nakonec v § 5 se stanoví, že v budoucnosti nemají být žádným světským představeným poskytnuta práva na volbu, jmenování či prezentaci biskupa.

Podrobně je tato procedura upravena mimokodexovou normou s názvem *Normy pro ustanovování do biskupské služby v latinské církvi* vydané 25. března 1972 Radou pro veřejné záležitosti církve o 15 člancích;⁸ kodexové ustanovení z ní obsahuje podstatné prvky. Tyto normy stanoví jednak v čl. I–IX podrobné předpisy pro sestavování seznamu kandidátů včetně způsobu hlasování a nařízení pro udržení potřebné diskretnosti tohoto řízení a dále v čl. X–XIV způsob shromažďování informací o kandidátech papežským legátem, přičemž jsou všichni účastníci vázáni přísným tajemstvím (*secretum Pontificium*); závěrečný čl. XV stanoví, že těmito ustanoveními nejsou dotčena speciální oprávnění či privilegia získaná na základě konkordátu či potvrzená jiným způsobem.

Výběr kandidáta je v kompetenci kongregace pro biskupy⁹ ve spolupráci s papežem. Vybraný kandidát je diskretně osloven a dotázán, zda je ochoten jmenování přijmout, resp. proč je přijmout nechce – v tomto případě přijetí či nepřijetí těchto důvodů přísluší papeži. Pokud vysloví svůj souhlas se jmenováním nebo pokud by případně papež odmítl jeho důvody proti jmenování a nařídil mu je přijmout, je po dohodě s vybraným kandidátem a dalšími dotčenými osobami, především papežským legátem, stanoveno datum zveřejnění jmenování – tímto dnem je datována příslušná papežská jmenovací listina. Jmenovaný biskup (*ad Episcopatum promotus*, jinak zvaný též *Episcopus nominatus*) je povinen přijmout do tří měsíců biskupské svěcení (CIC kán. 379; pak je již nazýván „vysvěcený biskup“ – *Episcopus consecratus*); tato povinnost se na něj samozřejmě nevztahuje, jde-li o přeložení již vysvěceného biskupa. Po vysvěcení, složení vyznání víry a přísahy věrnosti Apoštolskému stolci se ujme svého úřadu (CIC kán. 380).

⁸ CONSILIIUM PRO PUBLICIS ECCLESIAE NEGOTIIS. *Norma de promovendis ad episcopale ministerium in Ecclesia latina*. In AAS LXVI (1972), s. 386–391.

Rada pro veřejné záležitosti církve byla podle apoštolské konstituce Pavla VI. *Regimini universae Ecclesiae* ze dne 15. srpna 1967 samostatným dikasteriem těsně spolupracujícím se Státním sekretariátem a spojeným s ním i „personální unií“ – kardinál státní sekretář byl ex officio prefektem této rady. Srov. PAULUS VI. *Constitutio apostolica Regimini Ecclesiae universae de Romana Curia de die 15 Augusti 1967*. In AAS LIX (1967), s. 885–928; čl. 26–28, s. 896–897. Tato rada byla apoštolskou konstitucí Jana Pavla II. *Pastor bonus* ze dne 28. června 1988 včleněna do Státního sekretariátu jako jeho druhá sekce – sekce pro mezistátní záležitosti (*Sectio de rationibus cum Civitatibus*). Srov. IOANNES PAULUS II. *Constitutio apostolica de Romana curia Pastor bonus de die 28 Iunii 1988*. In AAS LXX (1988), s. 841–930; čl. 39–44, s. 871–872.

⁹ *Pastor bonus*, čl. 77, s. 879.

5.B Ustanovování biskupů ve východních patriarchátech

Podmínky pro to, aby se někdo mohl stát biskupem, jsou tytéž jako pro latinskou církev: integrita víry a mravů, ostatní potřebné vlohy, věk 35 let, alespoň 5 let kněžské služby, doktorát, licenciát nebo alespoň hlubší znalost některé teologické disciplíny; oproti západnímu kodexu je tu navíc podmínka, že nesmí být vázán manželstvím (kán. 180) – v západní církvi tato podmínka odpadá díky obligatornímu celibátu kněží (srov. CIC kán. 1037).

Biskupové v patriarchátu jsou obvykle voleni (kán. 181); obvykle (mimo výjimky dané partikulárním právem) však synod biskupů patriarchátu sestavuje seznam kandidátů na biskupa, který zasílá Apoštolskému stolci, aby *obdrželi papežský souhlas* – tedy souhlas s obecnou kandidaturou na biskupa (kán. 182). Je evidentní, že v této fázi mají značný význam informace od papežského vyslance (nuncia, pronuncia, internuncia) i jeho vlastní mínění.

Volba biskupů je záležitostí synodu biskupů patriarchátu, vyžaduje se absolutní většina v alespoň třech skrutiniích, do posledního skrutinia postupují pouze dva kandidáti s největším počtem hlasů, v případě rovnosti hlasů je zvolen starší kněžským svěcením, v případě shodného data kněžského svěcení starší věkem (kán. 183).

Pokud je zvolený na seznamu kandidátů, kteří obdrželi papežský souhlas, patriarcha jej zpraví o volbě; pokud zvolený souhlasí, patriarcha to oznámí Apoštolskému stolci, určí den proklamace (zveřejnění) volby a stanoví datum svěcení a uvedení do úřadu (kán. 184). Pokud však zvolený není na seznamu kandidátů, kteří obdrželi papežský souhlas, nejprve patriarcha vyžádá tento souhlas, teprve po jeho obdržení se postupuje oznámením zvolenému atd. (kán. 185). Je přitom evidentní, že odmítnutí papežského souhlasu nebo odmítnutí volby zvoleným s sebou nese následek nutnosti nové volby.

Pokud se nemůže sejít synod biskupů patriarchátu k volbě, po konzultaci s Apoštolským stolcem uspořádá patriarcha korespondenční volbu; dva biskupové přitom musí být jako sčítatelé. Pokud v jediném skrutiniu je absolutní většinou zvolen kandidát, postupuje se výše popsáním způsobem; pokud ne, patriarcha o tom zpraví Apoštolský stolec a dále se řídí jeho pokyny (kán. 186).

Zvolený po přijetí volby složí vyznání víry a přísahu věrnosti ve vykonávání úřadu, pak je vysvěcen a uveden do úřadu; listinu o vymezení jeho úřadu dává patriarcha (kán. 187).

Jiný způsob ustanovení za biskupa než volbou je výjimkou, ať již mocí partikulárního práva, nebo mocí univerzálního práva (především kán. 85 § 2, 1°).

Ustanovování biskupů ve východních patriarchátech je tedy velmi zajímavou a poučnou ukázkou vysokého stupně autonomie při zachování spolupráce s Apoštolským stolcem.

6. Pravomoci papeže jako nástupce apoštola Petra

V souvislosti s pojednáním o patriarchátech je kodex kánonů východních církví vhodným dokumentem, který shrnuje nezbytné prvky poslání papeže jako nástupce apoštola Petra.

Nejprve shrnuje to, co již zaznělo na I. a II. vatikánském koncilu: papež jako pokračovatel poslání apoštola Petra, prvního mezi apoštoly, je hlavou kolegia biskupů, které bez něj není úplné (kán. 43). Papež své poslání vykonává ve spojení s biskupy a sám přitom určuje, co se má vykonávat kolegiálním způsobem a co singulárním, tedy papež sám s pomocí římské kurie (kán. 45 § 2). Rozhodnutí a závěry ekumenického koncilu jsou závazná až po potvrzení a podpisu papeže, který je promulguje (kán. 54). Vůči singulárním rozhodnutím papeže ani rozhodnutím koncilu není přípustné odvolání (kán. 45 § 3).

Jako pastýř všeobecné církve má papež mocí svého úřadu nejvyšší, plnou, bezprostřední a univerzální řádnou pravomoc v celé církvi (kán. 43). Tato pravomoc tedy znamená nejen pravomoc nad univerzální církví, ale i nad všemi eparchiemi a jejich svazy (církvní provincie, patriarcháty apod.), čímž je (při uplatňování principu subsidiarity) posilována a podporována moc jednotlivých biskupů v jejich eparchiích (kán. 45 § 1).

Velkou roli hraje papež v oblasti nauky ve věcech víry a mravů. On sám i celý ekumenický koncil mohou vyhlášovat na základě příslibu neomylnosti závaznou nauku v této oblasti, tedy jinak řečeno pravdy víry *de fide divina et catholica definita* – dogmata (kán. 596 a 598 § 1); rovněž tak mohou vyhlášovat definitivní učení ve věcech víry a mravů, i když se nejedná o dogmata (kán. 598 § 2).¹⁰

Další oblastí, kde je výslovně řeč o nutné činnosti papeže, je moderování (řízení a koordinace) misijní aktivity církve (kán. 585 § 1); prohlášení určitého teritoria za misijní území je v kompetenci Apoštolského stolce (kán. 594).

Dále je Apoštolskému stolci rezervováno řízení pro prohlášení za svatého či blahoslaveného (kán. 1057), které se řídí speciálními normami.¹¹

Ve věcech procesních jsou papeži rezervovány všechny záležitosti patriarchů, trestní záležitosti biskupů, záležitosti hlav států a ostatní záležitosti, které si papež vyhradil (kán. 1060).

¹⁰ Více viz IOANNES PAULUS II. *Litterae apostolicæ motu proprio datæ Ad tuendam fidem de die 18 Maii 1998*. In AAS XC (1998), s. 457–461 a CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI. *Professio fidei et iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesie exercendo una cum nota doctrinali adnexa*. In AAS XC (1998), s. 542–551 – zde především třetí část: Doktrinální a vysvětlující komentář k druhé části *Vyznání víry*. Český překlad textu je již schválen a vydán KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Stanovisko učitelského úřadu k „Professio fidei“*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2000, 20 s.

Závěr – praktické podněty pro řízení katolické církve a ekumenické hnutí

Různost ritů a patriarchální zřízení nejsou chápány jako překážka jednoty církve, ale jako výraz jejího bohatství a rozmanitosti; o tom výslovně hovoří II. vatikánský koncil (dekret *Orientalium Ecclesiarum*, čl. 1–2 – dále jen „OE“).¹² Výslovně též povzbudil ke zřizování nových patriarchátů tam, kde je to potřebné (OE 11). V této souvislosti je třeba se nadále zamýšlet nad existencí dosud jediného latinského (západního) ritu. Již na koncilu byla diskutována vhodnost a možnost zřízení patriarchátů v rámci západní církve, ale nedospělo se ke společnému stanovisku, proto je text OE 11 formulován tak, aby k této možnosti byl neutrální, tedy ji ani nepodpořil, ani nevyloučil.¹³

Je otázkou, nakolik je zřízení dalších jurisdikčních patriarchátů v západní katolické církvi možné a vhodné a jakou míru autonomie by tyto patriarcháty měly mít. Dosud neexistuje jednoznačná odpověď. Je však třeba mít na mysli faktické rozrůznění v latinské církvi, které vede nejen k velmi různým podobám téže liturgie (např. liturgický tanec v Africe a Asii), ale k různým důrazům teologickým a spirituálním. Proto je třeba se zamýšlet nad tím, kdy bude nutné tuto faktickou různost ošetřit i různými normami a zda tu nenastane fakticky situace, o níž hovoří definice ritu uvedená v bodě 2 tohoto článku. Z důvodu náležité služby církevnímu společenství v tomto případě bude nutno stanovit adekvátní normy; nyní však není možno říci, že tu bude adekvátní plné uplatnění norem o východních patriarchátech.

V oblasti ekumenismu se nabízí otázka, zda by využití možností patriarchálního zřízení nebylo vhodnou formou, jak by po dosažení věroučné jednoty bylo možné řešit soužití křesťanů vycházejících z různých tradic, protože nebude

¹¹ Především IOANNES PAULUS II. *Constitutio apostolica Divinus perfectionis magister de die 25 Ianuarii 1983*. In AAS LXXV (1983), pars I, s. 349–355; SACRA CONGREGATIO PRO CAUSIS SANCTORUM. *Normæ Cum in constitutione apostolica servandæ in inquisitionibus ab episcopis faciendis in causis sanctorum de die 7 Februarii 1983*. In AAS LXXV (1983), pars I, s. 396–403 a SACRA CONGREGATIO PRO CAUSIS SANCTORUM. *Decretum generale Circa servorum Dei causas de servorum Dei causis, quarum iudicium in præsens apud Sacram Congregationem pendet de die 7 Februarii 1983*. In AAS LXXV (1983), pars I, s. 403–404.

¹² CONCILIUM VATICANUM II. *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis Orientalium Ecclesiarum de die 21 Novembris 1964*. In AAS LVII (1965), s. 76–89; čl. 1–2, s. 76. Český překlad: II. Vatikánský koncil. *Dekret o východních katolických církvích Orientalium Ecclesiarum z 21. listopadu 1964*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. s. 415–432. ISBN 80-7113-089-3; čl. 1–2, s. 421–423.

¹³ AAS LVII (1965), s. 80; česky: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 426.

K otázce eventuálních dalších latinských jurisdikčních patriarchátů viz RAHNER, K. – VORGLIMLER, H. *Kleines Konzilskompendium*. 2. ergänzte Auflage. Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1967. 766 s.; s. 202–203.

možné, aby tu nastala nějaká uniformita – a zároveň je dnes již zřejmé, že by tato uniformita nebyla vskutku žádoucí. Jasným důsledkem by tu byla faktická koexistence více ritů na téměř území, to však i současná praxe církve jednoznačně připouští. Z povahy patriarchálního zřízení však vyplývá, že nutným předpokladem použití právě tohoto nástroje je silné episkopální zřízení.

Všechny zde uvedené skutečnosti dosud nemají jasnou odpověď; podávám je jako podnět ke zvážení a dalšímu studiu.

Resumé

V povědomí většiny naší populace splývají bez rozlišování kompetence papeže jako nositele univerzálního primátu v katolické církvi a papeže jako patriarchy katolické církve západního (latinského) ritu. Článek se proto snaží poukázat na tento rozdíl popisem postavení katolických východních patriarchů a popisem řízení východních patriarchátů; pro svou obsáhlou a velký praktický dopad je zvlášť předložena komparace způsobu ustanovování biskupů v obou částech katolické církve. Poté jsou krátce shrnuty kompetence papeže jako nositele primátu. Záměrem autora je povzbudit vzájemné poznání různých způsobů řízení církvi v rámci křesťanství s úmyslem přispět do diskuse o vhodné budoucí podobě výkonu papežského primátu, především s ohledem na ekumenický význam této diskuse.

Abstract

The Pope as a Patriarch of the Christian West

The competency of the Pope as a bearer of universal primacy and the competency of the Pope as a patriarch of the Western (Latin) rite are not to be differenced in the awareness of the majority of our population. Therefore the author makes an effort to point to the differences by the description of the position of the Catholic Eastern patriarchs and by the description of the governancy of the Eastern patriarchates. The comparison of the bishops' creation in both the parts of the Catholic Church is presented separately because of its great extent and importance for practice. After then the competency of the Pope as a bearer of the primacy is shortly summarized. The author wants to contribute to the discussion on the future right character of the execution of papal primacy and, by this, to foster the mutual understanding of the different mode of church governancy in the frame of christianity, especially in regard to the ecumenical relevancy of this discussion.

Zusammenfassung

Papst als Patriarch von christlichen Westen

Im Bewusstsein der Mehrheit unserer Population übergehen – ohne Unterscheidung – die Kompetenzen vom Papst als Träger des universellen Primates in der katholischen

Kirche und als Patriarch des westlichen (lateinischen) Ritus der katholischen Kirche ineinander. Deshalb versucht der Artikel, auf diese Unterscheidung durch Beschreibung der Stellung der östlichen katholischen Patriarchen und der Regierung der östlichen katholischen Patriarchaten hinzuweisen; der Vielseitigkeit und der großen praktischen Auswirkung wegen liegt man eine ausführliche Komparation der Verordnung der Bischöfe in beiden Teilen der katholischen Kirche vor. Danach wird eine Übersicht der Kompetenzen des Papstes als des Trägers vom Primat kurz dargestellt. Autor beabsichtigt mit diesem Artikel bessere Erkenntnisse verschiedener Weisen der Regierung der Kirchen im Rahmen des Christentums mit Vorhaben, in die Diskussion über die angemessene künftige Form der Ausübung des päpstlichen Primates besonders in Bezug auf ökumenische Bedeutung des Problems beizutragen.

Riassunto

Il Papa come Patriarca dell'Occidente cristiano

Nella coscienza della maggior parte della nostra popolazione coincidono senza alcuna distinzione le competenze del Papa come titolare del primato universale e dello stesso Papa come Patriarca della Chiesa Cattolica occidentale (di rito latino). L'articolo cerca di mettere in rilievo questa differenza descrivendo la posizione dei patriarchi orientali e il governo dei patriarchati orientali; per la sua ampiezza e una importante conseguenza pratica è proposta in specie una comparazione dei modi di istituire i vescovi in ambedue le parti della Chiesa Cattolica. Dopodiché sono brevemente riassunte le competenze del Papa come del titolare del primato. L'intenzione dell'autore è quella di sollecitare la reciproca conoscenza dei vari modi di governo delle Chiese nell'ambito del cristianesimo con una proposizione di contribuire alla discussione su una forma adatta dell'esercizio del primato, soprattutto tenendo conto dell'importanza ecumenica di questa discussione.

O autorovi

Damián Němec O.P. (nar. 1960) je od roku 1986 členem dominikánského řádu, na kněze byl vysvěcen roce 1991. Přednáší církevní právo od roku 1991 na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a od roku 1995 také na právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Na papežské teologické fakultě ve Vratislavi dosáhl roku 1996 licenciátu teologie ve specializaci církevní právo, nyní tam dokončuje doktorát teologie. Od roku 1998 je provinciálem České dominikánské provincie. Specializuje se především na řeholní právo a konfesní právo.

Damián Němec O.P. (born 1960) has been a member of the Dominican Order since 1986. He ordained priest in 1991. He has given lectures in canon law at the Cyril-Method s Theological Faculty of Palacký's University, Olo-

mouc, since 1991 and at the Law Faculty of the same university since 1995. He attained the licentiate in theology with the specialization in canon law at the Papal Theological University, Wrocław in 1996, he is ending his studies for doctorate in this months. He has been a provincial of the Czech Dominican Province since 1998. He focuses especially on the law of religious orders and state ecclesiastical law.

Damián Němec O.P. (geb. 1960) ist i.J. 1986 in den Dominikanerorden eingetreten, i.J. 1991 hat er Priesterweihe empfangen. Er trägt das Kirchenrecht seit 1991 an der Theologischen Fakultät der Palacký Universität in Olomouc vor, seit 1995 auch an der Juridischen Fakultät der Palacký Universität in Olomouc. An der Päpstlichen Theologischen Fakultät in Breslau (Wrocław – Polen) erwarb er i.J. 1996 Lizenziat der Theologie in Spezialisati-on Kirchenrecht, jetzt endet er da sein Studium zum Doktorat der Theologie. Seit 1998 ist er Provinzial der Tschechischen Dominikanerprovinz. Seine Spezialisierungen sind vor allem Ordensrecht und Staatskirchenrecht.

Damián Němec O.P. (nato nel 1960), membro dell'ordine domenicano a partire dal 1986, ordinato sacerdote nel 1991. Tiene lezioni del Diritti Canonico a partire dal 1991 alla facoltà di teologia dei ss. Cirillo e Metodio dell'Università di Palacký a Olomouc e, a partire dal 1995, alla facoltà giuridica dell'Università di Palacký a Olomouc. Alla facoltà teologica di Wrocław ha conseguito il licenziato di teologia specializzato in Diritto Canonico, attualmente sta per finire gli studi del dottorato nella medesima università. A partire dal 1998 è il superiore provinciale della provincia ceca dei domenicani. Nella sua specializzazione rientrano soprattutto il diritto dei religiosi e il diritto ecclesiastico.

Český šlechtic a rakouský ministr Bedřich Schönborn

Mgr. Jiří Georgiev

Mezi představiteli veřejné moci v habsburské monarchii druhé poloviny 19. století nalézáme i jméno muže, který sice nepatřil k naprosté špičce coby teoretik některého z právních odvětví, ba ani se do dějin nezapsal jako vůdčí politická osobnost, ale přesto patřil k důstojným reprezentantům rakouské právnícké obce. Vrcholem jeho působení ve veřejné správě se stalo jmenování ministrem spravedlnosti, kterému však předcházela léta strávená ve státních službách i na parlamentním kolbišti. Právě na osobě JUDr. Bedřicha hraběte Schönborna, c.k. komořího a tajného rady, tak lze sledovat úřednickou kariéru rakouského aristokrata z českých zemí, jehož osudy se v mnohém podobaly životním peripetiím jiných příslušníků jeho stavu, aby přesto nesly pečeť jedinečnosti vlastní každému lidskému individu...

In statu nascendi

Bedřich Ervín Schönborn se narodil 11. září 1841¹ nikoli na rodovém zámku v Dlažkovicích u Lovosic, jak uvádí některé nekrology², nýbrž přímo v známém Schönbornském paláci v Praze³, a to sice jako druhorozený syn z celkem 10 dětí Ervínu Damianu Hugovi hr. Schönbornovi (1812–1881) a jeho manželce Kristině

¹ Jde o nejčastěji uváděné datum, i když v literatuře se objevují i 10. (Almanach českých šlechtických rodů, Praha 1999, s. 331) a 14. září 1841 (Fremden-Blatt č. 350 z 21. 12. 1907). Datum 11. září obsahuje i genealogický přehled s tabulkou z roku 1867 tvořící součást „souhrnného záznamu o fideikomisu“ české linie Schönbornů. Viz fond Fideikomisní spisy, 1564–1953, SÚA – 2. odd., inv.č. 22, svazek 43.

² Např. Fremden-Blatt č. 350 z 21.12.1907, Das Vaterland č. 350 z 21.12.1907 nebo Reichspost z 22. 12. 1907. Též G. Kolmer, Das Herrenhaus des österreichischen Reichsrats (Wien-Leipzig 1907, s. 297).

³ Friedrich Graf Schönborn, Ein Spaziergang durch Prag, Wien s.d., s. 23.

⁴ Schönbornové jsou porýnskou šlechtickou rodinou, jejíž historie začíná již ve 13. století. V roce 1663 byli povýšeni do říšského stavu svobodných pánů, říšský hraběcí titul pak užívají od r. 1701. Prostřednictvím synů hraběte Huga Damiana (1738–1817) se rozdělili

M. Josefě roz. hraběnce von Brühl (1817–1902).⁴ Z matčiny strany tak byl spřízněn s výraznou osobností české státoprávní šlechty, volající po federalizaci habsburské monarchie a odmítající centralistický liberalismus stejně jako dualistické řešení rakouské otázky, hrabětem Lvem Thunem.⁵ Postavení druhorozeného syna mu zaručovalo, že nebude nucen věnovat se správě rodinného fideikomisu v Dolních Lukavicích na Plzeňsku⁶. Přesto lze říci, že se do historie výrazněji než nejstarší z bratrů⁷ zapsal právě Bedřich a jeho mladší sourozenci – František (1844–1899) se stal pražským arcibiskupem (1885) a nakonec i kardinálem (1889)⁸, Vojtěch (1854–1924) byl dlouhá léta poslancem zemského sněmu (1885–1913), kde reprezentoval stranu konzervativního velkostatku, přičemž vrcholem jeho kariéry se stalo jmenování prezidentem zemské správní komise v roce

---

do tří dosud existujících linií – vídeňské (Buchheim), wiesentheidské a české, z níž také pocházel hrabě Bedřich a jejíž někteří příslušníci v Čechách žili i po druhé světové válce. K rodové genealogii a historii viz kupř. E.H.Kneschke, *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, VIII, Leipzig 1930, s. 288–292, I. von Schönfeld, *Adels-Schematismus des oesterreichischen Kaiserstaates*, I, Wien 1824, s. 103–110, C. von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, XXXI, Wien 1876, s. 130–142 a svazky gothajských almanachů (*Gothaisches Genealogisches Taschenbuch*, *Hofkalender*) do roku 1942. Nejnověji viz *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 1999, s. 325–333.

⁵ V Schönbornově torzovité písemné pozůstalosti zachovaný Thunův dopis z října 1870 svědčí o vzájemném písemném kontaktu. Fond Sbíрка Schönborn, SÚA – 6. odd., kart. 1, inv.č. 5a.

⁶ Celý fideikomis zahrnoval vedle panství Lukavice a Dlažkovice i statky Přeštice, Přichovice, Malesice, Kozolupy a domy v Praze. Srov. fond Fideikomisní spisy, 1564–1953, SÚA – 2. odd., inv.č. 22, svazek 43.

⁷ Prvorozený Karel Bedřich Josef (1840–1908) spravoval nejen rodový majetek, ale také zabezpečil pokračování rodu – jeho prapravnuk Christoph hr. Schönborn (*1945) je současným vídeňským arcibiskupem. Karlova veřejná činnost se tak vzhledem k péči o rodový majetek logicky promítala spíše do plzeňského regionu. Srov. např. M. Lišková, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913*, Praha 1994, s. 277–278.

⁸ Kardinál Schönborn byl obecně v Rakousku znám především jako zapřísáhlý odpůrce Luegera a jeho křesťanskosociální strany. Viz H. Rumpler, *Eine Chance für Mitteleuropa (Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie)*, řada *Österreichische Geschichte*, sv. VIII (1804–1914), Wien 1997, s. 493.

⁹ K němu viz M. Lišková, c.d., s. 278 a úvod k inventáři fondu Sbíрка Schönborn, 1860–1918, SÚA – 6. odd, zpracovaný Jaroslavem Vrbatou v Praze roku 1965. Tento fond zahrnuje ve 2 kartonech o 106 inventárních jednotkách písemnou pozůstalost bratrů Vojtěcha a Bedřicha. Větší část písemností se vztahuje k Vojtěchovi, resp. jeho činnosti za první světové války a představuje poměrně důležitý zdroj informací o politice konzervativního velkostatku v tomto období. Písemnosti archiv zakoupil v roce 1958 od n.p. Kniha, antikvariátu v Karlově ulici v Praze. V této souvislosti je asi třeba zmínit skutečnost, že prodavačem v tomto antikvariátu byl po druhé světové válce právě Vojtěchův syn Ervín Karel (1899–1984). Stručné biografie Bedřichových sourozenců i jeho samého srov. *Österreichisches biographisches Lexikon*, Bd. XI, Wien 1999, s. 56–58.

1913.⁹ Jako věc nikoli samozřejmou nutno zmínit i skutečnost, že Vojtěch byl schopen přinejmenším kratšího bezchybného písemného projevu i v českém jazyce.¹⁰

Mladý Bedřich, za jehož charakteristické – pochopitelně pozitivní – vlastnosti pamětní spis vydaný po jeho smrti¹¹ označuje oduševnělost, zbožnost, lásku k umění¹² a toleranci k názorům druhých, vyrůstal v době, kdy v podunajské monarchii vládnuocí duch bachovského absolutismu začal jevit známky odumírání a kdy na scénu vystupují konzervativní aristokraté, do nemalé míry právě příslušníci v Čechách usedlých rodů. Během studií na pražské právnické fakultě jej ovlivnili nejvíce Habětínek, Brinz, Esmarsch a Randa, kontroverzní profesor filosofie Löwe razící nutnost pozitivistického přístupu ke katolictví přispěl k formování vytríbenějšího uvažování o duchovních záležitostech a zároveň posloužil později Schönbornovi v jeho uchopení kritiky antisemitismu. O úhlu pohledu na politickou a státoprávní problematiku své vlasti v období, kdy se završují jeho studia, svědčí vybrané these, jejichž veřejná obhajoba byla předpokladem získání titulu doktora práv. Narozdíl od německých studentů, kteří je tiskem publikovali pouze v jednom ze zemských jazyků, je Schönborn uveřejňuje ve stejné podobě jako čeští studenti - tedy jak v jazyce německém, tak i českém...¹³

Z celkem 10 právních odvětví¹⁴ jsou zde sentence, které hraběte Bedřicha odhalují jako stoupence státoprávní šlechty („Ústava, která nezakládá se na historickém vývoji státu, nemá trvání“, „Spravedlivé řády volební jsou základní podmínkou ústavního principu.“ či „Neobmezená dělitelnost pozemků jest nebezpečná i z příčin národního hospodářství i sociálních i politických.“), přesvědčeného katolíka, jemuž je blízký duch konkordátu z r. 1855 („Zavedení civilního manželství pro katolíky odporuje učení katolickému“), konzervativce obávajícího se i ekonomického liberalismu („Zakládání společností akciových nemá se

¹⁰ Srov. 3 drobné vzkazy profesoru Zeithammerovi zachované v pozůstalostním fondu Zeithammer, SÚA – 6. odd., kart. 2, inv.č. I. 43 .

¹¹ Friedrich Graf Schönborn, Separatabdruck a.d. Allg. österr. Gerichts-Zeitung 1/1908 od neznámého autora.

¹² Udržoval si přehled o literatuře německé, francouzské i anglické, dle svědectví současníků s nadsázkou tvrdil, že se zmýlil v povolání. Jeho ctižádostivé sny by prý plně uspokojilo, kdyby se stal divadelním kritikem (přesněji kritikem Burgtheatru) v některém významném periodiku. Viz Das Vaterland. Morgenblatt. č. 351 z 22. 12. 1907.

¹³ Celý název publikace zní „Věty vybrané z věd právních i státních, o nichžto Bedřich hrabě Schoenborn, rodem z Prahy, kandidát veškerých práv, odbyv čtvero přísných zkoušek, aby dosáhl hodnosti doktora veškerých práv na c.k. vysokých školách Karlo-Ferdinandských v Praze, v sobotu dne 18. května 1872 o 12. hodině polední ve velké síni koleje Karlovy veřejné hádání podstoupí, k čemuž uctivě zve.“ Praha 1872.

¹⁴ Právní filosofie, státní a mezinárodní právo; trestní právo; římské právo; církevní právo; manské právo; civilní právo; obchodní a směnečné právo; civilní soudní řízení; vědy politické a statistika.

díti bez svolení správy státní.“) a v neposlední řadě též muže, který nepovažuje za nezbytné z důvodu zajištění jazykové rovnoprávnosti rozdělovat pražskou universitu na dvě samostatné vysoké školy („Provedení rovného práva obou jazyků zemských na nynějších vysokých školách Pražských sluší pokládati za příhodnější než zřízení dvojí oddělené university.“).¹⁵ 30.ledna 1869 se hrabě Bedřich ve Vídni oženil s Terezií hraběnkou Czerninovou z Chudenic (1843–1910), avšak jejich manželství zůstalo bezdětné. Po ukončení studií cestoval a připravoval se na vstup do státních služeb.

Brožury z let sedmdesátých...

Oblíbenou formu a způsob, jak sdělit veřejnosti svou představu o uspořádání poměrů vezdejších, představovaly po celé 19. století politické brožury. Ani hrabě Schönborn nezůstal v tomto ohledu výjimkou. První ze tří brožur, do nichž vtělil své politické i odborné juristické přesvědčení a které vyšly v letech 1870 až 1878, byl spisek „Böhmen und Oesterreich“ (Prag 1870), v němž prezentoval vlastní představu o nejvhodnějším mocenském uspořádání v Rakousku a o postavení, které má v tomto celku mít Království české. Publikace sotva třicetiletého aristokrata se nám zdá obecnější než precizní a dosti konkrétní v letech 1859–1860 uveřejněné představy hraběte Clam-Martinice o samosprávě¹⁶, ale na druhou stranu realističtější, co do obecných vědomostí erudovanější a historické předpoklady více zohledňující než brožura „Sustine et abstine“ z roku 1859 a publikace „Zwischen Stamm und Rinde“ z roku 1862, obě od sedmačtyřicetile-

¹⁵ Je určitým paradoxem, že sám Schönborn, který politiku rozdělování na základě národnostního principu veřejně odmítal i později (srov. např. Stenographisches Protokoll. Herrenhaus. XVII. Session, 66. Sitzung, am 21. Dezember 1906, s. 1453), se jako ministr spravedlnosti účastnil pokusu o česko-německé vyrovnání (punktace) z r. 1890, jenž do značné míry stál právě na zmíněném principu. Navíc po svém povolání do panské sněmovny jako zpravodaj menšiny komise pro rozdělení university v Praze (od února 1882) vystoupil veřejně na obhajobu posléze přijaté předlohy návrhu menšiny komise, byť rozlukové řešení nepovažoval za ideální. V prvním případě jistě vědomí spoluodpovědnosti člena vlády a jemu vlastní loajalita, v druhém potřeba nalézt východisko z nouze, v obou pak vědomí, že politika je uměním možného, ne realizací vysněných ideálů, mu snad pomohly tyto kroky obhájit i před sebou samým.

¹⁶ Ponecháme-li stranou otázku možného autorství některých dalších brožur, za nesporné je třeba považovat původcovství tehdy v Kristových letech se nacházejícího Clama u spisu „Die wesentlichen Gebrechen des Gemeindegesetzes“ a veřejně nepublikovaných, ale v pozůstalostech jeho šlechtických přátel (Lev Thun, Karel Schwarzenberg) se nalézajících „Ideen des Grafen Heinrich Clam-Martinitz“. Bližší k tomuto srov. J. Havránek, Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860–1867, In: Sborník historický 17/1970, s. 67–95.

tého (1859) Vincence Karla Auersperga. Při srovnávání je ovšem zapotřebí vzít v úvahu nejen případné zkušenosti a vyzrálost ve vazbě na věk autorů, ale také proměnu politických a společenských poměrů, umožňujících v 60. letech snazší recepci nových podnětů a myšlenek. Právě v 60. letech hrabě Bedřich studoval, zatímco Clam-Martinic i Auersperg byli příslušníky starší generace státoprávní šlechty.

V podobě, jež je v mnohém dosti vzdálená pozdější politice, kterou Schönborn prováděl ve funkci ministra spravedlnosti i poté, co tuto funkci opustil¹⁷, se zde profiluje jako představitel historické šlechty par excellence. Členění brožury do 4 částí naznačuje rozdělení do vzájemně se prolínajících tematických okruhů. V prvním oddílu, jakémisi historizujícím úvodu, probírá postupnou přeměnu habsburské personální unie v rakouskou reálnou unii korunních zemí, pro niž je charakteristická a přirozená společná zahraniční, vojenská a finanční politika i unifikace právního řádu, přičemž symbolem jednoty je osoba panovníka. Podle něj nelze důsledně odlišovat spojení zemí pod žezlem panovníka z rodu habsburského (Hausmacht) od vzniku velké monarchie a tvrdit, že to druhé vzniká až za vlády Marie Terezie popř. Josefa II., nebo dokonce až s formálním vyhlášením Rakouského císařství v roce 1804. Mnozí sice tvrdí, že rakouské vlastenectví a vědomí sounáležitosti (staatliches Bewußtsein) nikdy nevzniklo¹⁸, že existuje pouze německé, české, maďarské atd. vlastenectví, ale s tím Schönborn nesouhlasí s poukazem na vypjaté dějinné momenty, kdy se národy monarchie semkly a neuposlechly lákavého „volání krve“. Naposledy se tak stalo památného roku 1866, předtím kupříkladu v roce 1848. Suverenita jednotné a silné říše ale neznamená zároveň nutně zánik státoprávní individuality jejích součástí.¹⁹ Rakousko navíc není a ani nemůže být jednotným státem (Einheitsstaat) v moderním „francouzském“ slova smyslu, protože není státem národním, ba dokonce není ani státem, kde by některá národnost měla předpoklady stát se jednoznačně hnací silou svazku národů. Jakékoli pokusy podrobit si jiné národy monarchie, o což

¹⁷ V pravém slova smyslu konciliantní rakouská politika, kterou praktikoval, vedla v pozdějším období jeho života i k smíření s vídeňskými liberálními kruhy, což mu kupříkladu křesťanští sociálové neodpustili ani po smrti. (Srov. nekrolog v Reichspostu z 22. 12. 1907: „Unangenehmes Aufsehen in katholischen Kreisen erregte es in den letzten Jahren, daß der Verstorbene allzuhäufig seine ausgezeichnete Feder jüdisch-liberalen Blättern zur Verfügung stellte.“)

¹⁸ Již před rokem 1848 se snahy o vytvoření nadnárodního rakouského vědomí potýkaly s nezdarem, o čemž svědčí mnohé dobové prameny, jejichž autoři – mnohdy vzdělání a nikoli nevýznamní reprezentanti rakouského úřednického aparátu, kteří by k takovému nazírání na rakouskou otázku měli mít teoreticky nejbližší – danou koncepci nezřídka přímo odmítají. Srov. W. Heindl, *Gehorsame Rebellen (Bürokratie und Beamte in Österreich 1780 bis 1848)*, Wien-Köln-Graz 1991, s. 194–200.

¹⁹ „...die Reiche wurden zu einem Reiche, ohne deshalb ihre staatsrechtliche Individualität zu verlieren.“, s. 7 c.d.

se podle Schönborna již dříve výrazně snažili Němci, následování posléze i Maďary, nevedly nikdy k úspěchu a stabilitu státu naopak vždy podkopávaly. Pro zachování podunajské monarchie i do budoucna je zapotřebí federalistické reformy, protože centralizace stejně jako dualistický model²⁰ podle něj nemohou uspokojivě vyřešit problém mnohonárodnostního státu. Nastíněná typicky federální koncepce Rakouska je pak doplněna i voláním po respektování tradic a privilegií korunních zemí včetně požadavku korunovace rakouského císaře českým králem. Liberální centralisté mu jsou trnem v oku nejen pro své opovrhování státoprávními tradicemi korunních zemí, ale i svým antiklerikalismem. Kritizuje i sobecké motivy jejich jednání, které se skrývají za velkolepými frázemi, nelíbí se mu ani přemíra ekonomického liberalismu popouštějící uzdu spekulantům a kariéristům ani zvyšování celkové daňové zátěže.

Druhá část spisu je věnována poměrům v Čechách²¹, kde předmět jeho zájmu představuje v první řadě soužití obou národností. Narozdíl od jiných západních slovanských kmenů Češi odolali německému náporu i přes výhodné postavení, které Němcům nabízela jejich početnost i civilizační vyspělost. V Čechách se často měnily jazykové hranice, docházelo k vzájemnému ovlivňování i asimilaci. Slované byli často nazíráni pouze jako vhodný objekt kultivace a germanizace, přičemž mnohé vlády toto zvrácené nazírání (verkehrte Anschauung) podporovaly. V souvislosti s husitskými válkami, jimiž se prolíná silný národnostní akcent, Němcům Schönborn vytýká nedostatek ochoty k nalezení smíru s umírněnými Čechy skrze odlišení fanatismu od potřeby odstranit v církvi i společnosti panující zlořády. Klid zemi přineslo podle něj až vítězství konzervativních sil panské jednoty nad radikálními husity v bitvě u Lipan, kdy došlo k odstranění „tyranie fanatiků“. Je si vědom neradostných důsledků Bílé Hory vč. germanizačních a centralizačních snah, jež nabývají povahy plánovitých opatření zejména v 18. století. Ferdinand II., jinak „vladař velkého charakteru“, podlehl patrně vlivu příliš horlivých rádců a odchýlil se od správné cesty, když se valnou část materie zemských privilegií rozhodl odhodit a vydal Obnovené zřízení zemské. Jak se asi museli cítit ti obyvatelé království, kteří Habsburkům zachovali ve stavovském povstání věrnost! V důsledku konfiskací a prodeje těchto statků do země navíc přišla cizí šlechta, která pochopitelně zpočátku „nemohla mít pochopení pro české poměry“, což by v dané době České království velice potřebovalo.

²⁰ Dualistické uspořádání nazývá *societas leonina* a považuje je zřetelně za tragédii: „Was die Staatskunst vergangener Zeiten mühsam aufgebaut, was durch Ströme des edelsten Blutes verkittet, durch des letzten Habsburgers Vermächtniss dem Schutze Europas feierlich übergeben worden war, des Reiches Einheit, wurde ohne Noth und zwingende Gewalt zur Beute zweier herrsüchtigen und rücksichtslosen Parteien gemacht.“ Ibidem, s. 9.

²¹ Schönborn již v předmluvě upozorňuje, že hovoří-li o Čechách (Böhmen), má na mysli země Koruny české, které pro něj představují státoprávní celek. Ibidem, s. 3.

Třetí oddíl se věnuje stávající situaci v zemích Koruny české. Samotný český národ označuje hrabě Bedřich za houževnaté a talentované společenství, s nímž je třeba počítat a zajistit mu rovnoprávnost na půdě historické autonomie Království českého. Pokračující všeobecný vzestup českého národa je dle něj úžasný, vyznává se i z obdivu k typicky českým vlastnostem, za něž považuje hlubokou religiozitu, lásku k vlasti a rodině, pohostinnost a dobromyslnost. Co však hyzdí podobu jeho užší vlasti (pojmem „engeres Vaterland“ často označuje Království české), jsou neuspořádané národnostní vztahy. K překonání nastalé situace je zapotřebí odhodit vzájemnou nevraživost a nedůvěru panující mezi Čechy a Němci. Vlastní niterné přesvědčení o roli, kterou má sehrát historická šlechta (a také tedy on sám jako její příslušník), odhaluje ve svém tvrzení, že smírčí úlohu může hrát na politické scéně právě konzervativní aristokracie, která respektuje národnosti jako v průběhu historického vývoje vykrystalizované entity, přičemž sama se v první řadě cítí být vázána pevným poutem k zemi tak, jak to vyplývá z historického práva a tradic, a zároveň je povinna zachovávat věrnost panovníkovi. Sám označuje takovou pozici za „politickou národnost“ Čecha (Böhme) a Rakušana *in una*, bez potřeby prohlašovat se za Slovana či Němce.²² Závěrem – ve čtvrté části spisu – sděluje čtenáři svůj optimismus ohledně další existence Rakouska, který je podle něj plně oprávněný vzhledem k esenciální potřebě existence takového celku pro další poklidný rozvoj dané oblasti²³, a odvolává se přitom i na známá Palackého slova z roku 1848. Bude-li dostatek dobré vůle na všech stranách, nemusí se české země i Rakousko bát budoucnosti, přičemž upomíná na výrok rakouského kameralisty Hornigka: „Österreich über alles, wenn es nur will.“

Publikace „Randglossen zum Entwurfe eines neuen Strafgesetzes“ (Prag 1878) má už odborný charakter a představuje soubor statí, které autor vydal, jak sám upozorňuje, v podobě brožury jen „z nouze“, protože by jim dle něj více slušela podoba samostatných novinových příspěvků. Reaguje v nich na Glaserův návrh reformy trestního zákona, resp. na některé části tohoto návrhu. Jeho kritika se dotýká nejrozličnějších nedostatků předlohy – vytýká např. předkladateli některé systematické nedostatky, přílišnou inspiraci německou jurisprudencí a nepřihlídnutí k specifickým rakouské tradice trestního práva, chybějící definici zločinu i věcné odlišení zločinů a přečinů, nedostatečně řešenou problematiku subjektivní stránky trestného činu atd. Za nelogické považuje odůvodnění, s nímž přichází návrh v souvislosti s výrazným omezením skutkových podstat zločinů, u nichž by bylo možno uložit trest smrti, a to sice skutečnost, že uložený trest smrti byl ve skutečnosti vykonán jen u 105 z celkem 901 v letech 1853–1873 vynesovaných rozsudků odsuzujících pachatele k absolutnímu trestu.²⁴ Dále se

²² Ibidem, s. 24.

věnuje i jiným sankcím a skutkovým podstatám deliktů obsažených v zmíněném Glaserově návrhu. Ve sféře policejních deliktů upozorňuje na specifika jednotlivých zemí a navrhuje rozšíření pravomocí zemských sněmů v této oblasti.²⁵ V oblasti trestního práva procesního již dříve dal najevo své „sympatie“ k trestnímu řádu soudnímu z roku 1850.²⁶

Stranou naší pozornosti by neměla zůstat publikace „Wirkungen der Neuschule“ (Prag 1880) reagující na stížnosti, které se ozývaly z katolických kruhů a které směřovaly proti důsledkům separace kléru od obecného školství tak, jak ji realizovaly liberální školské zákony z 25. 5. 1868 a 14. 5. 1869. Hrabě Schönborn, jenž se těmto otázkám věnoval i později²⁷, zde jako aktivní člen Katolického politického zemského spolku Království českého vyvozuje závěry z ankety, kterou Spolek uspořádal. Podstatou ankety, která může badateli sloužit i k zachycení praktické podoby vztahu státu a církve ve školské oblasti a jejího vnímání v katolických kruzích²⁸, bylo zaslání celkem 9 otázek na jednotlivé vikariáty Království českého. Dvě třetiny vikariátů na otázky, týkající se vztahu duchovních a učitelů resp. na snahy omezovat katolickou výchovu žáků ze strany učitelů, odpověděly a příslušné odpovědi byly i s otázkami v brožuře publikovány. Duchovní správci považovali za největší problém spíše než dosti řídké ustanovování nekatolických (tj. protestantských a židovských) učitelů obsazování učitelských míst nábožensky indiferentními nebo církvi nepřátelskými osobami, které mají na děti negativní vliv. Vikáři upozorňují na případy odstraňování křicifixů ze tříd, omezování modliteb ve škole či jednotlivé případy zakazování „katolických pozdravů“. Samotné narušování vyučování náboženství nebylo většinou zaznamenáno. Závěrem Schönborn výsledky ankety shrnuje s tím, že na základě vlastních zkušeností s personálním obsazením ministerstva kultu a vyučování popř. některých dalších vrcholných institucí daného resortu, se nelze zaznamenaným jevům příliš podívat, poněvadž dle jeho názoru nedosta-

²³ „Der jetzigen Sachlage zufolge hat Böhmen nur mehr in einem auf historischer Basis reorganisierten, kräftigen Oesterreich eine glückliche Zukunft zu hoffen.“ Ibidem, s. 28.

²⁴ Dr. Friedrich Graf Schönborn, Randglossen zum Entwurfe eines neuen Strafgesetzes, Prag 1878, s. 14.

²⁵ Ibidem, s. 9.

²⁶ Poněkud krkolomný celý název tiskem vydaného přehledu obhajovaných sentencí viz pozn. 13, věta druhá z práva trestního.

²⁷ Srov. jeho projev ve funkci moravského místodržitele, kdy obhajuje legitimitu tvrzení, že žactvo by měla vyučovat osoba, která je shodného vyznání jako většina žáků. Erziehungs- und Unterrichts-Zeitung des „Mähr.-schles. Correspondent“, Brünn 23.2.1883. Viz též Brünner Morgenpost č. 240 z 20. 10. 1882.

²⁸ Zajímavý je i přehled katolických soukromých škol v jednotlivých vikariátech na s. 18 brožury.

tečná ustanovení školského zákona o náboženském charakteru výuky danou praxi v podstatě legalizují.

...a skutečná podoba vysoké politiky

Za vlády hraběte Taaffeho byl hrabě Bedřich povolán do panské sněmovny (18. ledna 1881), 6. listopadu 1881 je jmenován moravským místodržitelem a tento post si udržel až do roku 1888. Platformu otevřenou pro projevy jeho konzervativního přesvědčení tehdy představoval list "Vaterland", na jehož vzniku i další existenci měli lví podíl právě aristokraté z českých zemí. V roce 1884 byl sice zvolen na Uherskohradištsku v kurii venkovských obcí do moravského zemského sněmu, avšak po dosti bouřlivé debatě o regulérnosti voleb se mandátu vzdal.²⁹ Jeho někdejší liberální protivníci později oceňovali smířlivost a určitou noblesu, která umožňovala otupit ostří politických rozporů³⁰, stejně jako všeobecné znalosti a přehled, s nimiž byl schopen se bavit o „novém obrazu, zachování staré katedrály, francouzských memoárech, Napoleonu I. i anglických ústavních dějinách“³¹. Tyto vlastnosti dokládají ale až přivyknutí novým poměrům, když byl k 11. říjnu roku 1888 jmenován relativně mladý Schönborn ministrem spravedlnosti. Předchozí působení v místodržitelství totiž poznamenalo vícero sporných momentů. Kromě vysloveně skandálního ovlivňování procesu s podvodníkem Williamem svob. pánem von Pawel-Remmingenem šlo především o obsazování správních úřadů českými úředníky, což vyvolávalo nelibost německého živlu, který Schönborna obviňoval z „čechizace“ veřejné správy.

Vládní funkce se měla stát prubířským kamenem jeho schopnosti realizovat v praxi příslušné změny právního řádu a ukázat, zda je schopen učinit více, než jen příslušné problémy uchopit v teoretických pojednáních, jak se stalo v zmíněných brožurách. Zvláště v staročeských kruzích bylo jmenování přijato s příznivým ohlasem³² a obecně bylo chápáno jako ústupek české konzervativní

²⁹ Již roku 1880 se pokoušel „prorazit“ na Plzeňsku po zesnulém Dr. Braunerovi v kurii venkovských obcí za skupinu okresů plzeňského, královického, blovického, přeštického, nepomuckého, klatovského a plánického (tehdy ovšem do říšské rady), ale jeho rival z mladočeských řad dr. Steidl se ukázal být ve volebním klání úspěšnějším.

³⁰ Už ve funkci moravského místodržitele se snažil vyvarovat zostření národnostních třenic umírněným přístupem, který se odráží i v jeho prvním projevu proneseném zčásti v jazyce německém a zčásti i v jazyce českém při zahájení zasedání moravského zemského sněmu v září 1882. Viz Brünner Morgenpost č. 220 z 27. 9. 1882.

³¹ Viz pozn. 11, c.d., s. 3.

³² Srov. Dr. Josef Trakal, Dr. Bedřich hrabě Schönborn, nový ministr spravedlnosti. Separát bez bližšího určení provenience. Fond Sběrka Schönborn, SÚA – 6.odd., kart. 1, inv.č. 18.

šlechtě. Hned na počátku jeho působení čekala ministra obtížná zatěžkávací zkouška – musel v poslanecké sněmovně obhajovat ministerské nařízení z 1. srpna 1888 k potírání „socialistických deliktů“, nahrazující zákon č. 98/1886 říš. zákoníku, jehož platnost byla omezena na 3 roky. Podstatou nařízení byla snaha omezit pravomoci porotních soudů ve prospěch soudců z povolání. Při sněmovní debatě nový ministr spravedlnosti obratně uklidňoval rozbouřené emoce upozorňováním na potřebu skloubení preventivních a represivních opatření a zejména na nutnost přijímat kroky k zmírnění chudoby nižších vrstev společnosti, což prý povede k tomu, že podobných norem nebude v praxi vůbec zapotřebí.³³

První krok, který nový ministr učinil v personálním obsazení ministerstva tím, že si za své nejbližší spolupracovníky zvolil Steinbacha a Kleina³⁴, byl rozhodnutím šťastným. I přes určité rozpaky nad jmenováním relativně mladého a nezkušeného aristokrata do tak odpovědné funkce se mu podařilo poměrně záhy rozptýlit pochybnosti ohledně svého jmenování. Vedle odborných kvalit se totiž hrabě Schönborn prosazoval i jako politik schopný komunikovat s parlamentní levicí, zatímco ve vládě udržoval nejužší kontakty s Bacquehemem a Gautschem. Nepopíratelnou zásluhou právě hraběte Bedřicha v procesu přípravy nové legislativy pak zůstává předložení návrhu úpravy civilního procesu, bez ohledu na to, že k schválení těchto norem říšskou radou došlo až během funkčního období Schönbornova nástupce. Neúspěšné naopak zůstaly pokusy o reformu trestního práva, s nimiž se také pojí počátky přátelského vztahu ministra s předním odborníkem v tomto právním odvětví, Dr. Josefem Koppem. K Schönbornovým úspěchům naopak patří prosazení zákonů o konsulárním soudnictví a o odškodnění protiprávně odsouzených osob, stejně jako příprava autorského zákona a vypracování návrhu právní úpravy splátkových obchodů. Některé právní normy ministerstvem postoupené zákonodárnému sboru (např. zákon o potlačování opilství) v říšské radě neprošly. Ve své ministerské funkci se projevoval mnohdy až puntičkářsky jako pravý byrokrat, přičemž toto slovo nemusí být zde nutně chápáno jen v negativním kontextu. Na překážku tomuto označení Schönborna nemusí být ani fakt, že své působení ve státní službě a svou loajalitu vnímal vždy v úzké relaci na osobu panovníka. V dualistické monarchii s ne zcela ujasněným vnitřním státoprávním uspořádáním představoval koncept oddané služby vlasti a státu tak charakteristický pro byrokratický ethos úřednického aparátu, systematicky vytvářený a postupně se vyvíjející již od doby panování císaře Josefa II., rozhodně více rozporuplný moment než – u příslušníka rakous-

³³ Stenographisches Protokoll. Haus der Abgeordneten. 283. Sitzung der X. Session am 19. Dezember 1888, s. 10 377.

³⁴ V době Schönbornova úmrtí již jako rakouský ministr spravedlnosti Klein vzpomíná na svého někdejšího nadřízeného v nedělním Neues Wiener Tagblatt č. 351 z 22. 12. 1907.

³⁵ K těmto otázkám srov. např. W. Heindl, c.d., zvl. s. 59–60.

ké aristokracie o to více – jednoznačná lojalita k vladaři.³⁵ Jako ministr se hrabě především snažil působit apoliticky, zejména při jmenování soudců dbal na zachování nestrannosti a důraz kladl v první řadě na odborné a morální kvality adeptů. Byl si vědom odpovědnosti soudcovského rozhodování a s maximální obezřetností a pečlivostí se snažil přistupovat k věci i tam, kde šlo o spolupůsobení ministerstva při výkonu práva milosti náležejícího císaři.

O tom, že přijetí funkce ve státním aparátu může ovlivnit politické názory, svědčí – a nutno dodat, že nejde o jev zcela ojedinělý a výjimečný vztahující se pouze k Schönbornově osobnosti³⁶ – události z let 1890 a 1892. Rok 1890 patří k časovým mezníkům, které do obecného povědomí vstupují v souvislosti s pokusem o česko-německé vyrovnání, s tzv. punktacemi. Bedřich Schönborn, ačkoli nepatřil k osobám, které by se samotného procesu vyjednávání aktivně účastnili³⁷, se přesto do historie událostí spojených s touto nezdařenou epizodou politických dějin habsburské monarchie v 19. století zapsal nesmazatelným písmem. Od počátku 90. let dochází k definitivní roztržce mezi rakouským ministrem spravedlnosti a českou politickou reprezentací, zvláště pak jejími radikálnějšími představiteli, přičemž kořeny tohoto rozkmitání je nutno hledat právě v roce 1890. S hrabětem Schönbornem coby ministrem spravedlnosti totiž jednali čeští předáci zúčastnění na jednáních zvláště o otázce, kterou považovali ve vypjaté atmosféře, houstnoucí i v důsledku jednání českých Němců veřejně prezentujících dosažené výsledky jako vítězství německého živlu v Čechách³⁸, za mimořádně důležitou. Šlo o zavedení češtiny jako vnitřního úředního jazyka v soudnictví. Ministr, jenž se zjevně nechtěl pouštět na příliš tenký led, slíbil, že se nechá o věci informovat. Později se nechal slyšet, že stávající praxe užívání češtiny toleruje a legislativních kroků tedy není zapotřebí. Snaha nenechat se zatáhnout příliš daleko a neztratit pevnou půdu pod nohama, přišla prakticky vniveč v důsledku jiného Schönbornova kroku, který mu nebyl českými předáky nikdy zapomenut.

Ve snaze realizovat předběžnou dohodu vyplývající z punktací vydává 3. 2. 1890 ministerstvo spravedlnosti dvě nařízení. Jejich samo o sobě nevinné znění vyburcovalo mladočeské koryfeje z jejich nedůvěřivého postávání stranou jednání, k nimž nebyli přizváni, a stalo se momentem, na kterém mladočeši mohli postavit svou hru vedoucí k definitivnímu vytlačení staročeské politické reprezentace do pozadí a převzetí vůdčí role v české politice. V čem spočívalo tedy

³⁶ Obdobný proces, byť zrcadlově obráceně a vyhoceněji lze spatřovat u Jindřicha Jaroslava hr. Clam-Martince, který poté, co opustil roku 1859 kariéru umírněného státního úředníka a začal bojovat za práva „historicko-politických individualit“ korunních zemí, zůstal trvale v císařově nemilosti. Viz A. Schäffle, *Aus meinem Leben*, II, Berlin 1905, s. 7.

³⁷ Srov. Karel Mattuš, *Paměti*, Praha 1921, s. 125.

³⁸ K. Kramář, *Z. V. Tobolka, Česká politika*, III, Praha 1909, s. 482–483.

jádro ministerských nařízeních. Dle druhého z nich se mělo při přijímání soudních úředníků a personálu soudů první instance a státního zastupitelství v Čechách přihlížet i k potřebě znalosti českého jazyka, přičemž znalost českého jazyka „nemůže být na újmu“. První nařízení vedle otázky disciplinárního senátu Vrchního zemského soudu v Praze řešilo i problém znalosti českého jazyka ze strany soudních radů. Podle daného nařízení se z celkového počtu soudců vyžadovala znalost obou jazyků jen u 26 z nich, zatímco u zbývajících 15 mělo postačovat ovládnutí němčiny.³⁹ Ze strany hraběte Schönborna pochopitelně nešlo o žádný projev zavilého německví, jak by se mohlo zdát z projevů oponentů s odporem reagujících na zmíněné rozhodnutí, spíše se nedovedl vcítit do pozice představitelů radikalizující se české politické scény a předvídat jejich reakce. Asi ani nebylo v jeho silách a možnostech rozumět národnostně vyhraněnému přístupu k danému problému. Jeho uchopení celé záležitosti bylo přísně věcné - věděl, že beztak všichni soudní radové u Vrchního zemského soudu v Praze češtinu neovládají. Již dříve přiznal, že touží po tom, aby co nejvíce obyvatel znalo oba zemské jazyky, ale zároveň kriticky přiznává, že ani on sám nemá tak dobré znalosti češtiny, jak by si přál.⁴⁰ Ještě roku 1891 jsme svědky pokračujících slovních přestřelek mezi mladočeskými poslanci a Schönbornem na parlamentní půdě.⁴¹

Další kritický okamžik přinesl rok 1892. Zejména mladočeši považovali za těžký prohřešek proti zájmům českého národa skutečnost, že ministr povolil vytvoření okresního soudu v Teplicích nad Metují a přičlenění obce Hony do působnosti okresního soudu v Broumově, což znamenalo skutečně krok objektivně nepříznivý české straně, vezmeme-li v úvahu odlišné národnostní složení Náchodska a Broumova. Tiskem vyšla dokonce brožura⁴² zachycující projednávání obžaloby, vznesené převážně mladočeskými⁴³ poslanci, před čtyřladvacetičlenným výborem poslanecké sněmovny říšské rady.⁴⁴ Obžaloba – posléze příslušnou většinou zamítnutá – kladla ministrovi za vinu, že porušil ustanovení zákona č. 59/1868 ř.z., podle něhož ministr spravedlnosti smí měnit hranice soudních okresů až poté, co si k tomu opatří dobrozdání příslušného zemského sněmu.

³⁹ Adolf Srb, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895*. Praha 1899, s. 781–782 s textem nařízení.

⁴⁰ Viz jeho projev v poslanecké sněmovně říšské rady zachycený v *Neue Freie Presse* z 10. 5. 1889.

⁴¹ Srov. např. výroky pronesené na půdě sněmovny 11. prosince 1891 poslancem Vašatým a ministrovou reakce na ně. *Fremden-Blatt* č. 341 z 12. 12. 1891.

⁴² Návrh na obžalobu Jeho Excell. hr. Bedřicha Schönborna, c.k. ministra spravedlnosti a jednání o návrhu tom v říšské radě dne 4. a 5. května 1892. *Edice Politické besedy*, sv. 4 a 5, Praha 1892.

⁴³ Navrhovatel prof. Tilscher, podepsáni mj. Eim, Herold, E. Grégr, Kaizl, Kounic, Kramář, Masaryk, Pacák, Šíl, Sokol, Trojan, Vašatý, též 2 moravští a 4 jihoslovanští poslanci.

⁴⁴ Srov. § 12 zákona č. 101/1867 ř.z.

O to ministr sice požádal, avšak v důsledku procedurálních tahanic je nakonec v náležitě formě neobdržel. Projednávání v říšské radě bylo opět zejména pro poslance Vašatého vhodnou příležitostí ukázat nejen své řečnické umění, ale prezentovat i odpor vůči národu se odrodivší šlechtě. K tomu měla posloužit i citace z Schönbornových brožur⁴⁵ a zejména pak připomenutí výroků hraběte Bedřicha pronesených v průběhu volební kampaně roku 1880, kdy se ucházel o křeslo poslance říšské rady na Plzeňsku za kurii venkovských obcí,⁴⁶ a jejich srovnání s ministrovou současnou politikou. Vrcholem pak bylo obvinění, které zaznělo z úst Vašatého, když ministrově předhodil, že nařízení z 22. dubna 1892 o zřízení okresního soudu v Teplicích nad Metují vydal „z úmyslné antipatie a z nepřátelství k českému národu.“⁴⁷

Po pádu Taaffeho kabinetu hodlal hrabě Bedřich ze své funkce odstoupit a následovat tak kolegiálně ministerského předsedu a přítele, ale nakonec si ministerský post v nově nastoupivší koaliční vládě Windisch-Graetzově ponechal (12. 11. 1893–19. 7. 1895).⁴⁸ Nikoli však nadlouho. Roku 1895 celý kabinet padl a Schönborn byl za své zásluhy vyznamenán velkokřížem Řádu Leopoldova. Nadále potom mohl legislativní práce ovlivňovat a spolupůsobit při jejich formování již jen jako člen panské sněmovny říšské rady. Zde působil postupně v čele několika výborů a jeho činnost se odvíjela v duchu charakteristickém pro styl práce jemu vlastní i v předchozím období. Ačkoli mu nescházely politické ambice, nebyl ani typem politického vůdce s nekompromisními postoji. Na dru-

⁴⁵ Poslanec Vašatý vyvolal obecnou veselost svým výrokiem: „Je pro ministry nehodou, psali-li v mladých letech brožury, které pak ve starších letech musí skutky desavuoovati.“ Návrh na obžalobu..., s. 33.

⁴⁶ „Chci, zároveň s ostatními poslanci českými pracovati k tomu, aby samospráva, zvláště zemská samospráva, rozšířena byla. Musíme hleděti k tomu, aby státního, historického práva koruny české bylo vždy šetřeno, a aby patřičná platnost naší vlasti byla navždy zajištěna. Třeba též, aby národní rovnoprávnost, a práva české národnosti vůbec, zvláště ve školách a úřadech ve skutečnost uvedena byla, aby samospráva v záležitostech obecních a okresních se lépe než dosud vyvinula.“ Citace Schönbornova projevu z roku 1880 dle Návrhu na obžalobu..., s. 32.

⁴⁷ Návrh na obžalobu..., s. 69.

⁴⁸ Kníže Alfréd Windisch-Graetz nezapomněl na svého ministra ani po letech a krátce po jeho smrti publikoval svou vzpomínku na něj v listě rakouské konzervativní šlechty *Das Vaterland* (A.W.G., Ein Palmenzweig, *Vaterland* 24. 12. 1907)

⁴⁹ Srov. svědectví Dr. Karla hr. Lanckoronského, *Einiges zur Charakteristik des Grafen Friedrich Schönborn*, publikované krátce po Bedřichově smrti v rakouském tisku (fond Sběrka Schönborn, SÚA – 6. odd., kart. 1, inv.č. 52). Též *Die Presse* č. 49 z 18. 2. 1893 přinášející průběh parlamentní diskuse o otázce úředního jazyka v Království českém, jejímiž hlavními aktéry (a ostrými protivníky) byli na jedné straně mladočeský poslanec Vašatý a na druhém pólu ministr Schönborn neváhajících poukazovat i na konkrétní s jeho pohledem na věc korespondující místa Obnoveného zřízení zemského, kterého se česká strana s oblibou dovolávala.

hou stranu neztrácel přehled o politické situaci a dle dostupných svědectví nebyl ani bez řečnického talentu.⁴⁹

Bez zajímavosti není, že v únoru roku 1893 se – ještě v ministerském úřadě – veřejně presentoval jako stoupenec obnovení papežské suverenity nad Církevním státem, což vyvolalo odpor v italském parlamentu. V zahraničně politickém směřování Rakouska vystupoval na podporu zachování Trojspolku, ale zároveň požadoval i sblížení s Ruskem a Francií. Za protivníka (sic!) a konkurenta zájmů evropských mocností považuje Spojené státy americké, dle něj navíc šířitele nebezpečných republikánských tendencí, jejichž politická a hospodářská síla v posledních letech neustále roste. Upozorněme ještě, že slepá a výlučná orientace na Německo u něj nenacházela podporu, pangermánské ideje a hnutí „Los von Rom“ pak vysloveně odmítal a označoval je za velezrádné. Jako člen delegace říšské rady na budapešťském zasedání v květnu 1902 rovněž zdůrazňoval, že Rakousko se nemusí před Německem stydět ani co do úrovně svého právního řádu. Tak např. v sociálním zákonodárství, na jehož vyspělosti si Německo tak zakládá, měla dle něj habsburská monarchie alespoň zprvu navrch. V souvislosti s návštěvou německých vojenských jednotek ve Vídni, oslavovanou jako „rodinný svátek“ sbratřených národů, upozorňuje na netaktnost takového kroku vůči těm obyvatelům monarchie, kteří slouží věrně v rakouské armádě a zároveň se hrdě hlásí k jiné než německé národnosti.⁵⁰ Samostatná zahraniční politika habsburské monarchie však vyžadovala, aby Rakousko-uherská říše byla konsolidovaným a vnitřně nerozpolceným státem. Schönborn známý již z dřívějšího svým negativním postojem k dualistickému uspořádání sice musel reálnou situaci respektovat a ve funkci ministra spravedlnosti i obhajovat, ale další rozměňování pravomocí úřadů a institucí společných pro obě poloviny monarchie odmítal. To se koneckonců odrazilo v jeho veřejně prezentovaných postojích, kdy na již zmíněném budapešťském zasedání vystoupil proti požadavku části uherského sněmu na zřízení vlastní armády a rozpuštění fungující celní unie. Též se postavil za zachování němčiny jako jednotného jazyka armádního velení.⁵¹

Aktuální otázkou posledních let existence Rakousko-Uherska se stal problém demokratizace politického života v monarchii a s tím související snahy o uzákonění všeobecného a rovného hlasovacího práva v Předlitavsku. Samotný Schönborn se ještě v prosinci roku 1905 vyslovil proti Gautschově volební reformě, ale

⁵⁰ K zahraničně-politickým konsekvencím viz jeho projev z 28.5.1902. Stenographisches Protokoll. Delegation des Reichsrathes. XXXVIII. Session. 4. Sitzung. Budapest, am 28.5. 1902, s.152–154, 156.

⁵¹ Ibidem, s. 155.

⁵² Návrh předložila Beckova vláda, skutečným autorem byl profesor Lammasch.

⁵³ Das Vaterland č. 350 z 21. 12. 1907

následující rok Beckův návrh⁵² volebního řádu akceptoval.⁵³ Hlubší sondu do zákulisí jeho rozhodování v tom či onom případě však torzovitost archivního materiálu nedovoluje.⁵⁴ Schönbornův příspěvek do diskuse nad druhým návrhem volební reformy, který pronesl v prosinci r. 1906 na půdě panské sněmovny, je, jak sám upozorňuje s odkazem na časovou tíseň v projednávání návrhu a pozdní hodinu, v které na něj došla řada, pouze dílčím zamyšlením nad touto otázkou. Spíše než pevné rozhodnutí šlo o určitou formu resignace spojenou navíc s přesvědčením, že ani sebelepší volební reforma nepomůže tam, kde vládní obstrukce a neschopnost shodnout se na věcných řešeních problémů. Přiznává se, že „čistě teoreticky“ patří spíše k těm, kteří myšlenku všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva odmítají. Co jej tedy nyní přimělo k tomu, aby stál na opačné straně a hlasoval pro zmíněnou předlohu, když se mu nelíbí ani pouhá dvě kritéria (zmiňuje věk a bezúhonnost) pro připuštění k volebnímu právu? Nad „vnitřními momenty“ prý u něj v danou chvíli převážily „momenty vnější“ nesené úvahou, že podstatou politického jednání je učinit to, co je v danou chvíli správné a nezbytné. Nesporně existují otázky, v nichž musí jít pragmatismus stranou (Schönborn zde výslovně jmenuje základní zásady jako věrnost císaři a vlasti, náboženské přesvědčení⁵⁵, a vedle toho i daný slib). V daném případě však o dilema takového druhu nejde. Rovné volební právo je navíc dle něj ve velkých evropských kulturních státech na vítězném pochodu a je jen otázkou času, kdy ovládne i rakouské poměry. Není tedy třeba kvůli věci, která je v podstatě rozhodnuta předem, ztrácet čas a nechat situaci zbytečně vyhrotit. I když sám si autora vládní předlohy (dvorního rady Lammasche) osobně váží, považuje za lepší belgickou právní úpravu volebního systému a více se mu zamlouvá i Tollingerův návrh. Osobně by prý preferoval vyšší věkovou hranici i vazbu volebního práva na plně vykonanou vojenskou službu. Odpovědnost v této věci ale padá na hlavu vlády, která ponese důsledky svého jednání.⁵⁶

Následující část jeho projevu reaguje na výrok knížete Auersperga, podle něhož minulé vlády svými kroky úmyslně poštvávaly národy Rakouska proti sobě. Toto tvrzení Schönborn, upomínaje na své zkušenosti z ministerské funkce, rozhodně odmítá. Veškeré snahy o národnostní vyrovnání byly prý vedeny upřímnou snahou po dosažení a udržení klidu v monarchii. Jinou věcí zůstává –

⁵⁴ Jinak velice přínosná Kolmerova práce (G. Kolmer, *Parlament und Verfassung in Oesterreich*, Bd. I–VIII, Wien-Leipzig 1902–1914) končí navíc výkladem rokem 1904.

⁵⁵ Toto velmi výrazně ovlivňovalo po celý život jeho postoje – ať už ve školských otázkách, nebo při vystoupení proti působení svobodných zednářů v Rakousku roku 1874 či při jeho aktivitách v tzv. protisoubojové lize.

⁵⁶ *Stenographisches Protokoll. Herrenhaus. XVII. Session. 66. Sitzung, am 21. Dezember 1906, s. 1449–1452.*

a zde vzpomíná i na svůj díl odpovědnosti za události roku 1890 – nešťastná volba prostředků a nevhodné způsoby provedení těchto plánů. Zvážíme-li znovu jeho účast na událostech roku 1890, uvědomíme si, že ani tehdy nijak osobně nepodporoval plány oddělit od sebe národnosti podle stanovení oblastí s odlišnou úpravou úředního jazyka. Také nyní zastává přesvědčení, že odtržení obyvatel jednotlivých zemí monarchie od sebe na základě národnostního principu, jak se nově objevuje i ve federalistických plánech Aurela von Popovici, nevede k vyřešení národnostní otázky Rakouska. Vyrovnání tedy ano, ale v rámci korunních zemí a nikoli jejich roztržením na národnostní ostrovy. Tento způsob nového - čistě národnostními hranicemi strukturovaného – uspořádání Rakouska by zmíněné problémy nevyřešil, ba naopak by situaci zhoršil. Provincie vytvořené na základě realizovaného národnostního rozdělení by totiž v touze posílit své postavení v monarchii mohly podlehnout pokušení hledat spojence v zahraničí mezi svými soukmenovci, přičemž konce takovýchto pokusů lze snadno dohlédnout. Namísto federace se souputníky ze své bývalé korunní země by raději vstupovaly do svazku se svými soukmenovci mimo dnešní hranice Rakouska.⁵⁷

Age eamus, amici, quo nos fata vocant

Umírněný konzervativce, inteligentní a vzdělaný, národnostně neutrální rakouský patriot loajální k trůnu představoval muže, který ideálně splňoval předpoklady k jmenování do funkce prvního presidenta Správního soudního dvora po odchodu Richarda hr. Belcrediho. K tomu skutečně došlo 27. října 1895. Nepřijal tento úřad lehkomyšlně - byl si vědom vlastních limitů a zejména si uvědomoval svůj hlavní nedostatek, který spatřoval v tom, že sám jako právník nikdy neparticipoval na řízení ve správních věcech. Jako předsedající naštěstí nemusel zaujímat jasná stanoviska vyplývající z pregnantní znalosti materie správního soudnictví, ale spíše mohl užívat intuice tehdy, kdy byl v určité kauze jeho hlas jazýčkem na vahách při rovnosti hlasů pevně přesvědčených členů soudního senátu v duchu zásady *juris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia*. Pro jeho postoje byl charakteristický respekt k přesvědčení jednotlivého soudce a k jeho stanovisku v určité záležitosti. Důraz na právní jistotu, jednotu judikatury a snaha po zajištění spravedlivého rozhodování se staly stěžejními pilíři, o které se správní soudnictví pod Schönbornovým předsednictvím opíralo. Došlo k početnému rozmnožení stavu soudců a v srpnu roku 1907 byl také přijat nový jednacím řád soudu.

⁵⁷ Ibidem, s. 1453.

⁵⁸ Berliner Tageblatt č. 273 z 1. 6. 1907

Své uplatnění našel hrabě Bedřich i za hranicemi monarchie jako člen rozhodčího soudu v Haagu. Ve svém příspěvku publikovaném 14 dní před započetím haagské mírové konference v Berliner Tageblattu⁵⁸ se čtenářům listu dosti otevřeně vyznal nejen ze své upřímné touhy po dosažení pokroku v kvantitativním i kvalitativním (odstranění námořních min aj.) odzbrojení, ale i ze své skepse vyplývající z postojů zastávaných evropskými státníky. Pod výmluvným mottem⁵⁹ *pudet castos, de castitate loqui se* věnuje i jímavému vystoupení říšského kancléře a pruského ministerského předsedy v jedné osobě Bernharda kn. von Bülow, které předcházelo zahájení konference. S lehce ironickým nádechem pak podotýká, že nikoli záznamy projevů profesionálních řečníků, nýbrž dohoda o odzbrojení je nejprůkaznějším dokumentem o opravdovém usilování o mír. Ví však, že od dob považovaných jeho současníky za barbarský středověk neučini- nilo lidstvo v tomto směru žádný pokrok, a pokud došlo k určitému vývoji, tak dle jeho mínění spíše opačným směrem. I tak ale považuje uspořádání konference za smysluplné, když na ní bude přijat alespoň dílčí krok směřující k zmírnění utrpení civilního obyvatelstva i zraněných vojáků.

Nedlouho poté se završila životní pout' muže, který dokázal zaujímat vyspělá a dobře odůvodněná stanoviska ve svých vystoupeních k ožehavým problémům právně politické praxe i spolehlivě řešit otázky odborného charakteru, avšak snaha o obratný pohyb v kalných vodách národnostními vášněmi zmítané politické scény Předlitavska jej sváděla k opatrnickví, ba až oportunistu. Jeho oblíbený "postoj ve středu" mu od 80. let bránil přiklánět se k politice české reprezentace, s níž nikdy neudržoval takové vztahy jako jiní významní šlechtičtí konzervativci (Jindřich Jaroslav Clam-Martinič, Jiří Kristián Lobkovic, Jan Harrach), ale na druhou dále zastával myšlenku rovnoprávnosti jednotlivých národností v monarchii. Ač stoupenec silné ústřední moci a jednoty Rakouska, nikdy nepopíral státoprávní individualitu korunních zemí. Postoje ministra, jež byly mladočechy chápány posléze jako vysloveně protičeské a asi ani pro staročechy, kteří je srovnávali s jeho slovy z let sedmdesátých, nepředstavovaly důvod k oslavám, neopouštěly zásadně půdu racionálního rozhodování vycházejícího z politické reality. Opatrnické lavírování mu však obecně vyneslo pověst politika měnícího názory častěji než je zdrávo. Vzpomínka v Czeditových pamětech, podle nichž na něj Schönborn dělal dojem člověka, kterému „v mnoha ohledech nešlo odepřít vážnost přesvědčení“, dělá dojem pouze velmi skromné obhajoby.⁶⁰

⁵⁹ Zde se opět projevuje jeho záliba v prokládání projevů latinskými citáty.

⁶⁰ A. Freiherr von Czedit, Zur Geschichte der k.k. österreichischen Ministerien 1861–1916, I, Teschen-Wien-Leipzig 1917, s. 354.

⁶¹ Ein Spaziergang durch Prag. Vortrag, gehalten am ersten Gesellschaftsabend österr. Kunstfreunde, 5. Dezember 1905, von Friedrich Grafen Schönborn. Wien s.d.

Poslední období svého života setrval hrabě Schönborn v Dolních Rakousích, i když na své rodné město nezapomínal a často se do něj v myšlenkách vracel. Ze své lásky k Praze se vyznává i v tiskem publikované⁶¹ půlhodinové přednášce. Upozorňuje, že Praha pro něj není pouze městem, které by znal z knih – připomíná práce Neuwirtha, Rutha, Tomka, Schallera, Schottkyho i Ambrose, ale své zkušenosti získával především z osobních setkání s ní. Jak říká, prožil zde nemalou část svého dětství a i později se sem rád vracel. Ještě jako malý trávil prý čas tím, že při pobytu v rodovém paláci v Praze hleděl z okna a představoval si jednotlivé „pražské“ epizody třicetileté války. Připomíná i skutečnost, že mistrovská díla českých, německých i italských architektů, sochařů a malířů lze v zajímavé symbióze obdivovat takto snad jen v Praze. Po hraběti Františku Thunovi navíc kdysi nějakou dobu předsedal spolku pro dostavbu svatovítské katedrály, takže nemalou část svého projevu věnuje právě tomuto obyvatelům Království českého posvátnému místu. Nezapomíná však ani na ostatní pražské pamětihodnosti, prochází Malou Stranou i Starým Městem. I přes některé omyly⁶² si vybavuje a plasticky líčí jednotlivá památná místa a přiznává, že Praha jej fascinuje zejména svou schopností při každé návštěvě upoutat pozornost něčím novým, byť třeba jen některým půvabným zákoutím. Historické centrum ve srovnání například s Vídní pokrývá navíc velmi rozsáhlou plochu, úžasné je i množství zachovaných gotických – a nejen sakrálních – staveb a architektonických detailů. Za jeden z nejkrásnějších zážitků v životě osobně považuje procházku po liduprázdném Karlově mostě při měsíčním svitu...

Hrabě Bedřich, který trpěl arteriosklerózou, začátkem listopadu roku 1907 vyměnil pobyt na svém venkovském sídle v Neuwaldegg u Vídně za pohodlnější vídeňský palác (Innere Stadt, Tuchlauben 13). I přes zhoršující se zdravotní stav se snažil nadále nezanedbávat jednání panské sněmovny říšské rady. Ve středu 18. prosince přišel okolo dvanácté hodiny na sněmovní schůzi, ale již okolo paté hodiny se mu udělalo nevolno a musel odejít domů. Lékař panské sněmovny Dr. Pokorný jej vyšetřil a zjistil, že hrabě trpí horečkou a je proto bezpodmínečně nutné, aby zůstal v klidu na lůžku. Při podrobnějším vyšetření vyšlo najevo, že vedle zápalu plic došlo i k silnému zhoršení stavu srdečního svalu.⁶³ V pátek večer se zdravotní stav nemocného poněkud stabilizoval, ale následujícího dne, v sobotu 21. prosince roku 1907, poté, co byl zaopatřen posledním pomazáním od faráře svatopetrského kostela, Bedřich Schönborn ve Vídni umírá.

⁶² Malostranské náměstí nesoucí tento název od roku 1869 označuje jako Karlovo (s. 16), za nejvýznamnější představitele vladislavské gotiky označuje Benedikta Rieda a Beneše z Loun (s. 9).

⁶³ Srov. nekrolog ve Fremden-Blattu č. 350 z 21. 12. 1907.

Resumé

Nástin životních osudů českého šlechtice a politika, který v relativně nízkém věku usedl do křesla rakouského ministra spravedlnosti v Taaffeho a Windisch-Graetzově vládě, do značné míry odráží peripetie vztahů české politické reprezentace a vídeňského mocenského centra od 70. let 19. století až do počátku „nového věku“, kdy po pádu starého mocnářství a vzniku národních států ve střední Evropě dědičná aristokracie definitivně odchází z výsluní politického života. Loajalita vůči panovníkovi, vědomí sounáležitosti s „užší“ i „širší“ vlastí, pevné zakotvení v katolické víře jako stálé konstanty oproti proměnám, ba až zvratům v jeho postojích k otázkám národnostního a sociálního uspořádání (rozdělení pražské university, rozšíření volebního práva, problém tzv. vnitřního úředního jazyka atd.) ukazují obtížné přizpůsobování se hodnotového světa konzervativní šlechty postulatům liberálního státu. Bedřich Schönborn (1841–1907) jako ministr rakouské vlády pochopil význam politického kompromisu. Srovnání jeho názorů vyhraněně státoprávní povahy (ve smyslu historického českého státního práva) vyjádřených zejm. v brožuře „Böhmen und Oesterreich“ (Prag 1870) s faktickou činností ve vídeňském kabinetu vyvolávalo u mnoha Schönbornových současníků přesvědčení o jeho názorové nestálosti. Na straně mladočechů se pak objevují přímo ostrá obvinění ze zrady českých zájmů. Smířlivé postoje ministra ale ve skutečnosti znamenaly výrazný posun od počátečního vypjatého konzervatismu směrem do středu politického spektra a představovaly jednu z možností řešení nelehké situace, v níž se nalézali představitelé politického konzervatismu v habsburské monarchii v poslední čtvrtině 19. století.

Summary

Bedřich Schönborn – A Bohemian Nobleman and Austrian Minister

Outline of the destiny of the Bohemian nobleman and politician, who took a seat of Austrian Minister of Justice at a relative early age, reflects problems of relations between the Czech civic political representation and the real power centre in Vienna to a large extent. This story takes place from the seventies of 19th century to the beginning of “new age”, when – after the decline of old Habsburgian Empire and the creation of new national states – the hereditary aristocracy steps back from the sunny side of policy. Loyalty to the sovereign, consciousness of unity with “narrower” (Bohemia) and “wider” (Austria) homeland, firm affiliation with the catholic belief like strong constants against changes and turns in his attitude to the questions connected with national or social development of non-noble classes (the division of Prague University in the year 1882, the problem of internal official language in the year 1890 and so on) show us difficulties of the process of accommodation of Austrian nobility to requirements of different nations and other groups in liberal society. Friedrich Schönborn (1841–1907) as a minister of Austrian governments (cabinets of Taaffe and Windisch-Graetz) understood the importance of political compromises. In comparison of his conservative ideas concerning constitutional situation of the Kingdom of Bohemia in the frame of the Austrian Empire incorporated in the pamphlet “Böhmen und Oesterreich”

(Bohemia and Austria, Prague 1870) with his activity in the rank of Austrian minister, it could be drawn a conclusion that he is very shifty in his opinion. Representatives of the Czech radical liberal circles spoke in connection with the events of the year 1890 about the betrayal of Czech national interests. His political placatory standpoints meant really important shift from his early conservatism to the middle of the political scene. They showed one of possible solutions of the difficult situation of representatives of conservative powers in Habsburgian Monarchy of the last decades of 19. century who wanted to participate in political life of their country.

Zusammenfassung

Friedrich Schönborn – der böhmische Adelige und österreichische Minister

Skizze der Lebensschicksale des böhmischen Adelligen und Politiker, der sich im relativ jungen Alter in Sessel des österreichischen Justizministers niedergesetzt hat, nicht wenig spiegelt irgendwelche Peripetien der Verhältnisse zwischen der tschechischen politischen Repräsentation und dem Wiener Machtszentrum von siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts bis zum Beginn der „neuen Zeit“, als die erbliche Aristokratie nach dem Verfall der alten Monarchie und der Entstehung neuer Nationalstaaten definitiv die Sonnenseite der politischen Szene verläßt. Loyalität zum Kaiser, Bewußtsein einer Zuständigkeit zum „engeren“ und „breiteren“ Vaterland und feste Verankerung im katholischen Glauben als unveränderliche Momente stehen gegen Verwandlungen, erst Umwälzungen in seiner Haltung zu Fragen der Nationalitäten- und Sozialproblematik in der Habsburgermonarchie (die Einteilung der Prager Universität im Jahre 1882, die Frage der innerlichen Amtssprache im Jahre 1890 usw.). Alles zeigt die Beschwerlichkeit einer Anpassung der Wertswelt konservativer Aristokratie den Postulaten eines liberalen Staates. Friedrich Schönborn (1841–1907) hat als Minister in Kabinetten Taaffe und Windisch-Graetz die Bedeutung eines Kompromises kennengelernt. Im Vergleich seiner Ideen ausgeprägter konservativen Orientation, die öffentlich ausgesagt in der Broschüre „Böhmen und Oesterreich“ (Prag 1870) worden sind, zu seiner wirklichen Tätigkeit im Sessel des Justizministers scheint es seinen Zeitgenossen, daß der Meinungsumschwung bei ihm zu häufig ist. Auf der Seite der Jungtschechen zog er sich die heftigsten Angriffe wegen der Ereignisse der Jahre 1890 (der Kampf um die innerliche Amtssprache) und 1892 zu. Seine versöhnliche Haltung wirklich bedeutete eine ausdrucksvolle Verschiebung vom anfänglichen Konservatismus zur Mitte der politischen Szene und stellte eine mögliche Lösung der schwierigen Lage des politischen Konservatismus im Habsburgerreich in letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts dar.

Riassunto

Aristocrato ceco e ministro austriaco Bedřich Schönborn

Un abbozzo delle vicissitudini biografiche di un nobile e politico ceco, il quale in un'età relativamente bassa occupò la sede del ministro della giustizia austriaco nei governi di Taaffe e di Windisch-Graetz, rispecchia in una misura considerevole le com-

plexità dei rapporti tra la rappresentazione politica ceca e il centro viennese del potere a partire dagli anni 70 dell'ottocento fino all'inizio di un'"età nuova", quando, dopo la caduta del vecchio Impero e dopo la nascita degli Stati nazionali nell'Europa centrale, scompare l'aristocrazia ereditaria dall'apogeo politico. La lealtà verso il Sovrano, la coscienza dell'appartenenza alla patria "stretta" e "ampia", un solido ancoraggio nella fede cattolica, intesa come una costante ferma contro i cambiamenti, fino al rovesciamento delle posizioni riguardanti un assetto nazionale e sociale (la divisione dell'Università di Praga, l'ampliamento del diritto elettivo, il problema della cosiddetta lingua ufficiale interna, ecc.) rendono evidente un adattamento arduo di un mondo della nobiltà conservatore ai postulati di uno Stato liberale. Bedøich Schönborn (1841 – 1907) nell'incarico del ministro del governo austriaco comprese il valore di un compromesso politico. Un paragone delle sue opinioni di un carattere esasperatamente favorevole al diritto allo Stato (nel senso di un diritto storico ceco allo Stato), espresse soprattutto nell'opuscolo "Böhmen und Oesterreich" (Praga 1870), con la sua effettiva attività nel consiglio dei ministri suscitava in molti suoi contemporanei un'impressione dell'instabilità delle sue opinioni. Nel partito dei cosiddetti cechi giovani appaiono perfino le accuse del tradimento degli interessi cechi. Le posizioni concilianti del ministro significarono, in realtà, uno spostamento dall'iniziale conservatorismo esasperato verso la direzione al centro dello spettro politico e rappresentarono una delle possibilità di soluzione di una situazione difficile in cui si trovavano i rappresentanti del conservatorismo politico nell'Impero Absburgo negli ultimi decenni dell'ottocento.

O autorovi

Mgr. Jiří Georgiev se narodil 2. 6. 1976 v Praze. V letech 1995–2000 absolvoval Právnickou fakultu UK. Dále studuje historii a archivnictví na Filozofické fakultě UK. Předmětem jeho zájmu v této oblasti jsou právní a správní dějiny a politika konzervativního velkostatku v 19. století. Je členem pracovního výboru Společnosti pro církevní právo a redakční rady Revue církevního práva. Rovněž vytvořil některá hesla pro encyklopedii DIDEROT.

Mgr. Jiří Georgiev was born on the 2nd June of 1976 in Prague. He graduated in law from the Faculty of Law of the Charles University. He still studies History at the Philosophical Faculty of the Charles University in Prague. He is concentrated on legal and administrative history of Habsburgian monarchy in 19th century, especially the party policy of conservative aristocracy. He is a member of the Committee of the Church Law Society and of the Editorial Council of this Review. He created several entries in The Encyclopaedia DIDEROT.

Mgr. Jiří Georgiev wurde am 2. Juni 1976 in Prag geboren. Er promovierte in Jura von der Rechtsfakultät der Karlsuniversität. Weiter studiert er Ge-

schichte und Archivwissenschaft an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag und befasst sich vor allem mit Fragen der Rechts- und Verwaltungsgeschichte und mit der Parteipolitik des konservativen Grossgrundbesitzes im 19. Jahrhundert. Er ist Mitglied des Arbeitskomitees der Gesellschaft für Kirchenrecht und des Redaktionsrates der Revue für Kirchenrecht. Auch verfasste er irgendwelche Stichworte in der Enzyklopädie DIDEROT.

Mgr. Jiří Georgiev è nato il 2. 6. 1976 a Praga. Negli anni 1995–2000 si è laureato nella Facoltà di giurisprudenza dell'Università di Carlo a Praga. Continua a studiare la storia e la scienza sugli archivi nella Facoltà filosofica dell'Università di Carlo. Il suo interesse in quest'ambito lo concentra alla storia giuridica e amministrativa nonché la politica del latifondo conservatore nell'ottocento. È membro del comitato lavorativo della Società per il Diritto Canonico e membro del consiglio editoriale della Rivista di Diritto Canonico. È inoltre autore di alcune voci nell'enciclopedia DIDEROT.

Dokumenty na internetové stránce Společnosti pro církevní právo

<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp>

The Documents of the Church Law Society's Website

Dokumente an der Internetseite der Gesellschaft für Kirchenrecht

Dokumenti della Societa per il Diritto Canonico nel sito Internet

OBSAH:

- Stanovy rad ve farnostech a diecézích
- Dokumenty z oblasti armády a vězeňství
- Dohody mezi státy a Apoštolským stolcem
- České právní prameny z oblasti církevního a konfesního práva
- Dokumenty jednotlivých církví a náboženských Společností
- Návrhy zákonů (nepřijatých nebo dosud nepřijatých) a související dokumenty (*včetně připravovaného nového zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náb. společností*)
- Varia

I. STANOVY RAD VE FARNOSTECH A DIECÉZÍCH:

- stanovy farních rad pražské arcidiecéze
- stanovy ekonomických rad farností pražské arcidiecéze
- stanovy pastorační rady farnosti arcidiecéze olomoucké
- stanovy ekonomické rady farnosti arcidiecéze olomoucké
- řád ekonomické rady arcidiecéze olomoucké
- sbor poradců arcidiecéze olomoucké
- stanovy kněžské rady arcidiecéze olomoucké
- stanovy pastorační rady arcidiecéze olomoucké
- stanovy farních rad v plzeňské diecézi
- stanovy ekonomických rad farností v plzeňské diecézi
- stanovy farních rad ostravsko-opavské diecéze

II. DOKUMENTY Z OBLASTI ARMÁDY A VĚZEŇSTVÍ:

• OBLAST ARMÁDY

- Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí z 28. června 1999

- Rozkaz ministra obrany k provedení této dohody
- Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany.
- Ministerstvo obrany ČR
- **OBLAST VĚZEŇSTVÍ**
  - Dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví České republiky a Českou biskupskou konferencí ze 7. ledna 1994 (včetně nařízení Gen. ředitele Vězeňské služby č. 3 z roku 1994)
  - Dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví České republiky a Českou biskupskou konferencí z 3. června 1998 (zrušila Dohodu ze 7. ledna 1994)
  - Činnost občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče
  - Evropská vězeňská pravidla, vydaná výborem ministrů Rady Evropy v r. 1973 (znění z r. 1987)
  - Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a příslušná doporučení; United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York 1958
  - www stránka Vězeňské služby České Republiky

III. DOHODY MEZI STÁTY A APOŠTOLSKÝM STOLCEM

1. POLSKO

- Konkordát mezi Apoštolským stolcem a Polskou republikou
- Polský konkordát z roku 1925 – v polštině – *převzato z:*
http://www.kns.px.pl/konkordat_tekst1925.htm

2. MAĎARSKO

- Dohoda mezi **Svatým stolcem a Maďarskou republikou** o financování činností Katolické církve v Maďarsku v oblasti veřejných služeb a duchovního života, jako i o některých majetkových otázkách
- *Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica d'Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, dato a Budapest il 10 gennaio 1994*
- *Accordo fra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sul finanziamento delle attività di servizio pubblico e di altre prettamente religiose („della vita di fede“) svolte in Ungheria dalla Chiesa Cattolica, e su alcune questioni di natura patrimoniale, Firmato nella Città del Vaticano il 20 giugno 1997*

3. CHORVATSKO

- Dohoda mezi Svatým stolcem a Chorvatskou republikou o hospodářských záležitostech
- Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Croazia circa questioni giuridiche 19 dicembre 1996
- Accordo tra la Santa e la Repubblica di Croazia circa la collaborazione in campo educativo e culturale 19 dicembre 1996
- Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Croazia circa l'assistenza religiosa ai fedeli cattolici, membri delle Forze Armate e della Polizia della Repubblica di Croazia 19 dicembre 1996
- Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Croazia circa questioni economiche, 9 ottobre 1998.

4. NĚMECKO

- Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Deutschen Reich 1933 – text v němčině
převzato z: <http://www.mazeway.de/~ibka/Artikel/ag97/reichskonkordat.html>
- Smlouvy mezi Apoštolským Stolcem a jednotlivými německými spolkovými zeměmi - text v němčině a italštině
Převzato z <http://www.uni-tuebingen.de/kirchenrecht/nomokanon>
  - Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Sachsen vom 02. Juli 1996
  - Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Thüringen vom 11. Juni 1997
  - Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Mecklenburg-Vorpommern vom 15. September 1997
  - Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Sachsen-Anhalt vom 15. Januar 1998
  - Vertrag zwischen dem dem Heiligen Stuhl und Land Nordrhein-Westfalen vom 26. März 1984
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Thüringen vom 11. Juni 1997

5. ČESKÁ REPUBLIKA

- Modus vivendi uzavřený mezi Svatým Stolcem a Československou republikou r. 1928
- Císařský patent č. 195/1855 ř.z., kterým se vyhláší Konkordát uzavřený s Apoštolským stolcem 18. 8. 1855

6. IZRAEL A PALESTINA

- Fundamental agreement between The Holy See and the State of Israel (30th. December 1993) text v angličtině
- Agreement between the State of Israel and the Holy See, Signed in Jerusalem this 10th day of the month of November in the year 1997. Pursuant to Article 3 (3) of the Fundamental Agreement between the State of Israel and the Holy See - text v angličtině
- Grundlagenabkommen zwischen dem Hl. Stuhl und der Palästinensischen Befreiungsorganisation, Unterzeichnet im Vatikan, am 15. Februar 2000 - text v němčině

7. ŠPANĚLSKO

Pozn: texty ve španělštině jsou převzaty z <http://www.ualm.es/~canonico/inicio1.html>, texty v angličtině z <http://www.mju.es/mreligiosos.htm>

- Convenio de 5 de abril de 1962 entre el Estado español y la Santa Sede sobre reconocimiento, a efectos civiles, de estudios no eclesiásticos realizados en Universidades de la Iglesia (BOE n. 173, de 20 de julio)
- Acuerdo de 28 de julio de 1976 entre el Estado español y la Santa Sede sobre renuncia a la presentación de obispos y al privilegio del fuero (BOE n. 230 de 24 de septiembre)
Instrument of ratification, dated 19 August 1976 of the agreement of 28. July 1976 between the Holy See and The Spanish state (BOE Nş 230, 24 September)
- Acuerdo de 3 de enero de 1979 entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos (B.O.E. n 300, de 15 de diciembre)
- Instrument of ratification, dated 4 december 1979, of the agreement of 3 january 1979, between The Spanish state and the Holy See concerning legal affairs (BOE Nş 300, 15 December)
- Acuerdo de 3 de enero de 1979 entre el Estado español y la Santa Sede sobre enseñanza y asuntos culturales (B.O.E. n 300, de 15 de diciembre)
- Instrument of ratification, dated 4 december 1979. of the agreement of 3 january 1979, between The Spanish state and the Holy See, concerning education and cultural affairs (BOE N1 300, 15 December)
- Acuerdo de 3 de enero de 1979 entre el Estado español y la Santa Sede sobre la asistencia religiosa a las Fuerzas Armadas y servicio militar de clérigos y religiosos (B.O.E. n. 300, de 15 de diciembre)
- Instrument of ratification, dated 4 december 1979, of the agreement of 3 january 1979, between The Spanish state and the Holy See, concerning

religious attendance of the armed forces and military service of clergymen, and members of religious orders (BOE N° 300, 15 December)

- Acuerdo de 3 de enero de 1979 entre el Estado español y la Santa Sede sobre Asuntos económicos (B.O.E. n. 300, de 15 de diciembre)
Instrument of ratification, dated 4 december 1979, of the agreement of 3 january 1979 concerning economic affairs (BOE N° 300, 15 December)
- Acuerdo de 21 diciembre de 1994 entre el Reino de España y la Santa Sede sobre asuntos de interés común en Tierra Santa (BOE n. 179, de 28 de julio de 1995)
- Další dokumenty a zákony Španělské najdete v rubrice VARIA této stránky

8. GABON

- Accord – cadre entre le saint-siège et-la république gabonaise sur les principes et sur certaines dispositions juridiques concernant leurs relations et leur collaboration, Signé à Libreville, le 12 décembre 1997

9. MALTA

- Accordo tra la Santa Sede e il Governo della Repubblica di Malta sull'incorporazione della Facoltà di Teologia nell'Università di Malta, 26 settembre 1988 e Protocollo Aggiuntivo, 26 gennaio 1995.

10. ITÁLIE

- Lateran Treaty of 11th day of February, 1929 – text v angličtině

IV. ČESKÉ PRÁVNÍ PRAMENY Z OBLASTI CÍRKEVNÍHO A KONFESNÍHO PRÁVA

- Bula Jana VIII. Industriae tuae (r. 880)
- Bula papeže Klementa o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství (r. 1344)
- Majestát Rudolfa II. na náboženské svobody (9. červenec 1609)
- Rekatolizační patent Ferdinanda Druhého (31. července 1627)
- Toleranční patent Josefa II. z 13 října 1781 (znění pro Moravu podle moravského cirkuláře)
- Císařský patent č. 195/1855 ř.z., kterým se vyhlašuje Konkordát uzavřený s Apoštolským stolcem 18.8. 1855
- Modus vivendi uzavřený mezi Svatým Stolicem a Československou republikou r. 1928
- Papežská bula „Ad ecclesiastici regiminis incrementum“ z 2. září 1937 o zevní delimitaci československých diecézí

V. DOKUMENTY JEDNOTLIVÝCH CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ

Jednotlivé dokumenty naleznete přímo na www stránkách příslušných CNS:

- a) Katolická církev
- b) ostatní církve

VI. NÁVRHY ZÁKONŮ (nepřijatých nebo dosud nepřijatých) A SOUVISEJÍCÍ DOKUMENTY

- Teze nového zákona, přijaté usnesením vlády ČR č. 1308/1999
  - Věcný záměr nového zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, který schválila vláda ČR svým usnesením č. 715 ze dne 19. července 2000.
  - Návrh 62 poslanců Federálního shromáždění na vydání zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk č. 955) z r. 1991
-
- Návrh výborů ústavně právních SL a SN na usnesení Sněmovny lidu a Sněmovny národů k návrhu 62 poslanců Federálního shromáždění na vydání zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk č. 1392) z 12. března 1992
  - Usnesení z 047. schůze církevního a humanitárního výboru ČNR, dne 05/11/1991 k návrhu zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk FS 955)
  - Usnesení č. 406 ústavně právního výboru České národní rady z 7. listopadu 1991 k návrhu 62 poslanců Federálního shromáždění na vydání zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk FS 955)
  - Usnesení č. 541 ústavně právního výboru České národní rady z 13. února 1992 k návrhu poslanců Federálního shromáždění na vydání zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk FS 955)
  - Usnesení č. 236 rozpočtového a kontrolního výboru ze dne 7. listopadu 1991 k návrhu 62 poslanců Federálního shromáždění na vydání zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk FS 955)
  - Interpelace (tisk č. 1450) poslankyně SL MUDr. E. Novákové na předsedu vlády ČSFR JUDr. Mariána Čalfu ve věci zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností a

- Odpověď (tisk č. 1524) předsedy vlády ČSFR JUDr. M. Čálfy na interpelaci podanou poslankyní SL E. Novákovou ve věci návrhu zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností (tisk 1450)
- Návrh zásad zákona ČNR o majetkové restituci církví, náboženských společností a náboženských charitativních organizací (tisk č. 164), listopad 1992
- Návrh poslanců FS ČSFR na vydání zákona o úpravě některých majetkových vztahů Církve československé husitské, z r. 1990 (tisk č. 64)
- Návrh zásad zákona České národní rady o navrácení majetku církvi adventistů sedmého dne (tisk č. 173) z 25. listopadu 1992
- Návrh poslance Federálního shromáždění Daniela Kroupy na vydání zákona o poskytování osobních požitků duchovním Apoštolské církve v České republice a Apoštolské církve ve Slovenské republice (tisk č. 1508) z r. 1992
- Návrh poslanců České národní rady Ludvíka Motyčky a Josefa Janečka na vydání zákona České národní rady o poskytování osobních požitků duchovním Apoštolské církve v České republice z 22. září 1992 (tisk č. 64)
- Návrh poslanců Dra Theodora Bartoška a spol. z roku 1920, aby vydán byl zákon, kterým se zavádí v republice československé odluka církve od státu.

VII. VARIA

- Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a 20. století na území dnešní ČR. *(převzato ze serveru vlády ČR)*
- Odborný posudek o právním subjektu „evangelická školní obec“ z 12.12. 1994
- Zákon Národnej rady slovenskej republiky č. 282 z 27. oktobra 1993 **o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam**
- Österreichisches Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften Österr. BGBl. I Nr. 19/1998 – text v němčině
Federal Law of Austria Concerning the Legal Status of Religious Belief Communities BGBl. I Nr. 19/1998 – text v angličtině
- Russian Federation Federal Law, On Freedom of Conscience and on Religious Associations' Sep 19, 1997

- Vybrané dokumenty Španělska:
  - LEY ORGÁNICA 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa (BOE., n. 177, de 24 de julio)
GENERAL ACT 7/1980 of 5 july on religious liberty (BOE N§ 177, 24 July)
  - REAL DECRETO 1890/1981, de 19 de junio, por el que se constituye la Comisión Asesora de Libertad Religiosa (BOE n. 213 de 5 de septiembre)
ROYAL DECREE 142/1981, dated 9 january, concerning the organization and functioning of the registry of religious entities (BOE No. 27, 31 January)
  - LEY 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de cooperación del Estado con la Federacion de Entidades Religiosas Evangélicas de España (B.O.E., n. 272, 12 de diciembre)
LAW 24/1992, of 10 november, approving the agreement of cooperation between the state and the federation of evangelical religious entities of Spain (BOE N1 272, 12 November)
  - LEY 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de cooperación del Estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España (B.O.E., n. 272, 12 de diciembre)
LAW 25/1992, of november, approving the agreement of cooperation between the state and the federation of israelite communities of Spain (BOE N§ 272, of 12 November 1992)
  - LEY 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el Acuerdo de cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España (B.O.E., n. 272, 12 de diciembre)
LAW 26/1992, of 10 november, approving the agreement of cooperation between the state and the islamic commission of Spain (BOE N1 272, of 12 November 1992)
- Všeobecná deklarace lidských práv Valného shromáždění OSN, New York, 10. 12. 1948
- Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře, Usnesení č. DE01/81 Valného shromáždění OSN, New York, 25. 11. 1981
- Gesetz zu dem Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Freien und Hansestadt Hamburg, dem Land Mecklenburg-Vorpommern und dem Land Schleswig-Holstein über die Errichtung von Erzbistum und Kirchenprovinz Hamburg – text v němčině

- Gesetz zu dem Staatsvertrag zwischen dem Freistaat Thüringen und der Jüdischen Landesgemeinde Thüringen Vom 7. Dezember 1993 – text v němčině
- Gesetz zu dem Staatsvertrag zwischen dem Freistaat Thüringen und den Evangelischen Kirchen in Thüringen Vom 17. Mai 1994 - text v němčině
- Smlouva mezi Svobodným státem Sasko a evangelickými zemskými církvemi ve Svobodném státě Sasko z 24.3. 1994
- Text apoštolského listu Jana Pavla II. Ad tuendam fidem ze dne 18. května 1998
- Promluva Svatého otce k Římské rotě 25. 1. 1998
- Usnesení Evropského parlamentu o navrácení uloupeného židovského majetku židovským obcím
- Rezoluce č. 562 Sněmovny reprezentantů Spojených států amerických z 13. 10. 1998 (144 Cong Rec H 10724) o majetcích neprávem vyvlastněných bývalými totalitními státy
- Přehled o jednáních mezi státem a církvemi během let 1990–1998 (Převzato z www stránky Arcibiskupství pražského)
- Návrh poslanců Dra Theodora Bartoška a spol. z roku 1920, aby vydán byl zákon, kterým se zavádí v republice československé odlučka církve od státu.
- Deklarace práv počatého dítěte
- Partikulární zákon arcibiskupa pražského jímž se stanoví ve smyslu kán. 1276 CIC některá pravidla pro správu majetku kapitul kanovníků v Arcidiecézi pražské
- Rozhodnutí Ministerstva kultury ČSR Č.j.: 11 531/1971 – III. z 31. srpna 1971 o udělení souhlasu k ustanovení Sdružení katolických duchovních ČSR – „**PACEM IN TERRIS**“
- Organizační a jednací řád Sdružení katolických duchovních ČSR „Pacem in terris“
- **POVOLENÍ ČINNOSTI** „Církev adventistů sedmého dne“ Č.j. 80896/56 D I/3 MŠK ze dne 18. září 1956
- **POVOLENÍ ČINNOSTI NÁBOŽENSKÉ SPOLEČNOSTI** „Sbory věřících v Krista“ Č.j. 119/56 - nek. odd. SÚC ze dne 11. února 1956
- **POVOLENÍ ČINNOSTI** „Církev novoapoštolské“ Č.j. 2480/56 - nek. odd. SÚC ze dne 29. března 1956
- Organizační řád Ekumenické rady církví v české socialistické republice z 15. prosince 1970 (Č.j.: 17 045/70-III)
- Stanovy České katolické Charity - Č.j.: 3703/74-VII ze dne 30. ledna 1974
a souv. dokumenty (2 usn. vlády)

- Udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti - metodický výklad Sekretariát pro věci církevní MK ČSR Č.j.: 11 662/75-VII ze dne 30 června 1975
- VZORY ROZHODNUTÍ pro výkon státní správy ve věcech církví a náboženských společností (z r. 1977)
- Ústavní listina Maltézského řádu
(na *www stránce* <http://www.juristic.cz/cerny/ustavaSMOM.htm>)
(vyhlášená 27. června 1961; obnovena Mimořádnou generální kapitulou 28.–30. dubna 1997)
(pracovní neoficiální překlad z italského původního znění JUDr. Miroslava Černého, Ph.D.)
- Stanovy Společnosti pro církevní právo

Grocholewski, Zenon: Tanulmányok az egyházi házasság – és perjogról, Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, III. Studia, 1.

Budapešť, 2000, 211 s.

The Studies in Canon Marriage and Procedural Law
Studien aus dem kanonischen Ehe- und Verfahrensrecht
Gli studi del diritto matrimoniale e processuale canonico

Postgraduálny Inštitút z cirkevného práva pri Katolickej Univerzite Petra Pázmánya v Budapešti v rámci sériei „Studia“ vydal knihu: Grocholewski, Zenon: Tanulmányok az egyházi házasság – és perjogról. (Štúdie z kanonického manželského a procesného práva).

Kniha obsahuje päť štúdií od horeuvedeného autora. Originálne názvy v talianštine sú uvedené hneď na začiatku knihy a miesta citovania sú uvedené na strane 12. Štúdie sú nasledovné: 1. Miešané manželstvá; 2. Vylúčenie sviatostnej hodnoty manželstva, ako samostatný titul nulity manželstva; 3. Odvolanie (appellatio) v prípade sporu manželskej nulity; 4. Najvyšší tribunál Apoštolskej signatúry v štruktúre cirkevného súdnictva; 5. Poslanie a úloha súdov v Cirkvi zo zreteľom na administratívne súdnictvo. Autor obsažne preberá všetky témy. Používa veľa príkladov na vysvetlenie. K štúdiám podáva bohatú literatúru a veľmi často sa odvoláva na dnešnú prax a dekréty Rímskej roty.

Prvá štúdia sa zaoberá s cirkevnou praxou z dejinného pohľadu do roku 1917 a podľa CIC z roku 1917, a z pohľadu terajšieho kódexu. V druhej časti sa zaoberá všetkými kánonmi, ktoré sa vzťahujú na miešané manželstvá.

Druhá štúdia veľmi pomáha pri riešení sporov nulity manželstva. Hlavne, keď ide o taký titul, ktorý sám nemôže byť dôvodom nulity. Dôvod je nasledovný: „sviatostný charakter manželstva – hodnota – patrí k pojmu kresťanského manželstva, a to takým spôsobom, ako patria pojmy jednota a nerozlučiteľnosť k hociktorému manželstvu. Ďalším dôvodom je podľa autora aj c. 1055., 2. §, a preto, kto pozitívnym úkonom vôle vylučuje sviatostný charakter manželstva, tomu manželská zmluva je nulitná.“ (str. 51) Sviatostný charakter je veľmi spojený s ostatnými prvkami manželstva.

Tretia štúdia je podrobné vysvetlenie k odvolaniu. Túto prednášku autor rozdelil na tri časti: I. normy, ktoré sa vzťahujú na odvolanie, II. predstavuje niekoľko možností, ktoré sa podobajú na odvolanie, ale v skutočnosti nemôžeme ich tak kvalifikovať, III. proces na druhom stupni.

Štvrtá štúdia sa zaoberá s Najvyšším tribunálom. Predovšetkým určením, čo je Apoštolská signatúra, jej rozdelenie a úloha. Autor cituje z apoštolskej exhortácie *Pastor bonus*, bod 121–125., ktorý presne určí úlohy Najvyššieho tribunálu Apoštolskej signatúry. O Apoštolskej signatúre hovorí kánon 1445, ale tento kánon treba brať ako zrušený na základe kán. 20. (str. 136, 2.bod).

Piata štúdia je o cirkevných súdoch. Súdne procesy rozdelil na tri typy: a, riadny súdny proces, b, penálny proces, c, administratívny proces. Prvé dva procesi patria do riadneho súdu. Na tretí typ procesov vytvorili vlastný súd, ktorí je povinný prešetriť tieto prípady. V tejto časti autor za príklad cirkevných súdov, ich rozdelenie a druhé inštancie zobral vtedajšie Československo. Dnes už tie rozdelenia alebo zadelenia sú iné. Napriek tomu jasne a zrozumiteľne vysvetlil uplatnenie kánonov týkajúce sa tribunálov nového kódexu v tom období.

Autor knihy, Zenon Grocholewski, nám chce veľmi pomáhať svojimi štúdiami. Uľahčiť každodennú prácu v cirkevnoprávnej praxi, predovšetkým v uplatňovaní kánonov a pri ich vysvetlení.

ICLic. István Vadkerti

*Cuhra, Jaroslav: Katolická církev přelomu 80. let
v diplomových pracích příslušníků StB,
in: SECURITAS IMPERII – Sborník k problematice
bezpečnostních služeb, sv. 5*

Praha 1999, s. 3–145.

*The Catholic Church at the Turn of the 80's in the Diploma Thesis of the
StB's Members, in: Securitas imperii – the Collected Works to the Problematics of
the Security Services, vol. 5*

*Katholische Kirche an der Wende der 80er Jahre in den Diplomarbeiten der
Mitglieder der Staatspolizei, in: Securitas imperii – Sammelchrift zur Problematik
des Sicherheitsdienstes, Bd. 5*

*La Chiesa Cattolica degli anni '80 nelle tesi dei membri della polizia segreta dello
Stato StB, in: Securitas imperii – Almanacco concernente la problematica dei
servizi segreti, vol. 5*

Autor – historik, věnující se ve svých pracích intenzivně vztahu státu a církve v socialistickém Československu, se tentokrát zaměřil na specifický rys církevní politiky komunistického státu. Příspěvek ve sborníku Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu P ČR sestává z krátké úvodní analýzy diplomových prací (s. 3–35) a z příloh I–VII (s. 36–145) tvořících jednotlivé vybrané práce.

Předmětem analýzy je výběr z více než dvou desítek diplomových prací z let 1980–1986, obhájených na I. fakultě StB VŠ SNB, jejichž vedoucím byl pplk. Bohumil Čížek. Diplomové práce vznikly z požadavku přehodnocení dosavadních znalostí o struktuře a možnostech tzv. nelegální církve a zmapování dosahu jejího působení. Jsou důkazem systematičnosti a intenzity perzekučních tažení orgánů komunistické moci proti církvím, jakož i pravé povahy komunismu coby totalitního režimu. Tématicky se práce dotýkaly dvou okruhů otázek: jednak východní politiky Vatikánu (tak např. velká část prací začíná větím „Význam, úloha a cíle tzv. Východní politiky Vatikánu ...“), jednak metodiky boje orgánů StB proti nepřátelskému působení církví (např. Kubíček M., Formy a metody boje orgánů státní bezpečnosti proti podvratné činnosti nelegální římskokatolické církve). Po obsahové stránce se jedná o práce z dnešního pohledu bezduché, jejich přínos spočívá v něčem jiném než v kvalitě zpracování. Předně tyto práce vypovídají o duševním světě příslušníků StB, nabízejí rovněž obraz církve očima jejího třídního nepřítele a v neposlední řadě popisují metody boje StB

proti aktivitě církví. Komunistická zvlá se nespokojila se zotročením církví přijetím proticírkevních zákonů a prováděcích právních předpisů, neustále ji znepokojovala existence „nelegální církve“, což je nepřesný pojem, který označuje ty náboženské aktivity ve strukturách, které stojí mimo rámec státního dozoru. Největší překážkou byly pro orgány represe laický apoštolát, činnost řádů a kongregací, jakož i církevní hierarchie překračující hranice státní moci.

To, jakým způsobem se vypořádala komunistická ideologie s fenoménem náboženství, není jen pouhým dobovým obrázkem, ale důrazným mementem i proti ostatním -ismům, které si tu více, tu méně nárokují prostřednictvím politických mechanismů právo rozhodovat o určitých otázkách, které ze své povahy jsou dlouhodobě vlastní jiným institucím než státu. Pro vnímavého čtenáře tak předložená studie a ilustrující diplomové práce mohou být podnětem pro formulování základních otázek vztahu státu a církví, resp. církve katolické. Existence pevného nestátního strukturovaného společenství věřících je jednou z brzd proti náhlým změnám v celé společnosti a i určitým konzervujícím činitelem občanské společnosti. Důslednost, s jakou se musely složky StB zabývat církevními strukturami, je toho pádným důkazem.

Na závěr mi dovoluete jednu poznámku pro ty čtenáře, kteří by se chtěli z vlastní vůle prokousávat zmíněnou studií. Kromě úvodní analýzy Jaroslava Cuhry, jde v případě diplomových prací, jak jsem již výše naznačil, o mimořádně nečtivou materii silně ideologického obsahu, z které jen tu a tam probleskují tragikomické formulace jejich autorů. To nic nemění na významu publikace, která se řadí mezi významné předměty doličné pro posuzování komunismu budoucími generacemi.

Mgr. Štěpán Hůlka

Law Review, Vol. 33/2000: Religion, Morality, and Law

University of British Columbia, Vancouver 2000, 374 s.

Právní revue, sv. 33/2000: Náboženství, morálka a právo

Rechtsrevue, Bd. 33/2000: Religion, Moral und Recht

La Rivista di Diritto, Vol. 33/2000: Religione, morale et diritto

V rámci periodické řady Law Review publikované University of British Columbia je zvláštní vydání 33. svazku věnováno vzájemnému vztahu náboženství, morálky a práva, přičemž přesvědčení o jejich hluboké imanentní spřízněnosti podtrhuje i motto celé publikace, kterým je výrok Rt. Hon. Lorda Alfreda Denninga, M. R.: „Ačkoli náboženství, právo a morálka mohou být odděleny, zůstávají i poté na sobě silně závislé. Bez náboženství není opravdové morálky; bez morálky nemůže existovat právo.“ Vedle recensí (Book Reviews) a komentáře k aktuálnímu rozhodnutí (Case Comment) Úřadu vyšetřování v Ontariu ve věci Brillinger v. Brockie, týkajícího se vztahu náboženské svobody a sexuální diskriminace, tvoří podstatnou část, či lépe řečeno základ celého svazku, odborné příspěvky věnované vícero tématům.

Kromě článku, zabývajícího se otázkou spadající spíše do oblasti právně filosofické – tedy pojednání o vztahu přirozeného práva a práva pozitivního v díle sv. Tomáše Akvinského a Jana Kalvína se zvláštním zřetelem na úlohu obyčeje (David Van Drunen: Natural Law, Custom, and Common Law In The Theology of Aquinas and Calvin, s. 699–717), a rozboru poměru náboženské svobody, resp. práv věřících ku závazku pokory a poslušnosti vůči církevním autoritám ve sféře kanonického práva (R. Michael Dunnigan: The Freedom And Confidence Of Children of God: The Theology Of The Legal Rights Of Catholics Within The Church, s. 647–662), se většina příspěvků obírá aktuálními otázkami kanadského konfesního práva.

Hned na úvod svého pojednání (Notes Towards A (Re)Definition Of The "Secular", s. 519–549) tak Iain T. Benson upozorňuje na problematiku chápání pojmu „sekulární“ či „sekularismus“ ve sféře právní či politické teorie, přičemž situaci komplikuje i skutečnost, že kanadské soudy dosud nevěnovaly ve své rozhodovací praxi rozboru tohoto fenoménu dostatečnou pozornost, která by umožňovala vyvodit jednoznačné závěry. Zatímco původně slovo „sekulární“ označovalo soustředění pozornosti k záležitostem tohoto světa, v novější době se jeho konotace výrazně posouvá až do roviny oproštění od náboženství (religion-free) či bezvěrectví (non-faith). Pak je však zapotřebí upozornit na proble-

matičnost této konstrukce, která v konečné fázi, vedle nesporného ochuzení veřejného života, přináší i nahrazení osvědčených vzorců ctností bezobsažnými a vůči sobě navzájem atomizovanými koncepty hodnot jako jsou tolerance, seburčení či rovnost. Namísto životaschopného náboženského pluralismu však ožívá pod pokličkou těchto hodnot obsahově vyprázdněný monismus. Předmětný článek dále upozorňuje na některá výkladová stanoviska soudů, vrací se k často zmiňované odlišnosti vývoje konfesního práva v Kanadě a USA (kanadští sekularisté se tak např. narozdíl od svých amerických „kolegů“ nemohou opřít o žádnou obdobu prvního dodatku Ústavy z roku 1791, tzv. non-establishment clause) a závěrem konstatuje, že opravdový liberalismus je neslučitelný s prosazováním bezvěreckého sekularismu (faithless secularism).

Pojednání Davida M. Browna (*Freedom From Or Freedom For?: Religion As A Case Study In Defining The Content Of Charter Rights*, s. 551–615) se soustřeďuje na důkladný srovnávací rozbor rozhodnutí vrcholných kanadských soudních instancí z doby před vydáním kanadské Charty práv a svobod (Canadian Charter of Rights and Freedoms) s ohledem na precedenty z období po její publikaci, které jako by stavěly z výkladového hlediska do pozadí preambuli Charty, jež se výslovně odvolává na Boží svrchovanost a vládu práva. Ještě jasněji hovoří preambule starší a stále platné Kanadské listiny práv (Canadian Bill of Rights): „The Parliament of Canada, affirming that the Canadian Nation is founded upon principles that acknowledge the supremacy of God, the dignity and worth of the human person and the position of the family in a society of free men and free institutions.“ Dále pak navíc stanoví: „Affirming also that men and institutions remain free **only** when freedom is founded upon respect for moral and **spiritual** values and the rule of law...“ – tučně proloženo J. G.

Příspěvek Jonathana Chaplina (*Beyond Liberal Restraint: Defending Religiously Based Arguments In Law And Public Policy*, s. 617–646) se zabývá oprávněností zohledňování nábožensky odůvodněných postojů z hlediska jejich relevance při rozhodování orgánů veřejné moci. Přitom srovnává stanoviska „sekulárního liberála“ Johna Rawlse a „křesťanského liberála“ Roberta Audiho, aby došel k překvapivému závěru, že Rawls vystupuje vůči těmto argumentům mnohdy tolerantněji než jeho protějšek.

Studie vzešlá z pera Johna von Heykinga (*Harmonization of Heaven and Earth?: Religion, Politics, and Law in Canada*, s. 663–697) přináší dále zajímavý sociologický pohled do kanadské společnosti. Ačkoli na jedné straně dochází k posilování tendence sekulárního výkladu právních norem soudy, na druhé straně za posledních dvacet let nedošlo k výrazným změnám v náboženském přesvědčení obyvatelstva, v jeho víře v Boha, Ježíše Krista či posmrtný život. Jak vysvítá z průzkumů provedených Reginaldem Bibbym, jejichž výsledky byly publikovány v letech 1993 a 1995, dochází sice k početnímu oslabení hlavních

křesťanských církví, avšak pro 90 % Kanadčanů je Bůh v jejich životě důležitý. Více jak třetina kanadských dětí mladších 12 let navštěvuje bohoslužby alespoň jedenkrát měsíčně, přičemž u dětí vyššího věku a dětí pocházejících od matek s lepším vzdělanostním profilem se jejich počet zvětšuje. Navíc okolo 32 % kanadských křesťanů představují konzervativní protestanté, jejichž množství dokonce vzrostlo!

Poslední ze zveřejněných příspěvků (Alvin Esau: "Islands Of Exclusivity": Religious Organizations And Employment Discrimination, s. 719–827) otevírá i v evropském kontextu aktuální téma zasahování státní legislativy do sféry pracovních vztahů, v nichž vystupuje na straně zaměstnavatele církevní subjekt. Jádrem rozsáhlé práce je rozbor klíčového případu *Schroen v. Steinbach Bible College*, kde předmět sporu představoval způsob posouzení práva zaměstnavatele trvat na složení mennonitského vyznání jako tzv. zaměstnavatelského požadavku *bona fide* (*bona fide occupational requirement – BFOR*).

Celkově je možno hodnotit recensovaný sborník jako velmi zdařilý, přinášející množství informací zejména k bližšímu poznání vývoje i současného stavu konfesního práva v Kanadě. Ačkoli se jednotlivé příspěvky dosti výrazně odlišují svým rozsahem, a navíc se studie Van Drunena a Dunnigana poněkud vymykají z obsahové osnovy jinak „konfesněprávního“ svazku, nemění to nic na skutečnosti, že jde vesměs o vynikající práce na slovo vzatých a ve svém oboru zkušených odborníků.

Mgr. Jiří Georgiev

Kejř, Jiří: Husův proces

Vyšehrad, Praha 2000, 235 s.

The Hus' Trial

Das Prozess mit Hus

Il Processo con Hus

Mezi odbornými publikacemi, které byly v poslední době vydány, by neměla pozornosti čtenáře zaujímajícího se vážně o vztah církve a práva uniknout znameňitá monografie Doc. JUDr. Jiřího Kejře *Husův proces*. Autor jí navazuje na svou dříve vydanou studii *Husovo odvolání od soudu papežova k soudu Kristovu*, kterou jsme také již recenzovali v *Revue církevního práva* (*Revue církevního práva* č. 13 – 2/99). Na tuto recenzi můžeme rovněž v mnohém odkázat.

Autor, významný český právní historik, se tématem postojů M. Jana Husa a jeho strany k právu, zejména pak k právu církevnímu, zabývá již několik desítek let. Činil tak ovšem dosud zejména se zájmem o postižení Husovy a husitské právní filozofie, respektive teologie. V *Husově procesu* se naproti tomu zaměřuje na postup českého reformátora a jeho právních poradců, na prvním místě M. Jana z Jesenice, jemuž věnoval před časem samostatnou monografii, jakož i církevních soudních orgánů v kanonickém trestním procesu, který byl proti němu veden od roku 1410 a který byl posléze tragicky završen na Kostnickém koncilu.

Kejřova práce je rozdělena na pět kapitol: 1. Počátky Husova procesu, 2. Husův proces u kurie, 3. Spory v Čechách mezi Husem a jeho odpůrci, 4. Koncil kostnický. Soud a odsouzení, 5. Retrospektiva. Těmto kapitolám předchází kratší úvod, zabývající se mimo jiné stavem pramenů, které jsou, je-li cílem „rozbor z hlediska procesního práva“ (s. 11), více než mezerovité. Jen málo z nich má také charakter právního pramene. Je zřejmé, že při tomto základním nedostatku, jak upozorňuje autor, nelze už nikdy mnohé otázky týkající se Husova procesu dostatečně ozřejmit.

První čtyři kapitoly se zabývají více méně v chronologickém sledu průběhem Husova procesu. Počíná se Husovým střetem s arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Hazmburka, který vrcholí Husovým odvoláním se k papeži. Jak Jiří Kejř poznamenává na začátku druhé kapitoly: „Je jistě zvláštní, že proces, který měl po pěti letech vést až ke kostnickému odsouzení a k smrti českého reformátora, byl vyvolán jeho vlastním aktem.“ (s. 52)

Důležitým momentem v takto zahájeném procesu bylo, jak autor podtrhuje, osobní předvolání Husa k papežskému soudu a jeho následné rozhodnutí tohoto předvolání neuposlechnout: „právě osobní předvolání bylo komplikací, které se Hus už nezbaví, že až do konce života se bude bránit obvinění z nedostavení k soudu a že právě ono ho uvedlo do neřešitelného dilematu: jít na soud s vědomím, že bude odsouzen, nebo být stíhán pro neposlušnost soudu.“ (s. 59) Pro tento důvod (nedostavení se k soudu) byl Hus v únoru 1411 stížen klatbou. Tato klatba byla o rok později ještě zostřena. Hus na zostření klatby reagoval odvoláním ke Kristu, čili krokem, jenž byl v rámci kanonického procesu naprosto neúčinný a naopak se stal důkazem Husova heretického smýšlení. Dejme na tomto místě slovo přímo autorovi: „Odvolání ke Kristu z rozsudku papežského soudu bylo jistě projevem okamžité reakce na zdrcující zprávu, Husovým výkřikem z pocitu nespravedlnosti a křivdy. Budí dojem neuváženosti a spontánního projevu pod tlakem chvíle. Ale sledujeme již od let prohlašovanou Husovu odevzdanost do vůle Kristovy a časté zmínky v jeho dílech a listech, že se spoléhá na spravedlnost Boží, která bude soudit všechny, tedy i nepřátele spravedlivě, pak vidíme, že odvolání, třebaže bylo vysloveno ve chvíli životního zklamání, se nevymyká jeho teologickému názoru.“ (s. 98)

Kejř také upozorňuje na procesní pochybení, k nimž došlo v průběhu Husova procesu ze strany papežského soudu a předtím pražského arcibiskupa, což ho dovádí k závěru, že „řízení před arcibiskupem pražským i u soudu kurie bylo v řadě rozhodnutí zmatečné.“ (s. 205, na této a předcházející straně rovněž stručné shrnutí oněch procesních vad). Naproti tomu proces před Kostnickým koncillem autor hodnotí z hlediska tehdejšího kanonického práva jako v zásadě procesně správný, ačkoli Husovi jistě neprospěla jeho pověst vyhlášeného kacíře.

Husův proces je bezesporu výjimečnou knihou v ohromné záplavě husitologické a obecně církevněhistorické literatury právě svým zaměřením na normy kanonického práva a jejich uplatňování. A výjimečné knihy by neměly unikat naší pozornosti.

Stanislav Pšenička

Přírůstky do knihovny Společnosti pro církevní právo

Accessions to the Library of the Church Law Society

Neue Bücher in der Bibliothek der Gesellschaft für Kirchenrecht

Accessioni nella biblioteca della Società di Diritto Canonico

- **Rejthar, Stanislav: Dobří vojáci padli ..., Ze vzpomínek válečného pilota, Ostrov, Praha 1999, s. 303.** Kniha obsahuje posmrtně vydané memoáry slavného českého bojového letce, plukovníka Mgr. Stanislava Rejthara (1911–1977). Je velkým obohacením české literatury faktu. Obsahuje podrobné vzpomínky ze života této veliké osobnosti, okolnosti jeho odchodu do zahraničí v roce 1939, účasti v bojích na mnoha frontách, zejména v letecké bitvě o Anglii a při budování československé letecké jednotky v Sovětském svazu. Popisuje autorovu přítomnost při povstání na Slovensku i další jeho osudy v osvobozené vlasti po roce 1945 a zejména strastiplný osud celé jeho rodiny i všech přátel po únorovém puči z roku 1948. Mnoho se dovíme také o životě jeho manželky, přední české znalkyně anglického a francouzského jazyka, autorky mnoha učebnic prof. Vlasty Rejtharové M. A. (Oxon), která v době největšího komunistického pronásledování pracovala jako průvodčí pražských tramvají. Je velmi užitečné a nutné v současné době vydávat a číst vzpomínky mnoha statečných a čestných lidí, a to jak k obnovení historické paměti, tak i k povzbuzení našeho sebevědomí. Poznáme, že i v dobách nejtěžších zde vždy byla hrstka statečných, kteří se nikdy nepoddali a na jejichž odkaz můžeme navazovat i nyní. Kniha postrádá jakékoli bolestínskosti, vyzařuje z ní realistický a současně optimistický postoj autora vzpomínek, vycházející ze všelidských morálních hodnot i ze svědectví živé křesťanské víry, k nimž se hlásil. Vzpomínky na život ve vršovické „pastoušce“ evokují autorovo působení ve staršovstvu a v nedělní škole sboru Českobratrské církve evangelické v Praze-Vršovcích v nejtěžších dobách padesátých a šedesátých let.
- **Willi Klinkhammer: Krankenhausseelsorge im staatlichen und kirchlichen Recht, Márton Áron Kiadó, Budapešť 2000, 231 s.** Jedná se o doktorskou dizertační práci katolického faráře činného v německých diecézích v rámci nemocniční duchovní péče. Práce vyšla jako 21. svazek řady *Studia theologica Budapestinensia* Teologické fakulty Katolické univerzity Pétera Pázmányho v Budapešti, kde byla obhájena. Studie je zajímavá tím, že se v porovnání s duchovní péčí v armádě nebo vězeních věnuje té oblasti ústavní duchovní péče, která je relativně menším středem zájmu. Autor vychází od antropologic-

kých a teologických základů duchovní péče o nemocné, přes jednotlivé formy duchovní péče ze strany církví k právní úpravě tohoto jevu. Všímá si právní úpravy katolické (CIC 1983) a evangelických církví působících v Německu, jakož i státní (německé) právní úpravy jak na rovině spolkové, tak zemské. Závěrečné kapitoly obsahují pojednání o moderní konkordátní úpravě duchovní péče ve zdravotnických zařízeních a rozbor praktických problémů, včetně judikatury.

- **Folia Theologica 10, Márton Áron Kiadó, Budapešť 1999, 190 s.** Další přírůstek představuje 10 číslo časopisu Theologické fakulty Katolické univerzity Pétera Pázmányho v Budapešti, obsahující příspěvky z celého spektra záběru výuky na budapešťské teologické fakultě. Hlavním jazykem je latina, příspěvky jsou psány též v němčině, angličtině, italštině a francouzštině. Obor církevního a konfesního práva je zastoupen dvěma články: Helmuta Pree o správě církevního majetku (II. díl) a rovněž čtenářům naší Revue známý článek Pétera Erdö o novém konfesním právu v Maďarsku a o dohodě mezi Svatým stolcem a Republikou Maďarsko (otištěn v Revue církevního práva č. 11 – 3/1998). Časopis se těší klasickému členění. Po hlavních člancích následuje rubrika s recenzemi a dále rubrika s oznámeními ze života fakulty a univerzity. Překvapivý je též závěrečný výčet zahraničních časopisů, s kterými je Folia theologica v kontaktu, mezi nimiž se nachází i několik českých teologických časopisů. Revue církevního práva zatím ve výčtu zastoupena není.
- **Rektořík, Jaroslav: Ekonomická dimenze křesťanství a církve, Její reflexe v ČR, Masarykova univerzita, Brno 2000, 206 s.** Příspěvkem do diskuse o problémech vztahu státu a církve je kniha Jaroslava Rektoříka Ekonomická dimenze křesťanství a církve, Její reflexe v ČR. Autor se snaží na základě rozboru historického vývoje od židovských předdějin křesťanství až po současnost postihnout objektivní předpoklady řešení vztahu státu a církve v ČR, s přihlédnutím zvláště k jeho ekonomickým aspektům. Autor se zvýšenou měrou věnuje Katolické církvi jako církvi v naší zemi nejpočetnější. Publikace je opatřena velkým počtem příloh.
- **English Canon Law, Essays in Honour of Bishop Eric Kemp (editoři Norman Doe, Mark Hill, Robert Ombres), University of Wales Press, Cardiff 1998, 153 s.** Chichesterský biskup Eric Waldram Kemp je vůdčí osobností v poslední době obnoveném zájmu o anglikánské církevní právo (mimo jiné je předsedou britské Společnosti církevního práva od jejího založení v roce 1987). Sborník, vydaný u příležitosti 25. výročí jeho biskupské konsekrace, zahrnuje 12 studií, z nichž některé se zabývají tématy spíše historickoprávními, jiné kladou důraz na teologické pozadí právních norem a další se zaměřují na aktuální otázky spojené s právní existencí anglikánských církví.

- **Fox, Joseph, O.P. (edit.): Render unto Caesar, Church Property in Roman Catholic and Anglican Canon Law, Pontifical University of St. Thomas Aquinas, Řím 2000, 152 s.** Studie, soustředěné v tomto sborníku, byly napsány pro účely společného kolokvia katolických a anglikánských kanonistů, konaného na přelomu dubna a května 1999 na papežské univerzitě sv. Tomáše Akvinského v Římě ve spolupráci s Centrem pro právo a náboženství právnické fakulty Cardiffské university ve Walesu. Přestože předmětem studií nebyla komparace obou systémů a jednotliví autoři, s výjimkou úvodní statě Roberta Ombrese a závěrečného Postkripta Normana Doea, pouze popisovali právní úpravu církevního vlastnictví bud' v rámci katolické církve nebo církví anglikánských, v souhrnu sborník představuje, jak píše Robert Ombres ve zmíněné úvodní studii, cenný materiál pro možné komparativní pohledy.

Další přírůstky:

Tomek, Prokop: Československý uran 1945-1989, sešity 1, vydal ÚDV, Praha, 1999, s. 76.

The Religious Liberty and the Ideology of the State, An International Conference Sponsored by the Becket Fund, Prague 9.–11.8. 2000, s. 74.

Černý, Miroslav: Kuneš z Třebovle, středověký právník a jeho dílo, Západočeská univerzita v Plzni, 1999, s. 170.

Law Briefs, Recent Church-State Developments, Office of the General Counsel, July/August 2000, No. 253, Washington D.C., s. 38.

Adressbuch für das Katholische Deutschland, Ausgabe 1999/2000, Bonifazius Druck-Buch-Verlag, Paderborn, 1999, s. 551.

(thp)

Ze zahraničních časopisů

From Foreign Periodicals

Aus den ausländischen Zeitschriften

Dalle riviste estere

**Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht,
45. Band, 1. Heft, März 2000**

IV. Internationales Symposium der VELKD in Höör/Schweden 1999 über „Staat und Kirche“, Referate und Tagungsbericht

Dietrich Pirson	Kirchliches Verfassungsrecht. Eigenart und notwendiger Inhalt
Hermann Weber	Die Religionsfreiheit im nationalen und internationalen Verständnis
Heinrich de Wall	Europäisches Staatskirchenrecht
Martin Heckel	Das Auseinandertreten von Staat und Kirche in Deutschland seit der Mitte des 19. Jahrhunderts
Dirk Ehlers	Die Lage des Staatskirchenrechts in der Bundesrepublik Deutschland
Jørgen Stenbæk	Staat und Kirche in Dänemark
Matti Kotiranta	Kirche, Staat und Religionsfreiheit in Finnland
Sigurjón Árni Eyjófsson	Bischof, Kirchenrat, Kirchenkonferenz. Die Aufgaben der isländischen Kirchenleitung
Per-Otto Gullaksen	Das Verhältnis von Staat und Kirche in Norwegen
Sven-Åke Selander	Evangelisch-lutherisch – demokratisch – landesumfassend – über die Schwedische Kirche damals und heute
Joachim E. Christoph	Bericht über das IV. Internationale Symposium der VELKD in Höör/Schweden 1999

**Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht,
45. Band, 2. Heft, Juni 2000**

- Jörg Winter** Aufgabenfelder und Rechtsformen landeskirchlicher Kooperation
- Dieter Lorenz** Kirchliche Datenverarbeitung unter staatlicher Kontrolle
- Martin Stock** Viele Religionen im Rundfunk? „Religiöse Sendungen“ – gestern, heute und morgen

**Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht,
45. Band, 3. Heft, September 2000**

- Fridtjof Filmer** Die Reichweite des grundgesetzlichen Kirchengutschutzes. Zur St. Salvator-Entscheidung des Bundesverfassungsgerichts
- Markus Kapischke** Kirchliche Stiftungen in der ehemaligen DDR. „Offene Vermögensfragen“ und Grenzen einer Restitution nach dem Vermögensgesetz
- Günter Krings** Von strikter Trennung zu wohlwollender Neutralität. Staat und Kirche in den Vereinigten Staaten und die gewandelte Auslegung der *religious clause* der US-Verfassung

Dnes Vám představujeme:

Today we present you:

Heute stellen wir Ihnen vor:

Oggi vi presentiamo:

The Centre for Law and Religion

Centrum pro právo a náboženství

Zentrum für Recht und Religion

Il centro per diritto e religione

Od roku 1991 probíhá na právnické fakultě Cardiffské univerzity program externího magisterského studia, jenž se zaměřuje na právnickou praxi, zejména pro oblast církevního práva. Za účelem podpory vědeckého výzkumu vzájemného vztahu práva a náboženství vzniklo na téže univerzitě v roce 1998 Centrum pro právo a náboženství. Toto centrum se zabývá především platným církevním a konfesním právem, přičemž svůj předmět rozšiřuje i o jeho teologický, historický a sociální aspekt.

Centrum zejména pořádá odborné konference, semináře a pracovní schůzky, vydává publikace a zajišťuje další projekty vědeckého výzkumu. Přitom spolupracuje s domácími i zahraničními vědeckými institucemi, zvláště s univerzitami v Evropě a ve Spojených státech. Centrum poskytuje vyžádané informace domácím i zahraničním tazatelům. A v neposlední řadě se zapojuje do výuky v rámci studijních programů právnické fakulty Cardiffské univerzity. Jedním z cílů Centra je i vytvoření vlastní odborné knihovny.

Centrum je řízeno výborem, složeným z ředitele a vědeckých pracovníků (Research Fellows), podle stanov, schválených univerzitními úřady. Určitou zvláštností Centra je široká možnost přidruženého členství. Tak členové akademických obcí se mohou stát přidruženými akademickými členy (Academic Associate Members). Statut profesionálního přidruženého člena (Professional Associate Members) je vyhrazen těm, kteří se ve své právnické praxi střetávají s problémy církevního či konfesního práva. Další kategorie přidruženého členství je určena absolventům magisterského studia pro obor kanonického práva (Graduate Associate Members). Součástí organizační struktury Centra jsou rovněž Přátelé Centra pro právo a náboženství, kteří činnost Centra také finančně podporují.

Jak vidno, činnost Centra pro společnost a právo je velmi podobná té, kterou vyvíjí Společnost pro církevní právo.

Stanislav Pšenička

Konference „Náboženská svoboda a státní ideologie“

Die Konferenz „Religionsfreiheit und Staatsideologie“

The Conference „The Religious Liberty and The Ideology of the State“

La conferenza Libertà religiosa e ideologia dello Stato

Ve dnech 9.-11. srpna 2000 se v prostorách někdejšího Federálního shromáždění, nyní sídla rozhlasové stanice Rádio Svobodná Evropa (Radio Free Europe/Radio Freedom) na Vinohradské třídě, uskutečnila v pořadí již třetí mezinárodní konference pořádaná Becketovým institutem (The Becket Institute) a Becketovým fondem pro náboženskou svobodu (The Becket Fund for Religious Liberty byl představen našim čtenářům v č. 2/97 Revue církevního práva). Již předchozí mezinárodní symposia konaná v prosinci roku 1995 v Římě a o 2 roky později v Jeruzalémě se vyznačovala bohatým programem spojeným s přítomností významných osobností.

9. srpna po slavnostním zahájení konference prezidentem Becketova fondu Kevinem J. Hassonem, mj. někdejším poradcem Reaganovy administrativy ve věcech vztahu státu a církve, a vystoupení Prof. Dr.h.c. Wolfharta Pannenberg D.D.(Mult.) F.B.A. z Mnichovské university, věnovaném problematice sekularizace západní společnosti, následovaly v odpoledních hodinách přednášky Prof. Dr. Tomáše Halíka z pražské Karlovy university a Prof. Dr. Ryszarda Legutka z krakovské Jagellonské university, které shrnovaly v širší perspektivě zkušenosti z pokusů komunistického režimu o ateistickou indoktrinaci širokých vrstev obyvatel zemí býv. sovětského bloku (téma „State-Imposed Atheism“).

Přednáškový cyklus pokračoval příští den dopoledne na téma státem vnuceného náboženství („State-Imposed Religion: Neo-Theocracy and the Universality of Religious Liberty“) vystoupením Prof. Mary Ann Glendonové z Harvardské university a kanonisty Rev. Dr. Davida-Marii A. Jaegera, OFM, z římského Antoniana. Zatímco v případě Prof. Glendonové šlo o doložení podílu osobností stojících mimo civilizační rámec křesťanského světa na formulování principů náboženské svobody obsažených ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948) jako reakci na současné výtky adresované tomuto dokumentu zvláště ze strany islámských zemí, napadajících jeho příliš „západní“ pohled na problematiku lidských práv, Dr. Jaeger se ve svém příspěvku zamýšlel nad otázkou svobody vyznání včetně práva na jeho změnu v souvislosti s novou konfesněprávní úpravou v Rusku a situaci v blízkovýchodní oblasti. Na odpoledne byl k diskusnímu panelu vedle Prof. Glendonové přizván i rabbi Alan Mittleman z Muhlenberg College a ředitel Keston Institute Lawrence A. Uzzell.

Závěrečný třetí den konference – pátek 11. srpna 2000 – se nesl v duchu zamyšlení nad patrně nejaktuálnějším nebezpečím hrozícím opravdu svobodnému projevu práva na náboženské přesvědčení, tedy nad úsilím o „privatizaci“ náboženství, o jeho vytěsnění z veřejné sféry. Na téma „State-Imposed Secularism as a Potential Pitfall of Liberal Democracy“ pohovořily Prof. Jean Bethke Elshtain z Chicagské university a zástupkyně chicagského arcibiskupa, Jeho Eminence Francise kardinála George, jenž se symposia nemohl osobně zúčastnit. Závěrečné shrnutí zásadních myšlenek, které v průběhu konference zazněly, provedl absolvent Harvardské a Oxfordské university a přední současný americký teolog a znalec právní filosofie Prof. Robert P. George, přednášející dnes na universitě v Princetonu.

Mnohé výroky, které jednotliví přednášející v průběhu svých výstupů pronesli, se staly v průběhu otevřené diskuse předmětem dotazů či nesouhlasných vyjádření. Proč hovořit v souvislosti s ruskou konfesněprávní úpravou o nové teokracii? Je „privatizace“ náboženství skutečně negativním jevem? Je útokem na náboženskou svobodu právní personalismus uplatňující se ve veřejné správě a soudnictví některých blízkovýchodních zemí? Každá taková otázka pak ale zpravidla vedla řečníka k zpřesněnému či vytríbenějšímu podání svého stanoviska a zároveň k oživení atmosféry v sále. Úspěch pražské konference je pak v neposlední řadě i stimulem pro pořadatele z řad Becketova fondu k dalšímu pokračování v jejich užitečné práci.

Mgr. Jiří Georgiev

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo

The Short Messages – Kleine Nachrichten – Breve cronaca

Začátkem června 2000 se na Společnost pro církevní právo obrátil místopředseda České biskupské konference Mons. ThLic. Dominik Duka s žádostí o sledování české konfesněprávní legislativy a poskytování právních informací o této legislativě České biskupské konferenci. Pracovní výbor na svém pravidelném zasedání dne 19. 6. 2000 rozhodl, že zakládá pro tuto práci **Institut konfesního práva (IKP)** při Společnosti pro církevní právo a jmenoval jeho první tři odpovědné členy. Téhož dne se moderátor Institutu Doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP a oba vědečtí pracovníci Mgr. Jan Czernin LL. M. a Mgr. Záboj Horák setkali s Mons. Dominikem Dukou a projednali další spolupráci. V červenci 2000 byla projednána úzká spolupráce IKP s vedením České křesťanské akademie. Dne 5. 10. 2000 jmenoval pracovní výbor SPCP další pracovníky IKP Mgr. Štěpána Hůlku a Tomáše Zadražila.

Ve dnech 21.–25. srpna 2000 konala Slovenská společnost kanonického práva jubilejní **desáté sympozium kanonického práva** tradičně opět ve Spišské Kapitule na půdě spišského Teologického institutu Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Z konfesněprávní tematiky obzvláště zaujala problematika založení katolické univerzity v Ružomberku, v kanonickém právu jsme s napětím vyslechli zprávu arcibiskupa **Zenona Grocholewského**, prefekta Římské kongregace pro semináře a studijní instituty o této instituci.

Ve dnech 6.– 8. 9. 2000 se uskutečnily **Třetí pražské rozhovory o vztahu církve a státu**. Rozhovory se konaly v prostorách dominikánského kláštera v Praze, v Husově ulici. Třídenní zasedání českých i zahraničních odborníků bylo zahájeno 6. 9. 2000 večerní mší svatou v kostele sv. Jiljí. Na druhý den již od časného rána probíhala první přednáška. **Dr. Karl Eugen Schlieff**, justiciár biskupství v Münsteru a jeden ze zakladatelů Institutu pro konfesní právo německých diecézí v Bonnu, se v ní zabýval změnami v oblasti konfesního práva na území bývalé NDR. Poté následovala diskuse k tématu. Po jejím ukončení předstoupil s příspěvkem na téma Struktury církví a jejich finanční vztah ke státním orgánům USA druhý přednášející, **Mark E. Chopko**, General Counsel, United States Conference of Catholic Bishops, Washington, D.C., vedoucí instituce poskytující právní pomoc v rámci organizační struktury biskupské konference Spojených států. Po této přednášce následoval společný oběd. Odpoledne pak

bylo věnováno diskusi ke druhé přednášce a rozhovorům o organizaci právní poradenské služby biskupských konferencí v Německu a ve Spojených státech, které byly zahájeny příspěvkem Dr. Schliefa na téma práce Institutu pro konfesní právo německých diecézí a příspěvkem Marka Chopka, věnovaného činnosti General Counsel, United States Conference of Catholic Bishops, Washington, D.C. Třetí den zasedání zahraniční hosté navštívili v doprovodu Doc. JUDr. Jiřího R. Tretera a Mgr. Záboje Horáka Českou křesťanskou akademii a téhož dne byli přijati Mons. ThDr. Karlem Simandlem, generálním sekretářem ČBK. Třetí pražské rozhovory o vztahu církve a státu proběhly úspěšně, v přátelské a inspirativní atmosféře. Jejich výsledkům bude věnováno příští číslo Revue církevního práva, v němž vyjdou obě hlavní přednášky a do rubriky Dnes vám představujeme budou zařazeny oba instituty právní poradenské služby, o nichž bylo na tomto zasedání referováno.

Ve dnech 29. 7.–11. 8. 2000 proběhl v Novém Městě nad Metují na Pavlátově louce desátý ročník obnovených **Akademických týdnů**, kterých se tradičně účastní řada členů naší Společnosti. Právní problematiku se týkala především první část, věnovaná židovské komunitě. **Doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera** z PF UK přednášel na téma *Židovské právo v průběhu dějin – od počátků do současnosti*, **Doc. Dr. Šedinová** přednášela o *historickém postavení Židů v Čechách* a **Doc. ThDr. Martin Prudký** z ETF UK vystoupil dvakrát: nejprve na téma *Židovství jako problém křesťanů*, druhý den pak na téma: *Problémy židovství a křesťanství - biblické hledání*. Nakonec promluvil **Dr. Schneider**, bývalý velvyslanec ČR v Izraeli, na téma *Stát Izrael a židovské menšiny ve světě*.

Gratulujeme

Na valné hromadě konané 15.5. 2000 byl jednomyslně zvolen za čestného člena Společnosti pro církevní právo **JUDr. Pavel Šimek** z Prahy 4-Spořilova, jeden z jejich zakladatelů a po několik let člen jejího pracovního výboru, věhlasný notář ve Staré Boleslavi a v Praze, soudní znalec většího počtu jazyků a v dobách obzvláště nebezpečných synodní kurátor Českobratrské církve evangelické a předseda právního odboru synodní rady. V poslední době je JUDr. Pavel Šimek právním poradcem Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Z projevu předsedy SPCP při této příležitosti vyjímáme: „Vážený pane doktore, tato volba je vyjádřením úcty Společnosti k Vaší osobě a oceněním Vašich zásluh o svobodu církví v naší zemi. Hluboký symbolický význam lze spatřovat i v tom, že volba se konala v prostorách kláštera dominikánů v Praze, tj. jedné z budov, o jejíž vrácení původnímu vlastníku jste se zasadil právě před deseti lety, na jaře roku 1990, a pomohl tak odčinit křivdu, která byla právě před půlstoletím, v dubnu 1950, na řeholních společenstvích spáchána.“

Dne 12. 10. 1999 obhájil na Právnické fakultě Masarykovy univerzity **JUDr. Michal Lamparter**, předseda místní skupiny Společnosti pro církevní právo v Brně, doktorskou disertační práci na téma „*Svoboda náboženského vyznání v ČR*“ a získal titul **Ph. D.**

Dne 4. 7. 2000 dosáhl člen naší Společnosti **P. ICLic. ThDr. Jiří Svoboda**, soudní vikář Interdiecézního soudu České církevní provincie a metropolitní kanovník, na Papežské lateránské univerzitě v Římě hodnosti **doktora kanonického práva (ICDr.)**. Obhájil *summa cum laude* doktorskou disertační práci na téma „*Štěpán z Roudnice a jeho Questiuunculae*“. Čtenáře upozorňujeme, že o díle ThDr. Jiřího Svobody jsme již v našem časopise podali informaci v rubrice „portréty“, a sice v č. 9 – 1/1998, s. 37 - 38.

Dne 11. 8. 2000 oslavil významné životní jubileum čestný člen naší Společnosti **Dr. jur. Richard Buchsbaum**, emeritní ministerský rada Spolkového ministerstva územního plánování, stavebnictví a výstavby měst v Bonnu, odborník v oblasti příspěvků na bydlení. Dr. Buchsbaum, původem z Brna, otec početné rodiny a náš vzácný přítel, pomáhá naší Společnosti účinným způsobem již od jejího založení.

Ke dni 1. 10. 2000 byl jmenován generálním vikářem pražské arcidiecéze **P. ThDr. Michael Slavík**, člen naší Společnosti. Působil postupně jako farář v Ostrově nad Ohří, v Praze-Vršovicích a v Praze-Chodově a byl také soudcem pražského Interdiecézního soudu. V poslední době zastával úřad rektora Arcibiskupského semináře v Praze.

Dne 14. 10. 2000 uzavřeli manželství v kostele farního sboru v Klášteře nad Dědinou člen pracovního výboru naší Společnosti a redakční rady Revue církevního práva **Michal Heldenburg** a **Olga Smirnova**.

Dne 26. 10. 2000 oslavil významné životní jubileum člen naší Společnosti, vedoucí katedry právních dějin a ředitel Ústavu právních dějin PF UK **Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc.**, emeritní rektor Univerzity Karlovy. Prof. Karel Malý vyjádřil potěšení z gratulačního dopisu, který obdržel od vedení naší Společnosti.

Dne 26. 10. 2000 složil člen pracovního výboru naší Společnosti a redakční rady Revue církevního práva **P. Stanislav Příbyl** na Papežské lateránské univerzitě v Římě *summa cum laude* zkoušku *de universo Codice* a dosáhl hodnosti **licenciáta kanonického práva (ICLic.)**.

V říjnu 2000 úspěšně ukončil své postgraduální studium evropského práva na pařížské Sorbonně člen naší Společnosti **Mgr. Tomáš Pietak**.

Dne 30. 10. 2000 byl v aule Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně promován jako magistr v oboru práv **Josef Dočekal**, jeden ze zakládajících členů naší Společnosti a její brněnské místní skupiny.

K 1. 11. 2000 byl jmenován docentem pro obor právních dějin na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze člen naší Společnosti **JUDr. Radim Seltenreich**.

Úmrtí

Dne 16. 8. 2000 zemřel v Praze ve věku 69 let člen naší Společnosti, odborný asistent církevního práva na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a emeritní pracovník Apoštolské nunciatury v Praze **P. Dr. Jan Homola, SDB. Requiescat in pace!**

Další zprávy

Od 1. 9. 2000 pracuje Mgr. Záboj Horák jako prezenční doktorand církevního práva na katedře právních dějin PF UK v Praze.

Zpráva z Valné hromady Společnosti pro církevní právo

Valná hromada Společnosti pro církevní právo se konala 15. 5. 2000. Předseda Společnosti přednesl výroční zprávu o činnosti Společnosti za období od poslední valné hromady. Poté byli přítomní členové seznámeni se zprávou o hospodaření Společnosti v tomto období, kterou také schválili. Odstupujícímu pracovnímu výboru bylo uděleno absolutorium a byly zvoleny nové orgány Společnosti. Na závěr valné hromady byl jednomyslně zvolen za čestného člena Společnosti pro církevní právo JUDr. Pavel Šimek.

Předseda Společnosti:

Doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera

Členové pracovního výboru:

Mgr. Miroslav Brož

Adam Furek

Mgr. Jiří Georgiev

Michal Heldenburg

Mgr. Záboj Horák

Mgr. Štěpán Hůlka

Ing. Jana Mindlová, CSc

Vít Ossendorf

P. ICLic. Stanislav Příbyl

Stanislav Pšenička

Jan Šafránek

Tomáš Zadražil

Náhradníci:

Adam Bašný
Marek Hannibal
Miloš Holub
Jiří Jirsa
Daniel Spratek
Jiří Šouša
Ladislav Šouša

Revizoři hospodaření

Mgr. Prokop Jiří Beneš
Mgr. Jan Nep. Czernin, LL. M.

(tph)

Šestý ročník konference Církev a stát v Brně

The Sixth Year of the Conference "The Church and State", Brno

Sechster Jahrgang der Brünner Konferenz zum Thema „Kirche und Staat“

Sesta annata della conferenza sul tema „Chiesa e Stato“ a Brno

Šestý ročník konference Církev a stát se konal na Právnické fakultě Masarykovy univerzity 27. 9. 2000 od 9.30 do 15.30 hodin. Konferenci pořádala místní skupina Společnosti pro církevní právo ve spolupráci s Katedrou ústavního práva a politologie. Konference se zúčastnili akademičtí učitelé z domova i ze zahraničí.

Na úvod konference si účastníci připomněli šedesáté narozeniny Doc. JUDr. Jiřího Rajmunda Tretery, připadající na letošní jubilejní rok. Po té pokračovala konference za moderování JUDr. Michala Lampartera Ph.D., předsedy místní skupiny Společnosti pro církevní právo.

S prvním příspěvkem vystoupil **Prof. Józef Krukowski** z Katolické univerzity v Lublinu s tématem *Konkordát jako nástroj normalizace vztahů mezi Církví a demokratickým světským státem*. Příspěvek obsahoval nejednu zajímavost z oblasti konkordátního práva.

Ve druhém příspěvku se představil **Dr. Ján Duda Ph.D.** s problematikou nazvanou *Manželské právo a nové slovenské konfesní právo*. Autor, člen Katedry kanonického práva Univerzity Komenského v Bratislavě, se v něm představil jako jeden z významných znalců soudobého kanonického manželského práva i práva konfesního. Problematiku *Stát, církve a právo na Slovensku v letech 1989–1999* zpracovala ve svém příspěvku **JUDr. Margita Ceplíková, CSc.** z Právnické fakulty UPJŠ v Košicích. Oba příspěvky s podobnou tematikou vyvolaly diskusi, některé příspěvky v diskusi se též vracely k prvnímu přednesenému příspěvku.

Doc. JUDr. Jiří Rajmund Tretera přednesl příspěvek na téma *Církevní právnické osoby v právním řádu ČR*.

Posledním dopoledne vystupujícím byl **Doc. JUDr. Ivo Telec CSc.**, který se ve svém příspěvku zabýval problematikou *konfesního aspektu v aktuálním soukromém právu poslední doby*. Pak následoval oběd.

Odpolední část byla zahájena příspěvkem **JUDr. Karin Kuhnové Ph.D.**, který se tematicky věnoval problematice *institucionalizace víry*. Akademicko-teoreticky pojatý příspěvek otevřel prostor poslední příspěvek letošní konference s názvem *Náboženský aspekt globálního konfliktu Sever a Jih*, přednesený **JUDr. Renatou Vlčkovou Ph.D.** Příspěvek doktorky Vlčkové byl politologickou

reflexí daného problému. Oba příspěvky vyvolaly diskusi, která se týkala zejména pojmového aparátu a pojetí náboženské reality v právní rovině.

Na závěr se přítomní shodli na spokojenosti s letošní konferencí i na tom, že se v roce 2001 opět sejdou na jejím již sedmém ročníku. Dík patří všem, kdo se podíleli na zdárném konání letošní konference.

JUDr. Michal Lamparter Ph.D.

*Toto číslo Revue církevního práva vychází díky podpoře
České křesťanské akademie, Konrad-Adenauer-Stiftung
a členů Společnosti pro církevní právo.*

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Vydává: Společnost pro církevní právo
ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií

Adresa redakce: 110 00 Praha 1, Husova ul. 8
e-mail: SPCP@ius.prf.cuni.cz
<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp>

Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera

Výkonný redaktor: Záboj Horák

Členové redakční rady: Jiří Georgiev
Michal Heldenburg
Záboj Horák
Štěpán Hůlka
Jana Mindlová
Stanislav Příbyl
Stanislav Pšenička
Jan Šafránek
Tomáš Zadražil

Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler

Redakční uzávěrka tohoto čísla proběhla ke dni 31. 10. 1998.

Sazba: RNDr. Marcela Braunová, Nad Palatou 54, 150 00 Praha 5

Tisk: ÚZPI – repro odd., Slezská 7, 120 56 Praha 2

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p.,
Odštěpný závod Přeprava, čj. 364/97, dne 27. 1. 1997.

ISSN 1211-1635

MK ČR 7429